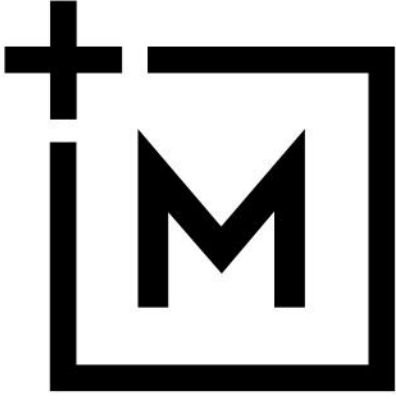

MODUL- AR.JOURNAL

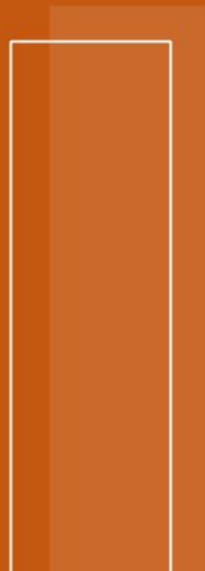
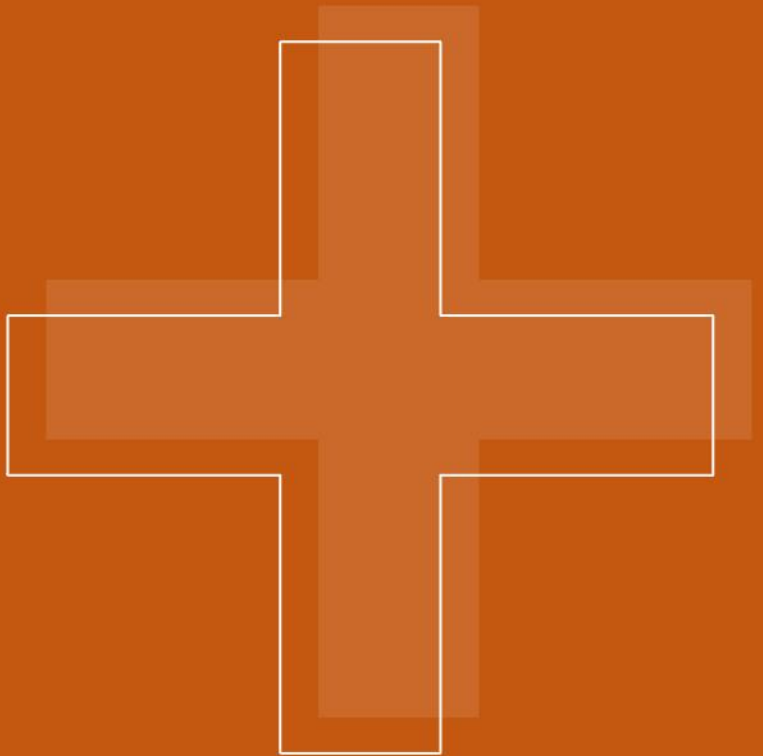
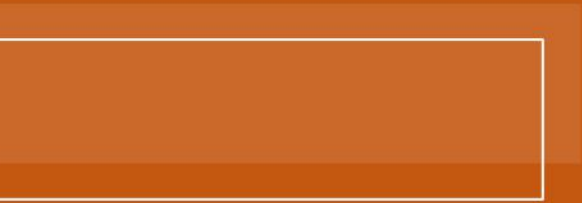
ISSN 2651 - 5210

İSTANBUL GEDİK ÜNİVERSİTESİ GÜZEL SANATLAR VE MİMARLIK FAKÜLTESİ DERGİSİ

CİLT 3 • SAYI 1 • YIL 2020

İstanbul
GEDİK
Üniversitesi

MODULAR JOURNAL

2020 Haziran Cilt: 3 Sayı: 1

İmtiyaz Sahibi • Owner

Prof. Dr. Nihat Akkuş, İstanbul Gedik Üniversitesi

Yönetici • Manager

Gülperen Kordel, İstanbul Gedik Üniversitesi

Genel Yayın Yönetmeni • Managing Director

Prof. Dr. Feride Önal, İstanbul Gedik Üniversitesi

Editör • Editor

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Belir, İstanbul Gedik Üniversitesi

Yardımcı Editörler • Co-Editors

Öğr. Gör. Duygu Çıbuk, İstanbul Gedik Üniversitesi
Öğr. Gör. Özgün Özbudak, İstanbul Gedik Üniversitesi
Öğr. Gör. Anday Türkmen, İstanbul Gedik Üniversitesi

Danışma Kurulu • Advisory Board

Prof. Dr. Onur Altan, İstinye Üniversitesi
Prof. Dr. Işık Aydemir, İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Burçin Cem Arabacıoğlu, MSGSÜ
Prof. Dr. Hayriye Koç Başara, İstanbul Gedik Üniversitesi
Prof. Dr. Adile Nuray Bayraktar, Başkent Üniversitesi
Prof. Süleyman Aydan Belen, MSGSÜ
Prof. Dr. Birgül Çolakoglu, İstanbul Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İpek Fitöz, MSGSÜ
Prof. Dr. Deniz İncedayı, MSGSÜ
Prof. Dr. Derya Oktay, Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Deniz Erinsel Önder, İstanbul Medipol Üniversitesi
Prof. Dr. Osman Nuri Özdoğan, Adnan Menderes Üniversitesi
Prof. Dr. Filiz Özer, İstanbul Gedik Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Sandıkcı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Mehmet Zaman Saçlıoğlu, İstanbul Gedik Üniversitesi
Prof. Nuran Yener, İstanbul Gedik Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Zafer Akdemir, Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Oya Akın, Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Nezi Aysel, MSGSÜ
Doç. Dr. Tan Kâmil Güner, İstanbul Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Almula Köksal Işıkkaya, Yıldız Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Sariye Selhan Yalçın Usal, Haliç Üniversitesi
Doç. Dr. Şen Yüksel, Beykent Üniversitesi

Yayın Kurulu • Editorial Board

Doç. Dr. Damla Altuncu, MSGSÜ
Doç. Dr. Deniz Dokgöz, Dokuz Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Ebru Erdönmez, Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Cahit Arsal Arsal, İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Pınar Erkan Bursa, İstanbul Gedik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nihan Yarmacı, İstanbul Gedik Üniversitesi

Hakem Koordinatörleri • Referee Coordinators

Arş. Gör. Selva Başçı, İstanbul Gedik Üniversitesi
Arş. Gör. Ayşe Cansu, İstanbul Gedik Üniversitesi
Arş. Gör. Delal Demirtaş, İstanbul Gedik Üniversitesi
Arş. Gör. Naime Dilge Mutlu, İstanbul Gedik Üniversitesi

Adres • Address

MODULAR JOURNAL
İstanbul Gedik Üniversitesi - Güzel Sanatlar ve Mimarlık Fakültesi
Cumhuriyet Mah. İlkbahar Sk. 34841 Yakacak-Kartal/İSTANBUL

İletişim • Contact

Telefon: 444 5 438 (1221)
E-Posta: modular@gedik.edu.tr
Web: <https://dergipark.org.tr/modular>

Mimarlık, sanat ve tasarım alanında ulusal hakemli bir dergidir.

It is a national refereed journal in architecture, art and design.

Yaygın-sürekli bir yayındır. Yılda iki kez yayımlanır.

It is a periodical publication. It is published twice a year.

Dili: Türkçe-İngilizce

Language: Turkish-English

İstanbul Gedik Üniversitesi'nin resmi yayın organıdır.

Modular is an official publication of İstanbul Gedik University.

Her Hakkı Saklıdır. Makalelerin sorumlulukları yazara aittir.

All rights reserved. Authors are fully responsible for their papers.

Amaç ve Kapsam • Aim and Scope

Modular; mimarlık, sanat ve tasarım alanlarındaki özgün makaleleri, araştırma özetlerini, kitap-eser incelemelerini ve meslek alanına dair güncel tartışmaları ve görüşleri yayımlamaktadır. Modular Journal'ın Web of Science, Emerging Sources Citation Index (ESCI), EBSCO Art & Architecture Complete, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Gale/Cengage Learning Index, International Index Copernicus, DRJI, Ulrich's Periodicals Directory ve Avery Index tarafından taranmakta dergiler listesine ve TÜBİTAK ULAKBİM TR Dizin tarafından taranan Ulusal Hakemli Dergiler statüsüne alınması amaçlanmaktadır. Özgün araştırma makalelerine öncelik veren Modular Journal, Mimarlık, İç Mimarlık, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Görsel İletişim Tasarımı ve Endüstri Ürünleri Tasarımı başta olmak üzere; diğer tüm tasarım disiplinleri için sürekli gelişen açık erişimli (open-access) elektronik bir platform oluşturmayı amaçlamaktadır.

İndeksler • Indexes

CiteFactor, Asos İndeks, Root Indexing, Google Scholar

İÇİNDEKİLER • CONTENTS

MODULAR JOURNAL 2020;3(1)

Editör Notu

Editorial i

ARAŞTIRMA MAKALESİ • RESEARCH ARTICLE

Kent Meydanı Ergonomisinin İncelenmesi: Siirt 15 Temmuz Demokrasi Meydanı Örneği

Investigation of the City Square Ergonomics: Siirt 15 July Democracy Square Example

Elif ÇELİK, Çiğdem CANBAY TÜRKYILMAZ 01

Yaşlı Bireylerin Kent Mekânlarını Kullanım Analizleri: Heybeliada'da Bir İnceleme

Usage Analysis of Urban Spaces of Elderly Individuals: A Review in Heybeliada

Saliha Nur AZAK, Özlem BELİR 20

Yeniden İşlevlendirme Yarışmaları'nın Berlin Kenti Örneği Üzerinden İrdelenmesi

Examination of "Refunctioning Competitions" through the Example of the City of Berlin

Serhat ULUBAY, Feride ÖNAL 39

İstanbul Büyükkada Maden Mahallesi Köşklerinde Art Nouveau Üslubunun Kullanımı

Use of Art Nouveau Style in Kiosks of Maden District of Istanbul Buyukada

Hilal SELVİ, Pınar ERKAN BURSA 58

Stadyum Çanağının Yapısı Üzerine Notlar

Notes on Structure of Stadium Bowl

Tan Kamil GÜRER, Nazlı ARSLAN 76

İç Mekanda Renk ve Renklerin İnsan Psikolojisine Etkileri

Color in Interior Space and the Effects of Colors on Human Psychology

Nedim ALİCİ, Müge GÖKER PAKTAŞ 89

DÜZELTME • ERRATUM

The Cultural Sustainability: Merzifon Anatolia College, Turkey

Kültürel Sürdürülebilirlik: Merzifon Anadolu Koleji, Türkiye

Gizem ÖZEROL, Aysu AKALIN 106

EDİTÖR NOTU • EDITOR NOTE

MODULAR JOURNAL 2020;3(1)

Yayın kurulu ve danışma kurulumuzun her sayıda daha da güçlenmiş kadrosu ile akademik ortamda tanınmaya başladığımızı memnuniyetle izliyoruz. Bizi her konuda yönlendiren, yol gösteren ve destekleyen Fakülte Dekanımız ve Dergimizin Genel Yayın Yönetmeni Prof. Dr. Feride Önal’a çok teşekkür ederiz.

Modular Journal; bilimsel yöntemlerle sanat, tasarım ve mimarlık alanlarında yeni veriler ortaya koyan farklı disiplinlerden akademik çalışmalar için gelişen bir platform oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu sayımızda yer alan, kent ölçeğinden iç mimaride kullanılan renklere kadar değinilen farklı alanlardaki konuların hepsi çok değerli araştırmalardır. Kent meydanının ergonomik açıdan uygunluğunun araştırıldığı *“Kent Meydanı Ergonomisinin İncelenmesi, Siirt 15 Temmuz Demokrasi Meydanı Örneği”* ve kamusal alanların 65 yaş ve üzeri bireyler açısından erişilebilirliğinin sorgulandığı *“Yaşlı Bireylerin Kent Mekânlarını Kullanım Analizleri: Heybeliada’da Bir İnceleme”* isimli çalışmalar farklı kullanıcılar açısından kamusal alan ölçütlerini sorgulamaktadır. *“Yeniden İşlevlendirme Yarışmaları’nın Berlin Kenti Örneği Üzerinden İrdelenmesi”* isimli araştırma, yine kent ölçeğinde, mimarlık yarışmalarının yeniden işlevlendirme potansiyelini kentsel bellek kavramları üzerinden sorgulamaktadır.

Kentsel ölçekten tek yapı ölçeğine kadar çeşitlenen konular arasında bir organizma olarak kabul edebileceğimiz kentteki yaşam izleri, sürdürmekte olduğumuz mimari kimliğimizi belirlemekle birlikte kentsel hafızamıza da direkt etki etmektedir. Bu anlamda, *“İstanbul Büyükkada Maden Mahallesi Köşklerinde Art Nouveau Üslubunun Kullanımı”* isimli çalışma, az sayıda kalan ve korunması gereken Art Nouveau üslubunun etkili olduğu yapıların belgelenmesine yönelik önemli bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır.

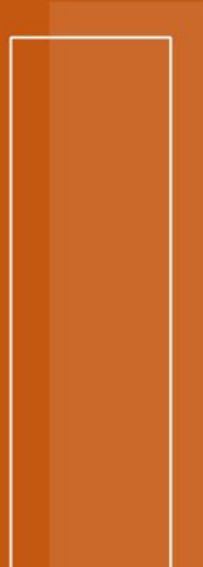
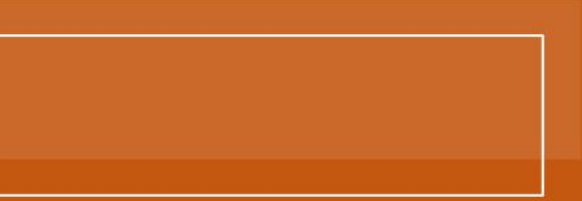
Kentsel simge haline gelen stadyum yapılarının ele alındığı *“Stadyum Çanağının Yapısı Üzerine Notlar”* isimli çalışma, mimarlığın, çok farklı alanlarda uzmanlaşılması gereken konuları olduğuna işaret etmektedir. *“İç Mekânda Renk Algısı ve Psikolojiye Etkileri”* isimli çalışma ise yine mimarlığın, kent ölçeğinden, tek yapı ölçeğine ve hatta iç mekân ölçeğine kadar insanın bulunduğu ortam ile ilgili olduğunu vurgulamaktadır.

Tüm Dünyanın etkilendiği pandemi döneminde yürütmekte oldukları zorlu eğitim süreci sırasında desteklerini esirgemeyen ve kıymetli vakitlerini, araştırmaların daha da değerli olması için harcayan çok değerli hakemlerimize, yayın kurulumuza ve bu sayımıza yazıları ile katkı sağlayan bilim insanlarına teşekkür ederiz. Bu sayımız her zaman olduğu gibi yine özveri ile yürütülen bir ekip çalışmasının ürünüdür. Bunun için ekip arkadaşlarıma ayrıca minnettarım.

Dr. Öğr. Üyesi Özlem BELİR
Modular Journal Editörü

MAKALELER • ARTICLES

Kent Meydanı Ergonomisinin İncelenmesi: Siirt 15 Temmuz Demokrasi Meydanı Örneği

Investigation of the City Square Ergonomics: Siirt 15 Temmuz Demokrasi Square Example

Elif ÇELİK¹, Çiğdem CANBAY TÜRKYILMAZ²

Gönderilme Tarihi: 14.05.2020 - Kabul Tarihi: 01.06.2020

Özet

Karşılaşma ve etkileşim platformu olarak kamusal alanlar, kullanıcıların birbirleriyle tanıştıkları, sosyal, kültürel, ekonomik sınıf fark etmeksizin her kesimin bir arada olabildiği alanlardır. Kamusal alanların en önemli örneklerinden biri de kent meydanlarıdır. Kent meydanları, kentin odak noktalarına yakın bölgelerde bulunan ve her kesimden kullanıcıyı bir araya getirebilen nitelikte olmalıdır. Fizyolojik, psikolojik ve antropometrik ihtiyaçların karşılanmadığı kent meydanları, evrensel boyuttaki kentsel kaliteyi ve kullanıcıların bireysel konforunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir. Kullanıcıların çevre ile etkileşimini ve uyumunu konu edinen ergonomi, günümüz tasarımlarının kalitesini artırmak adına dikkat edilmesi gereken bir kavramdır. Nitekim kent meydanlarının ergonomik tasarımı ile kullanılabilirliği arasında yakın bir ilişki vardır. Bu durumda kent meydanları tasarlanırken, öncelikle kullanıcı ihtiyaçları temel alınmalı ve herkesin erişebileceği tasarımlar üretmek hedeflenmelidir.

Bu çalışmanın amacı, 15 Temmuz Demokrasi Meydanı'nın ergonomik ölçütler bakımından uygunluğunun incelenmesidir. Siirt kent merkezinde yer alan 15 Temmuz Demokrasi Meydanı'nın, ergonomik ölçütler bakımından uygunluğu kişisel gözlem ve yerinde ölçüm yöntemiyle araştırılmıştır. Kent meydanında bulunan kentsel donatılar ve mekânsal organizasyon hakkında, meydan kullanıcıları ile anket yapılmıştır. Böylece meydan tasarımının, kullanıcı ile uyumluluğu ve kullanıcıların memnuniyetleri değerlendirilmiştir. Ayrıca PPS (Project For Public Spaces) tarafından oluşturulan Ne, İyi Bir Yer Yapar isimli çalışmanın üst başlıkları esas alınarak, bir kamusal alanda olması gereken sosyallik, kullanım ve aktiviteler, konfor ve imaj, ulaşım ve bağlantılar gibi özelliklerin, Siirt 15 Temmuz Demokrasi Meydanı'ndaki durumları incelenmiştir. Sonuç olarak, 15 Temmuz Demokrasi Meydanı'nın ulaşım ve bağlantı noktalarına yakın olması kullanıcılar tarafından olumlu bulunmuştur. Meydan için konfor ve imaj açısından birtakım iyileştirmeler önerilmiştir. Meydanda yer alan kentsel donatıların tasarımları ergonomik açıdan uygun bulunmakla birlikte, meydan içerisindeki konum ve düzenlemeleri açısından bir takım yeni çalışmalar yapılması gerekliliği belirlenmiş olup, çeşitli öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal alan, meydan, ergonomi, Siirt.

Abstract

Public spaces as meeting and interaction platforms are areas where users come together regardless of social, cultural, economic class. One of the most important examples of public spaces is city squares. City squares should be in a location close to the city's focal points and able to bring users from all walks of life together. Urban squares, where physiological, psychological and anthropometric needs are not met, adversely affect urban quality and the individual comfort of the users. Ergonomics, which deals with the interaction and harmony of the users with the environment, is one of the most important concepts to be considered in order to increase the quality of today's designs. Indeed, there is a close relationship between the ergonomic design of the city squares and their usability. In this case, when designing city squares, user needs should be based on primarily and it should be aimed to produce designs that everyone can access.

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, elifclik@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4380-1767

² Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, cigdemcanbay@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8697-1259

The aim of this study is to examine the adequacy of the 15 Temmuz Demokrasi Square in terms of ergonomic criteria. The adequacy of the 15 Temmuz Demokrasi Square in the city center of Siirt in terms of ergonomic criteria was investigated by personal observation and on-site measurement method. A survey was made with the users of the square about the urban equipment and spatial organization in the city square. Thus, the compatibility of the square design with the user and the satisfaction of the users were evaluated. In addition, based on the top titles of What Makes a Good Place created by PPS (Project For Public Spaces), the features such as sociability, usage and activities, comfort and image, transportation and connections in Siirt 15 Temmuz Demokrasi Square situations were investigated. As a result, the proximity of the 15 Temmuz Demokrasi Square to the transportation and connection points was found positive by the users. The designs of urban fittings in the square were found ergonomically appropriate. In terms of its location and arrangements in the square, it has been determined that some new settings should be done. A number of improvements have been proposed for the square in terms of comfort and image.

Keywords: *Public space, square, ergonomics, Siirt.*

1. Giriş

Kamusal alanlar, günümüz dünyasının giderek daha çok ihtiyaç duyulan mekânları haline gelmektedir. Çağımızın en büyük sorunlarından biri olan yalnızlaşma durumu, teknoloji ve modern zamanın getirdikleri ile birlikte kentlilerin çıkmaza sürüklendiği bir ruh haline sahip olmasına neden olabilir. Bu tür alanlar, kentliler için yalnızlıktan sıyrılabilceği, topluma dahil olabileceği, sinerji oluşturabileceği alanlardır. Kentlilerin kamusal alanlarda birbirleri ile kurdukları bağlar, kent ile kurmuş oldukları bağın da görünmez yansımasıdır. Bir takım yanlış kararlar sonucu yanlış tasarlanmış kamusal alanlar, terk edilen hatta kaçılan alanlara dönüşebilir. Kamusal alanlara ait mimari kararlar; çevresel, politik, sosyolojik ve psikolojik, antropometrik, ergonomik gibi veriler göz önünde bulundurularak verilmelidir.

Kamusal alanın en güçlü örneklerinden biri de kent meydanlarıdır. Meydan kavramının Türkçe’de anlam karşılığı; alan, saha, karşılaşma yeri şeklindedir. Londra Ekonomi Okulu ve Massachusetts Teknoloji Enstitüsü’nde sosyoloji profesörü olarak görev yapan Richard Sennet *The Fall of Public Man* (2017) isimli eserinde, kamusal alanın maddi bir alan olduğunu düşünmekle birlikte, cadde ve meydan gibi somut alanları kapsadığını ifade eder. Bu tür alanların kenti dönüştürmek ve yeniden canlandırmak için çok güçlü araçlar olduğunu belirtir. Ayrıca böyle alanların kentin ruhunu ve havasını yansıttığını savunur (Sennett, 2017). İngiliz-Amerikalı mimar ve tasarım kuramcısı Christopher Alexander, 1977 yılında Sara Ishikawa ve Muray Silverstein ile yazmış olduğu *A Pattern Language* isimli eserinde kent meydanlarından, kentin kamusal alanı içerisinde en büyük odası şeklinde bahsetmektedir (Alexander, 1977). Norveçli mimar ve yazar Christian Norberg-Schulz 1971 yılında yayınlamış olduğu *Existence, Space and Architecture* isimli çalışmasında meydan için, kentsel yapının en belirgin ve göze çarpan unsuru olarak tanımlamasını yapmıştır (Schulz, 1971), (İnceoğlu ve Aytuğ, 2009). Aytuğ ve İnceoğlu 2009 yılında yayınlamış oldukları *Kentsel Mekânda Kalite Kavramı* isimli çalışmada meydanı, kent halkının ve geçici kullanıcıların buluşma yeri, kent karmaşasından uzaklaşıp soluklanabildikleri rahatladıkları ve etkileşim içinde olabildikleri mekânlar olarak tanımlamıştır (İnceoğlu ve Aytuğ, 2009). Toplumsal

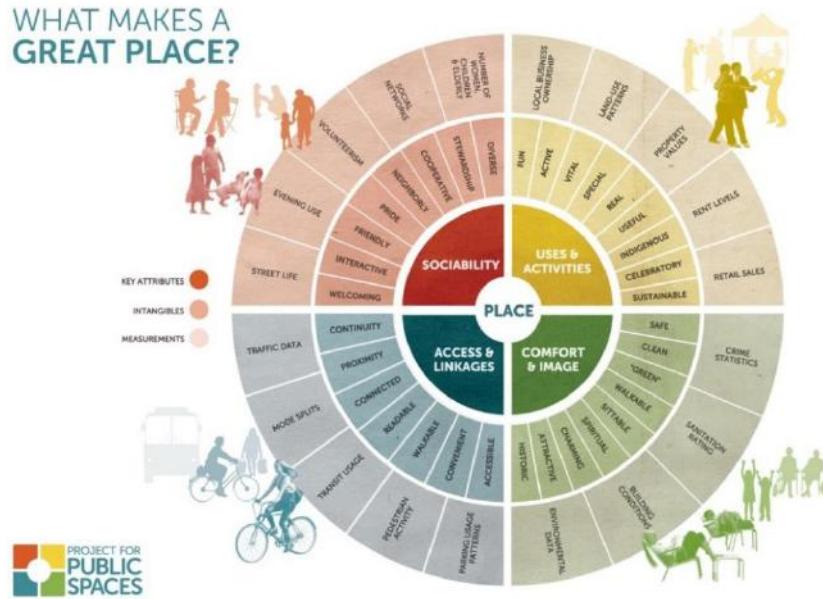
yaşamın oluşmaya başladığı dönemlerden günümüze kadar meydanlar, ihtiyaca ve toplumsal kurallara göre biçim almıştır. Topluluklar oluşmaya başladığında, belli ritüellerin ve toplanma durumlarının olabilmesi için bir mekâna ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için de kentin belli bölgeleri bu şekilde meydan olarak kullanılmıştır.

Meydanlar eski zamanlarda kent içerisinde doğal bir şekilde geçiş güzergâhları ve yapılardan artakalan kısımlarının kullanımı ile oluşmuştur. Fakat artan bilinç ve değişen toplumlar ile birlikte böyle doğal oluşumların ihtiyaca yeteri kadar yanıt vermediği görülmüştür. Böylece artan bilinçle birlikte meydanların tasarımı söz konusu olmuştur. Avusturyalı mimar ve kent planlamacısı Camillo Sitte, 1992 yılında yayınlamış olduğu *The Art of Building Cities* isimli eserinde, tasarlanmamış ve boş bırakılmış bir toprak parçasının meydan olamayacağını vurgulamıştır. Yine aynı eserinde Sitte, çevrili ve tanımlı bir alan olarak bir meydanın bir karakteri, bir anlamı ve tamamen meydana ait estetik eklenmeler yapılması gerektiğinin önemi üzerinde durmaktadır (Sitte, 1992).

Kentsel açık mekânların en aktif kullanılan alanları geçmişte de günümüzde de kent meydanlarıdır. Bu da meydanların, kentli tarafından kültürel, sosyal, siyasal ve ticari amaçlarla gündelik yaşamda kullanılmasını sağlamıştır. Mehmet Nazım Özer ve Mustafa Asım Ayten tarafından ele alınan Kamusal Odak Olarak Kent Meydanları isimli çalışmada yazarlar, kent tasarımının en önemli ögesi olan kent meydanlarını kamusal odak olarak tanımlamaktadır. Yazarlar, kamusal odak olarak meydanların, önemli günlerin kutlanması, çeşitli toplanma ve eylemlerin gerçekleştiği alanlara dönüştüğünü savunmaktadır (Özer ve Ayten, 2005). Dolayısıyla tasarlanan meydanların türlü etkinliklerin ve gündelik olayların gerçekleşebileceği alanlar olması durumu göz önüne alınmalıdır.

Kent meydanları tasarlanırken kent ve kentli ile ilgili birçok veri göz önünde bulundurulmalıdır. Project for Public Space, 1975 yılında kurulmuş, akademisyenler ve uzmanlar tarafından desteklenen ve çalışmalarını www.pps.org internet adresi üzerinden yayınlayan bir sivil toplum kuruluşudur³. Project for Public Space “Diğerleri başarısız olurken bazı yerleri başarılı kılan nedir?” sorusu üzerine odaklanarak dünya üzerindeki birçok kamusal alanı mercek altına almıştır. Soruya, kuruluş tarafından bazı cevaplar aranmış ve bu doğrultuda bir diyagram oluşturulmuştur. Bir yerin başarılı olması için dört ana unsuru barındırması gerektiği savunulmuştur. Bu unsurlar, erişilebilir olması (ulaşım ve bağlantılar), insanların orada faaliyetlerde bulunması (kullanım ve aktiviteler), alanın rahat ve iyi bir imaja sahip olması (konfor ve imaj), ve son olarak da sosyal bir yer olmasıdır (Url -1).

³ Bu kuruluş güçlü topluluklar oluşturmak için kamu alanlarının gücüne inandığını ve güçlü kamusal alanlar üretilmesi gerektiğini savunmaktadır. Sürdürülebilir ve yaşanabilir alanlar yaratma konusunda yol gösterici çalışmalar yapmayı hedefleyen bu kuruluş, *The Social Life of Small Urban Spaces* adlı kitabın yazarı olan William (Holly) Whyte’in çalışmalarını iletirmek amacıyla kurulmuştur.

Şekil 1. İyi bir yerde olması gerekenler (Url -1)

Project for Public Space tüm bu verilerle birlikte, insanların iyi ya da kötü herhangi bir yeri yargılamalarına yardımcı olacak Şekil 1.'deki diyagramı bir araç olarak geliştirmiştir⁴. Bazal olarak birçok kamusal alan uygulamalarını araştıran ve takibini yapan bu kuruluş birçok kent için önemli değişimlerin olmasına da önyak olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, 15 Temmuz Demokrasi Meydanı'nın ergonomik ölçütler bakımından uygunluğunun incelenmesidir. Bu çalışma kapsamında Siirt kentinin en önemli meydanlarından biri olan 15 Temmuz Demokrasi Meydanı'nın ergonomik ölçütlerinin değerlendirilmesine ilişkin şu yöntemler kullanılmıştır;

- Yerde gözlem ve analiz yöntemi
- Kullanıcı ile anket yöntemi

Değerlendirme için hazırlanan sorularda, Project for Public Space (PPS) tarafından hazırlanmış diyagramdaki kavramlardan yararlanılmıştır. Mevcut alanda tespitler ve gözlemler yapılarak, kullanıcı deneyimleri ve gözlemleri anket verileri ile desteklenmiştir.

⁴ Diyagramdaki merkez çemberin bildiğiniz belirli bir yer olduğu düşülebilir: bir sokak köşesi, bir oyun alanı, kamu kullanımına açık herhangi bir yeşil alan veya bunlardan birkaçı... Bu yer ilk etapta yukarıda da sayılmış olan dört temel ölçüte göre değerlendirebilir. Halka dışındaki bu temel ölçütler dışında bir yeri yargılamak için bir dizi sezgisel veya niteliksel yönlerin de değerlendirilmesi gerekir. Nitekim bir yeri sorgulamak için sadece sayısal veriler hiçbir zaman yeterli değildir. Bir sonraki dış halka, ise kullanım durumu ve fiziki koşullar hakkında yapılmış istatistik veya araştırma ile ölçülebilen niceliksel yönleri gösterir. Bugüne kadar 47 ülkede ve 50 eyalette toplamda 3000'den fazla toplulukta projelerini tamamlayan bu kuruluş, iyi kamusal alan uygulamaları yapılması için ve iyi materyal ve kaynaklar bulunması için kendilerini başvurulabilecek önemli merkezlerden biri olarak nitelendirmektedir.

2. Siirt Kenti ve 15 Temmuz Demokrasi Meydanı

Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin 41-57 doğu, 37-55 Kuzey enlemleri üzerinde yer alan Siirt kenti, doğusunda Şırnak ve Van, batısında Batman, kuzeyinde Bitlis, güneyinde ise Mardin kenti ile çevrelenmektedir (Şekil 2) (Özgen ve Karadoğan, 2009). Kent topraklarının büyük bölümü dağlarla kaplı olup, engebeli bir arazi yapısına sahiptir (Şekil 3). Kent merkezi nüfusu 1990'larda 68000 civarlarında iken, bu tarihlerde başlayan kırdan kente göç ile birlikte git gide artmıştır (Sal, 2015).

Şekil 2. Siirt kenti Türkiye haritasındaki konumu (Url -2)

Şekil 3. Siirt kenti merkez yerleşim bölgesi (Url -3)

Siirt'in merkezinde ana yol ve bağlantı noktalarına yakın bölgede yer alan 15 Temmuz Demokrasi Meydanı (Şekil 4), kentlilerin günün belli saatlerinde yoğun olarak kullandığı bir meydandır. Kentin düğüm noktalarına ve transfer merkezine yakın olan bu meydan, konumu itibari ile özellikle gündüz saatlerinde kullanılır (Şekil 5). Ayrıca kentliler için türlü etkinlik ve törenlerin düzenlendiği bir meydandır. Karasal iklimin etkisiyle yaz aylarında gündüz pek kullanılmayan meydan, yaz akşamlarında kentliler tarafından gecenin geç saatlerine kadar aktif bir şekilde kullanılmaktadır (Şekil 6). Kullanıcıların farklı sosyal ve kültürel sınıflara ait olmalarına karşın meydanı benzer saatlerde kullanmaları gözlemler sonucunda tespit edilmiştir.

Şekil 4. 15 Temmuz Demokrasi Meydanı harita görünümü (Url -3)

Şekil 5. 15 Temmuz Demokrasi Meydanı (Url -4)

Şekil 6. Meydanda düzenlenen etkinlikler (Url -5)

3. Ergonomi Kavramı ve Kent Meydanı Ergonomisi

Kent meydanları tasarlanırken, kullanıcı odaklı bir tasarım felsefesi benimsenmelidir. Kamusal alan olarak kent meydanlarının, toplumu oluşturan her kesimden kullanıcı için eşit ölçüde kullanılabilirlik ve erişilebilirlik özelliklerini barındırması gerekmektedir. Bu çerçevede kullanıcının çevre ile etkileşimi kent meydanları tasarımında göz önüne alınması gereken oldukça önemli bir husustur. Bu etkileşim söz konusu olduğunda ise dikkate alınması gereken en önemli nokta, kullanıcının konforunu da etkileyen, ergonomidir.

Ergonomi, insanlar ile nesneler arasındaki ilişkiyi anlayan ve buna göre tasarım yapmayı amaçlayan bir bilim dalıdır (Çelikyay ve Karayılmazlar, 2016). Uluslararası Ergonomi Cemiyeti (IEA) ergonomi tanımını; insanlar ve sistemin diğer öğeleri arasındaki etkileşimi kavramakla ilgilenen bilimsel bir disiplin ve insanın refahı ile tüm sistemin performansını artırmak için tasarımda kuram, ilke, veri ve yöntemlere başvuran bir uzmanlık alanıdır, şeklinde yapmaktadır (Çelikyay ve Karayılmazlar, 2016). Fizyoloji, anatomi, antropoloji, nöroloji, psikoloji ve davranış bilimlerinin kullanıcı ile ilişkilendirilmesi temelinde tasarım yapan ergonomi, kullanıcı için konfor sağlayan antropometrik ölçü ve standartları temel almaktadır (Karayılmazlar, 2017). Kent meydanı açısından ise ergonomi, kullanıcıların kaldırımlar, kent donatıları, yaya kullanım alanları, merdiven gibi öğelerde kendini rahat hissedebileceği standartları kapsamaktadır. Kamusal alan olarak kent meydanlarında gerçekleştirilen eylemler, kullanıcıları hem fiziksel hem de psiko-sosyal anlamda önemli ölçüde etkilemektedir (Frumkin, 2001). Bu kapsamda meydanlar tasarlanırken de kullanıcıların fiziksel ve psiko-sosyal konforu gözetilmek amacıyla ergonomik standartlardan yararlanmak gerekmektedir.

4. 15 Temmuz Demokrasi Meydanı İncelemesi ve Ergonomik Açıdan Analizi

15 Temmuz Demokrasi Meydanı öncelikle, meydanın kent içindeki konumu ve kullanıcıların meydana erişimi açısından irdelenmiştir. Kent içinde yer alan bir meydanın konumu, ulaşım noktaları ile bağlantısı ve yaya erişilebilirlik özellikleri meydana kullanıcıyı ulaştırabilmek açısından önemlidir. Meydanın ergonomisi söz konusu iken bakılması gereken bir diğer husus ise kentsel donatı elemanlarıdır. Bu çalışmada anket ve gözlem yöntemi ile;

- Meydanın kentsel organizasyon içerisindeki konumu,
- Meydan içinde yer alan kentsel donatıların (oturma elemanları, merdiven asansör ve rampalar, aydınlatma elemanları, çöp kutuları, sınırlayıcılar, engelli kullanımına uygun elemanlar)

ergonomik açıdan uyumluluğu analiz edilmiştir. Meydanın bir başka tamamlayıcı öğesi olan yeşil alan ve estetik elemanlar hakkında kullanıcı görüşleri alınmıştır.

15 Temmuz Demokrasi Meydanı'nın çalışma alanı olarak tercih edilmesinin sebebi, kent içerisinde oldukça merkezi bir konumunda bulunması, ulaşım ve bağlantı noktalarına yakın olmasıdır. Meydan kullanıcısı olan 75 kişiye, farklı gün ve saatlerde meydanın fiziksel özellikleri ve mevcut donatıları hakkında 31 soru yöneltilmiştir. Soruların yanıtları memnuniyet derecesine göre 5 li Likert ölçeğinde (Çok kötü, Kötü, Ne iyi ne kötü, İyi, Çok iyi) değerlendirilmiştir.

Anket değerlendirmesine ilişkin bazı veriler şu şekildedir:

- Ankete katılanların 28'i kadın, 47'si erkektir.

- Katılımcıların yaş grubu %34,7 oranında 15-20 yaş, %48 oranında 21-30 yaş, %13,3 oranında 31-40 yaş, %1,3 oranında 41-50 yaş, %2,7 oranında 51-60 yaş şeklinde olmuştur.

- Meslek grubu olarak ise %61,3 öğrenci, %21,3 memur, %8 işçi, %5,3 ev hanımı ve %4 serbest meslek şeklinde katılım sağlanmıştır.

Anket katılımcılarının büyük çoğunluğu;

- Meydanın kent içindeki konumunu “iyi” (%41,33 iyi, %18,66 çok iyi) bulmuştur.

- Toplu taşıma ile meydana ulaşım durumunu, %48 “iyi” olarak değerlendirilmiştir.

- Meydana yaya ulaşımı ise %34,6 “iyi” ve %21,33 “çok iyi” şeklinde değerlendirilmiştir.

- Meydanın gece ve gündüz kullanım durumunu katılımcılar %32 oranında “iyi” bulmuştur.

- Gündüz kullanımını katılımcıların %38,6 “iyi”, gece ise %34 “iyi” şeklinde değerlendirmiştir. Fakat gözlemler sonucunda gece kullanımının yaz aylarında daha yoğun olduğu tespit edilmiştir.

4.1 Mevcut Donatıların Ergonomik Çıdan Değerlendirilmesi

Donatı elemanları, kullanıcıların estetik ve fiziksel anlamda ihtiyaçlarını karşılamak ile birlikte, işlevsel açıdan da önemlidir. Kullanıcıların yaşamını kolaylaştırmayı sağlayan, kullanıcılar arası etkileşim ve iletişime olanak tanıyan donatı elemanları, mekâna bir anlam katan, tamamlayan ve tanımlayan öğelerdir (Karayılmazlar, 2017). Bu çerçeveden değerlendirilirse donatı elemanları seçiminde pek çok ölçütün göz önüne alınması gerektiği görülmektedir (Kántor ve Unger, 2010).

• Oturma Elemanları

Oturma elemanları kamusal alanlarda standartlara uygun şekilde uygulandığında yere kimlik kazandırmaktadır. Aksi durumda da ciddi sorunların ortaya çıkmasına sebep olabilir. Meydanlarda kullanılacak oturma elemanları, gerekli koşullar göz önüne alındıktan sonra, seyir noktaları, katılma noktaları ve dinlenme noktaları tespit edilerek yerleştirilmelidir. Bu şekilde kullanıcıların meydana oturur vaziyette de dâhil olunması sağlanabilir. Oturma elemanlarının kent içinde seçimi ve yerleştirilmesi için beş temel ölçüt esas alınabilir. Bunlar; biçim ve görünüm, işlev, dayanıklılık, yerleşim ve düzen, maliyet şeklindedir (Crankshaw, 2012).

Bedensel engeli olan veya yaşlı kullanıcılar için yüzeyleri uygun malzemeler ile kaplanmış oturma ve dinlenme alanları tasarlanmalıdır. Oturma alanlarının zemin malzemeleri yolların zemin kaplamalarından farklı olmalıdır. Oturma elemanları ve alanları tasarlanırken birbirleri arasında seviye farkı olmamasına dikkat edilmelidir.

Banklar ile oturma elemanları birbirlerinden en fazla 60 metre aralıklarla gölge ve güneşli bölgeler tespit edilerek uygun şekilde yerleştirilmelidir (Özdingiş, 2007).

Özürlü veya özürsüz bütün kullanıcıların meydana konforlu şekilde kullanabilmeleri, dinlenebilecekleri oturma elemanlarına kolayca erişebilmeleri ile mümkündür. Bu elemanların malzemeleri, açık alan kullanımından ve iklim koşullarından etkilenmeyen türlerde seçilmelidir. Oturma elemanları seçilirken, kullanıcıların bu elemanlarda ne kadar vakit geçirmesinin istendiği de dikkate alınmalıdır (Bulut, vd., 2008). Ayrıca bu elemanlar, basit yapıya sahip, yaralamaya sebep vermeyen biçimlerde, konforlu ve davetkâr özelliklerde olmalıdır. Sadece işlevsel bir öge olarak görülmemeli, aynı zamanda estetik açıdan da çevre ile uyum oluşturmalıdır. Ayrıca bu elemanlar, özürlü kullanımına uygun olarak tasarlanmalıdır. Oturma elemanlarının yanında tekerlekli sandalye için uygun alan bırakılmalıdır.

Oturma elemanlarında oturulan kısmın yerden yüksekliği 40-50 cm, eni 40-50 cm, sırt yaslama bölümünün yüksekliği ise 70 cm olmalıdır. Ek olarak, yüzeyde kullanılan malzeme oturmaya mani olmayacak özellikte olmalıdır. Oturma elemanının sırt kısmı bel bölgesini destekleyecek açı ve yükseklikte olmalıdır (Kalaycı, vd., 2006).

Çalışma alanında yer alan oturma elemanlarının oturma bölümü yerden 48 cm yükseklikte, eni 45 cm olup, standart ölçü aralığında ergonomik bulunmuştur. Fakat oturma elemanlarının meydan içerisinde düzensiz dağılımı ve güneşli-gölgeli alan dağılımı yapılmamış olması, kullanım konforunu olumsuz etkilemektedir (Şekil 7). Bu yüzden çardak içindeki oturma birimleri, kullanıcılar tarafından öteki oturma birimlerine göre daha olumlu bulunmuş ve çardak içindeki oturma birimlerinin konforu %30,6 oranında “iyi” olarak değerlendirilmiştir. Anket çalışmasında oturma elemanları ile ilgili katılımcılara yöneltilmiş olan “Meydan oturma birimlerinin sayısını nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna katılımcıların %26,6’sı “kötü”, %21,3’ü “ne iyi ne kötü” olarak yanıtlamıştır. Yoğun kullanılan saatlerde meydana yer alan oturma birimlerinin sayısının yetersiz olduğu tespit edilmiştir. Merdiven içerisinde yerleştirilerek tasarlanan oturma elemanlarının ise kullanıcılar tarafından özellikle akşam saatlerinde daha yoğun kullanıldığı tespit edilmiştir.

Şekil 7. 15 Temmuz Demokrasi Meydanı oturma birimleri (Fotoğraf: Yazar¹)

• Erişilebilirlik Elemanları (Merdiven, Asansör ve Rampalar)

Merdivenlerin yapılmasında da özürlü ve özürsüz bütün kullanıcıların burayı kullanabilmesi göz önünde bulundurulmalıdır. Kullanıcılar merdivenleri çıkarken zorlanmamalıdır. Bu yüzden basamak ve rıht ölçüleri dikkate alınmalıdır. Mümkün olduğu kadar basık ve geniş ölçülerde yapılacak olan basamaklar kullanıcıların konforunu artırabilir. Merdivenlerde rıht yüksekliğinin 17,5 cm, basamak genişliğinin 28 cm, eğimin ise maksimum 35° olması uygundur (Kalaycı vd., 2006). Basamak kenarlarının zıt renklerde profillerle belirginleştirilmesi de basamakların algılanmasını kolaylaştıracaktır (Ishihara, vd., 2001).

Meydan içerisinde kot farkı olan bir bölgede, içerisine oturma birimleri yerleştirilen, geniş ve alana yayılan bir merdiven mevcuttur. Merdivenin kenarında özürlü ve yaşlı kullanımına da uygun tasarlanmış ergonomik kullanımlı rampa mevcuttur. Bekiroğlu (2002) rampalar için; Rampalar kentsel çevrede bağımsız hareketliliğin en önemli unsurlarındandır ifadesini kullanır.

Meydanın altında yer alan kapalı otoparktan meydana çıkan asansör ve merdiven elemanları mevcuttur (Şekil 8). Bu elemanlar kullanıcıların otoparktan doğrudan meydana ulaşmalarına olanak tanır. Yerinde gözlem yöntemi ile kullanıcıların merdivene oranla yoğun olarak rampayı kullandıkları tespit edilmiştir. Meydan içinde yer alan merdivenlerin de ergonomik standartlara uygun basamak ve rıht ölçülerine sahip olduğu görülmektedir. Kullanıcılara yöneltilen “Meydan merdivenlerinin konumu ve kullanım rahatlığını nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusuna kullanıcılar, %42,6 “iyi” yanıtı vermişlerdir. Meydan girişlerinde yer alan rampalar ise kullanıcıları yormayan uygun eğimde yapılmıştır. Meydanın çevresinde yeterli derecede açık otopark alanının bulunmaması ve mevcut otopark bağlantılarının meydan girişleri ile kesişmesi durumu kullanıcıları genel itibari ile rahatsız eden sorunlardandır.

Şekil 8. 15 Temmuz Demokrasi Meydanı merdiven, asansör, rampalar (Fotoğraf: Yazar¹)

Bir meydanı özürlü kullanımına uygun hale getirmek demek, meydanın erişilebilir hale gelmesine ön ayak olmak demektir. Erişilebilirlik kavramı çoğu zaman, gereksinimi olan bireylere ve bu bireylerin erişim hakkına odaklanmaktadır. Erişilebilirlikte, özürlü olsun olmasın, ürüne (alet, hizmet veya çevre), tüm kullanıcıların ulaşımı hedeflenir (Sungur ve Yıldız, 2013). Gelişen teknolojik buluşlar ve artan bilinçle birlikte sayısı azımsanamayacak kadar fazla olan özürlü bireylerin de topluma dâhil olabilmesi

sağlanmıştır. Kent meydanlarının da özürlü erişimi ve kullanımı için gerekli elemanlarla donatılmış olması gerekmektedir.

Özürlülerin yürüdüğü güzergâhta yer alan her engel mutlaka doku farklılıkları veya zıt renklerle işaretlenmelidir. Bu işaretlemeler görme özürlüler için yapılyorsa eğer, en az 70 cm yüksekliğinde elemanlar kullanılmalıdır. Kent donatılarının çevre ile zıt renkte ve algılanabilir olması gerekmektedir. Ayrıca keskin ve çıkıntılı, zarar verebilecek biçimlerde olmamalıdır (Karayılmazlar, 2017).

15 Temmuz Demokrasi Meydanı'nda 1 adet özürlü aracı şarj istasyonu bulunmaktadır (Şekil 9). Meydanın ana girişlerinden birine yakın konumda yerleştirilmiş olan bu istasyon, meydanı özürlüler için tercih edilen bir alana dönüştürmektedir. Görme özürlüler için yerleştirilen kabartmalı sarı kılavuz çizgiler, meydanın etrafını çevrelemekte ve sadece meydana özürlü girişini sağlamaktadır. Giriş yapıldıktan sonra alan içerisinde kılavuz çizgilerin devamı ya da yönlendirmesi maalesef bulunmamaktadır. Meydanın özürlüler tarafından kullanım durumu da kullanıcı görüşlerinde, %32 oranında “kötü” şeklinde sonuçlanmıştır. Özürlü aracı şarj istasyonu da kullanıcılar tarafından %24 oranında “ne iyi ne kötü” şeklinde yorumlanmıştır.

Şekil 9. 15 Temmuz Demokrasi Meydanı özürlü kullanımına uygun elemanlar (Fotoğraf: Yazar¹)

• Aydınlatma Elemanları

Meydanlar için aydınlatma elemanları oldukça önemli bir unsurdur. Yeterince aydınlatılamayan açık alanların kullanım oranı azalmakta ve bu tür alanlarda suç oranının daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu noktadan bakıldığında aydınlatma elemanlarının güvenlik oluşturma açısından da önemi ortaya çıkmaktadır (Karayılmazlar, 2017).

Aydınlatma elemanları açık alanlarda tasarlanırken, alanı ön plana çıkaran ve estetik anlamda tasarımı tamamlayan nitelikte olmalıdır. Dış mekân koşullarına uygun armatür seçimi yapılması önemlidir. Ayrıca aydınlatma elemanlarının kullanıcıların geçiş güzergâhlarını ve toplanma mekânlarını yeteri kadar aydınlatması beklenmektedir. Fakat bu elemanların özellikle özürlü ve yaşlı kullanıcıların aktivitelerine engel olmayacak şekilde seçilmesi ve yerleştirilmesi beklenmektedir. Araç yollarına oranla yaya yollarının %50 daha az aydınlatılması gerekmektedir. Meydanlarda kullanılan

aydınlatma elemanları da simetrik değil, araç yolunu daha iyi aydınlatacak şekilde yerleştirilmiştir (Karayılmazlar, 2017).

15 Temmuz Demokrasi Meydanı aydınlatması kullanıcılar tarafından %34,6 oranında “iyi” bulunmuştur. Meydanda yer alan estetik objeler ve yürüme yolları uygun şekilde aydınlatılmıştır (Şekil 10). Ayrıca Saat Kulesi’ni ortaya çıkaran aydınlatma tasarımı, kulenin heykelsi yapısını vurgulamıştır. Aydınlatma elemanları, kullanıcılar tarafından da genellikle estetik bulunmuştur. Gece kullanım yoğunluğunun fazla olması aydınlatma elemanları tasarımlarının olumlu bulunmasıyla paralellik göstermektedir.

Şekil 10. 15 Temmuz Demokrasi Meydanı aydınlatma elemanları (Fotoğraf: Yazar¹)

• Çöp Kutuları

Çöp kutuları meydanın kirlenmesini önlemek amacıyla diğer kentsel donatı elemanları ile uyum içinde yerleştirilmesi gereken donatı elemanlarıdır. Sadece çöpün içine atılmasıyla kalmamalı aynı esnada çöpü gizleyerek görsel konforu sağlayabilmelidir (Yörük, vd. 2006). Çöp kutusunun yerden yüksekliği 60 cm-100 cm arasında olmalıdır. Çöp kutuları fonksiyonel olmakla birlikte kapaklarının formu, kullanıcı ile uyumlu olmalı ve kullanıma mani oluşturmamalıdır (Gülgün ve Altuğ, 2006).

Meydanda 3 farklı tipte çöp kutusu mevcuttur. Bu kutuların meydan içindeki konumu ve sayısı kullanıcılar tarafından %28 oranında “ne iyi ne kötü” olarak bulunmuş olup, %26,6 oranında “iyi” bulunmuştur. Ayrıca temizlik açısından meydan, katılımcılardan %33 oranında “çok kötü” yorumunu almıştır. Gözlemler sonucu da çöp kutularının meydan içindeki konum ve sayıları ihtiyaca cevap verecek şekildedir. Çöp kutularının hepsinin yükseklikleri de ortalama olarak 60-80 cm civarında olup ergonomik ölçütlere uygun bulunmuştur. Şekil 11’de en solda yer alan çöp kutusunun, kamusal alan kullanımı için uygun olmayan tipte bir çöp kutusu olduğu tespit edilmiştir. Çöp kutusunun içinin görünür olması, görüntü kirliliği oluşturmaktadır. Şekil 11’de en sağdaki çöp kutusu biçimi ise hem işlevsel bakımdan hem de estetik açıdan meydana daha uygun bulunmuştur.

Şekil 11. 15 Temmuz Demokrasi Meydanı çöp kutuları (Fotoğraf: Yazar¹)

• Sınırlayıcılar

Sınırlayıcıların kullanım amacı genel itibari ile mahremiyeti sağlamak ve belli bir alanı çevreleyerek sınırları belirlemektir. Bu gibi özellikler doğrultusunda sınırlayıcıların boyut ve malzemesi farklılık göstermektedir. Açık kamusal alanlarda ise sınırlayıcılar, güvenliği sağlayabilmek ve meydan gibi belirli bölgelerin kimliğini oluşturmak amacıyla kullanılmaktadır. Fakat sınırlayıcıların, estetik bakımından da kullanılacak alanlarla uyumlu olması beklenmektedir. Estetik ve işlevsel özelliklerin yanı sıra bu elemanların psikolojik etkisinin de hesaba katılması gerekmektedir (Yücel, 2006). Tanımlı bir alan oluşturmak için kullanılmış olan sınırlayıcı bariyerler, 15 Temmuz Demokrasi Meydanı için aynı esnada estetik bir sorun ortaya çıkarmaktadır. Sınırlayıcıların güçlü etkisi meydan erişimini zorlaştırmıştır (Şekil 12). Günün belli saatlerinde bazı yayaların meydana, sınırlayıcıların üzerinden atlayarak girmeye çalıştığı gözlenmiştir. Bu açıdan sınırlayıcıların işlevselliği ile ilgili bir takım sorunların olduğu tespit edilmiştir. Meydanda bitki ve peyzaj elemanları için sınırlayıcı kullanılmasına gerek olmadığı halde birtakım ek sınırlayıcı peyzaj öğeleri kullanılmıştır. Uygulamalarda yumuşak ve sert zemin ayrımı ince bir detayla sağlanmış olmasına rağmen ekstra metal çitlerle sınır kuvvetlendirilmiştir. Kullanıcıların peyzaj öğeleri sınırlayıcıları hakkındaki yorumları “%36 oranında “ne iyi ne kötü” şeklinde olmuştur.

Şekil 12. 15 Temmuz Demokrasi Meydanı çöp kutuları (Fotoğraf: Yazar¹)

• Bitki ve Peyzaj Elemanları

Meydanlarda yeterli derecede yeşil alan ve ağaçlandırma yapılması gerekmektedir. Çünkü bitkiler, kent yaşamında ekolojik işlev başta olmak üzere, ekonomik, sosyal ve estetik işlevleri yerine getirirler (Sevik, vd., 2017). Serinleme ve dinlenme alanı olarak ağaçların gölgeleri kullanılabilirken, psikolojik anlamda da kullanıcıları olumlu yönde etkiler.

Meydanda yer alan mevcut yeşil alanlar, estetik ve görsel amaçlı yerleştirilmiş öğelerdir. Kullanıcıların bu alanlarda oturması veya uzanması durumu söz konusu değildir (Şekil 13). Bitki öğelerinin etrafına çekilmiş metal çitler, bu anlamda kullanıcıları engellemektedir. Kullanıcıların %32'si meydandaki ağaç sayısını ve yeşil alan dağılımını “kötü” olarak değerlendirmektedir.

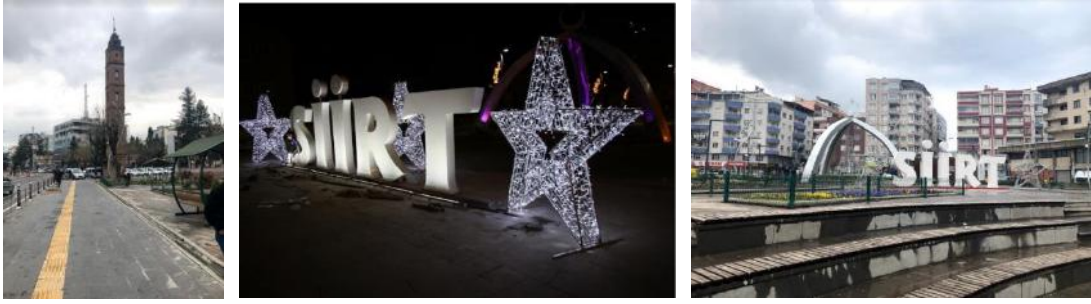

Şekil 13. 15 Temmuz Demokrasi Meydanı bitki ve peyzaj elemanları (Fotoğraf: Yazar¹)

4.2 Estetik Elemanların Ergonomik Açıdan Değerlendirilmesi

Kent meydanlarında kullanılan estetik elemanlar meydandaki diğer objeler ve çevredeki yapılar ile uyum içerisinde olmalıdır. Estetik elemanların toplanma noktalarına veya geçiş güzergâhlarına yerleştirilmesi ile o noktaların da önemi artmaktadır. Estetik elemanlar, eklendiği yere özel anlamlar katar ve yerin yeni bir kimlik kazanmasını sağlamış olur.

Çalışma meydanında yer alan Saat Kulesi, kentin tarihi simgesi niteliğinde olan bir yapıdır (Şekil 14). Meydanın kuleyi de içine alması meydan kimliği ve karakterinin güçlenmesini sağlamıştır. Ayrıca kentliler, Saat Kulesi'nin meydan içinde olmasından ve kule ile meydan bağlantısından oldukça memnundur (%38,6 “iyi”, %24 “çok iyi”). Kentliler, meydanda yer alan estetik elemanları ise %33,3 oranında “iyi” şeklinde yorumlamıştır.

Şekil 14. 15 Temmuz Demokrasi Meydanı estetik elemanlar (Fotoğraf: Yazar¹)

Meydanın çevresi ile görsel anlamda ilişkisi katılımcıların %34,6'sı tarafından “iyi” olarak yorumlanmıştır. Meydanın Saat Kulesi ve çevredeki diğer yapılar ile uzaklığı ve üçüncü boyuttaki ilişkisi oldukça olumlu düzeydedir. Meydandaki kullanıcılar meydanı %33 oranında estetik bulmaktadır.

5. Sonuç

Siirt kent merkezinde yer alan 15 Temmuz Demokrasi Meydanı, bu çalışma kapsamında ergonomik açıdan değerlendirilmiştir. Meydan kullanıcıları ile yapılan anketler, kişisel gözlem ve tespitler neticesinde analizler yapılmış ve standart ölçüler ile mevcut ölçüler karşılaştırılmıştır.

- Meydanda kullanılan kentsel donatılar, standart ölçüler bakımından uygun aralıklardadır.
- Oturma elemanlarının yeri ve sayısı yetersizdir. Oturma elemanlarının konumları ise birbirinden bağımsız ve dağınık olduğundan, tasarlanmamış hissi uyandırmaktadır. Meydanın belli noktalarında, toplanma veya buluşmalarda, daha kalabalık olunabilecek durumlar göz önünde bulundurulmamış, oturma elemanları, ayırık bir düzende yerleştirilmiştir. Ayrıca değişen hava koşullarında meydanın daha aktif kullanılabilmesi için gerekli olan üst örtü veya koruyucu üst elemanlar mevcut değildir. Bu işlevi meydanda yer alan çardak öğeleri bir ölçüde yerine getirmektedir, fakat bu sorun için daha kalıcı ve estetik bir çözüm üretilmelidir.
- Meydanda yer alan peyzaj öğelerinin düzenlenmesi ve yerleştirilmesi sert ve yumuşak zemin oranı açısından uygundur. Fakat yeterli ağaçlandırma mevcut değildir. Ayrıca peyzaj öğeleri etrafında kullanılan sınırlayıcılar, kullanıcı ile yeşil alan arasında bir engel oluşturmaktadır. Özellikle metal sınırlayıcılar ortadan kaldırılmalı ve meydanda daha bütüncül bir peyzaj dili oluşturulmalıdır.
- Meydanın çevresini saran sınırlayıcılar da meydan erişimini engellemektedir. Sınırlayıcılar için kullanılan malzeme özelliği ve uygulama şeklinin sert etkisi, aynı esnada estetik bir sorun oluşturmaktadır. Meydan, özürlü kullanımına elverişli olması adına gerekli kentsel donatıların bir kısmını barındırıyor olmakla birlikte bunlar yeterli değildir. Özürlü kullanıcıların meydan içinde vakit geçirebilmesi dinlenebilmesi ve

kendi başlarına hareket edebilmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.

Anket ve gözlemler sonucunda, kent meydanının ulaşım ve bağlantılar noktasına yakın olması, kullanım ve aktiviteler açısından en çok tercih edilen alan olması, sosyal bir yer olması ve konforu ve imaj öğelerini barındırması, meydanın olumlu sayılabilecek niteliklere sahip olduğunu göstermektedir. PPS'in belirlediği ölçütler doğrultusunda meydanın, İyi Bir Yer olarak nitelendirilebilmesi için birtakım iyileştirmelere ihtiyacının olduğu tespit edilmiş olup, Tablo 1'de çeşitli öneriler yapılmıştır.

Tablo 1. PPS Tarafından Belirlenen “Bir Yerde Olması Gereken Ölçütler” Açısından Meydanın İrdelenmesi

PPS	Tespitler	Öneriler
Erişilebilirlik	Meydanın etrafında yer alan demir parmaklıklar bağlantı noktalarının sınırlandırılmasına ve kent ile meydan arasındaki ilişkinin keskinleşmesine sebep olmuştur. Meydanın kent içindeki konumu, erişilebilirlik açısından oldukça uygun iken bu müdahaleler ile fiziksel ve görsel erişilebilirlik sekteye uğramaktadır.	Demir parmaklıkların kaldırılması kent ile meydanı birbirine kaynaştıracaktır. Kullanıcıların meydana akışının sağlanabilmesi, bu parmaklıkların daha yumuşak geçişlere imkân verecek şekilde tasarlanması ile mümkün olabilir.
Sosyallik	Kentin merkezinde olması sebebiyle meydan, sosyalleşme aktiviteleri için oldukça tercih edilebilir durumdadır. Fakat kullanıcıların birbirleriyle sosyalleşmelerini sağlayacak bir meydan düzeni mevcut değildir. Meydan içindeki donatıların tasarımları tekli ve/veya küçük grupların kullanımına uygundur. Toplu sosyalleşme aktiviteleri için dışa dönük ve davet edici tasarım unsurları yer almamaktadır.	Merdiven içerisinde tasarlanan oturma birimleri gibi dışa dönük ve davet edici oturma birimleri sosyalleşmeye daha çok olanak sağlayabilir. Bu şekildeki oturma birimleri artırılabilir. Ayrıca kullanıcıların bir arada daha çok bulunmasını sağlayabilecek tasarım unsurlarına meydana daha fazla yer verilmelidir.
Kullanım ve Aktivite	Yaz aylarında akşam saatlerinde yoğun olarak kullanılan meydanın konumu ve kapasitesi diğer aylarda ve saatlerde kullanıma elverişlidir. Yılın en yoğun kullanılan zamanı olan Ramazan ayında ve çeşitli etkinliklerin düzenlendiği özel günlerde yapılan etkinlikler, alanın başka zamanlarda da kullanışlı olabileceğine dikkat çekmektedir.	Karasal iklimin etkisini yoğun hisseden kent meydanının kullanım durumunu artırmak için dört mevsim kullanışlılığının artırılması gerekmektedir. Özellikle gölgelemeyi ve soğuktan korunmayı sağlayacak kent donatılarının meydana yerleştirilmesi mevcut sorunları azaltacaktır. Ayrıca yaz aylarındaki gündüz kullanımını artırmak amacıyla meydana su ögesine yer verilebilir.
Konfor ve İmaj	Oturma elemanları ebatlar açısından ergonomik uygunluk göstermiş olsa da meydanın kullanım konforu için konum ve adetleri yetersizdir. Ayrıca bir araya gelen insanların çevre ile ilişkisini ve perspektifini sağlayan düzenlerin olmadığı görülmüştür. Girişlerin sınırlandırılmış olması meydanın kapsayıcılığını engellemekte ve davetkâr olmayan tutumunu ortaya koymaktadır. Mevcut imaj öğelerinin, meydana özgü unsurlar olmadığı söylenebilir.	Oturma elemanlarının birbirleri ile ilişkisi artırılarak düzenlenmesi, kullanıcıların birbirleriyle kurabilecekleri ilişkinin konforuna etki eder. Kullanıcıların kentin rutin akışı içerisinde durup dinlenebileceği oturma ve sosyalleşme alanı meydana yer alan kentsel donatıların yeniden düzenlenmesi ile sağlanabilir. Siirt yerelinde ait imaj öğelerine atıfta bulunan unsurların meydana düzenlenmesinde kullanılması, meydanın özgünlüğünü olumlu yönde etkileyecektir.

Kamusal alanlar, tüm kentin ortak kullanımına açık olan mekânlar olmalarından dolayı, bu alanlardaki düzenlemeler, kentte bulunan tüm bireylerin fizyolojik ve psikolojik gereksinmelerine uymalıdır. Kamusal alan olarak kent meydanları, herkesin erişebileceği ve konforlu bir şekilde vakit geçirebileceği alanlardır. Kullanıcılar, kent

meydanlarını deneyimlerken ergonomik, estetik ve güvenlik açısından herhangi bir sıkıntı yaşamamalıdır. Kentin en dinamik alanları olan meydanlar kentin kimliğini yansıtmalı, ayrıca meydan tasarımları, kullanıcı ile uyumlu olmalıdır. Bu nedenle, kullanıcı ve çevre uyumunu esas alan ergonomi, meydan tasarımlarında dikkat edilmesi gereken en önemli kavramlardandır.

15 Temmuz Demokrasi Meydanı, Siirt kenti için önemli bir kamusal alandır. Kentte bu şekilde tasarlanmış ve kullanıcıyı davet eden meydan sayısı oldukça azdır. Güçlü potansiyele sahip olan bu meydanın, olumsuz özellikleri yeniden düzenlenerek kentlilere sunulmalıdır. Bu vesileyle meydana gelmeyen ve/veya gelemeyen birçok kullanıcı için meydan erişilebilir ve kullanılabilir olacaktır.

Kaynaklar

Alexander, C. (1977). *A Pattern Language: Towns, Buildings, Construction*, Oxford University Press.

Bekiroğlu, M. (2002). *Peyzaj Düzenlemelerinde Özürlülerin Kullanımları ile İlgili Sorunların Saptanması*. Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Bulut, Y., Atabeyoğlu, Ö., ve Yeşil, P. (2008). *Erzurum Kent Merkezi Donatı Elemanlarının Ergonomik Özelliklerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma*, Tarım Bilimleri Dergisi, 14(2), 131-138.

Crankshaw, N. (2012). *Creating Vibrant Public Spaces: Streetscape Design in Commercial and Historic Districts*, Island Press.

Çelikyay, S., ve Karayılmazlar, A. S. (2016). *Bartın Kent Merkezindeki Kamusal Alanların Kentsel Ergonomi ve Kent Kimliği Açısından İncelenmesi*, Journal of Bartın Faculty of Forestry, 18(2), 224-238.

Frumkin, H. (2001). *Beyond Toxicity, Human Health and The Natural Environment*, American Journal of Preventive Medicine, 20(3), 234-240.

Gülgün, B., ve Altuğ, İ. (2006). *İzmir Kıyı Bandı Uygulamalarında Ergonomik Standartlara Uygunluğun Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma*, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 43(1), 145-156.

İnceoğlu, M., ve Aytuğ, A. (2009). *Kentsel Mekânda Kalite Kavramı*, Megaron, 4(3), 131-146.

Ishihara, K., Ishihara, S., Nagamachi, M., Hiramatsu, S., ve Osaki, H. (2001). *Age-Related Decline in Color Perception and Difficulties With Daily Activities—Measurement, Questionnaire, Optical and Computer-Graphics Simulation Studies*, International Journal of Industrial Ergonomics, 28(3-4), 153-163.

- Kalaycı, A., Kutay, E., ve Kesim, G. (2006). *Ergonomik Kent ve Engelliler, Kent ve Sağlık Sempozyumu*, Bursa, 239-240.
- Kántor, N., ve Unger, J. (2010). *Benefits and Opportunities of Adopting GIS in Thermal Comfort Studies in Resting Places: An Urban Park as An Example*, *Landscape and Urban Planning*, 98(1), 36-46.
- Karayılmazlar, A. S. (2017). *Kamusal Alanların Kentsel Ergonomi Açısından İrdelenmesi, Bartın Örneği*. Bartın Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özdingiş, N. (2007). *İstanbul Kent Parklarının Bedensel Özürlüler Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Araştırma*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özer, M. N., ve Ayten, M. A. (2005). *Kamusal Odak Olarak Kent Meydanları*, *Şehir Plancıları Odası Planlama Dergisi*, 3, 96-103.
- Özgen, N., ve Karadoğan, S. (2009). *Siirt Şehrinin Kuruluşu ve Gelişimi*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 19(2), 61-81.
- Sal, Ö. (2015). *Zorunlu Göç ve Kentleşme “Siirt Örneği”*. Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Schulz, C. N. (1971). *Existence, Space and Architecture*, London: Studio Vista, London.
- Sennett, R. (2017). *The Fall of Public Man*, WW Norton and Company.
- Sevik, H., Cetin, M., Guney, K., ve Belkayali, N. (2017). *The Influence of House Plants on Indoor CO₂*, *Polish Journal of Environmental Studies*, 26(4).
- Sitte, C. (1992). *The Art of Building Cities: City Building According to its Artistic Fundamentals*, University of Minnesota: Hyperion Press, Inc., Connecticut.
- Sungur, A., ve Yıldız, S. (2013). *Engelsiz Türkiye için: Yolun Neresindeyiz? Mevcut Durum ve Öneriler*, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları.
- Yörük, İ., Gülgün, B., Sayman, M., ve Ankaya, F. Ü. (2006). *Peyzaj Planlama Çalışmaları Kapsamında Ege Üniversitesi Kampüs Örneğindeki Peyzaj Donatı Elemanlarının Ergonomik-Antropometrik Açından İrdelenmesi*, *Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 43(1), 157-168.
- Yücel, G. F. (2006). *Kamusal Açık Mekânlarda Donatı Elemanlarının Kullanımı*, *Ege Mimarlık*, 4, 26-29.

İnternet Kaynakları

Url -1 <https://www.pps.org/article/what-is-placemaking>, (20.03.2020).

Url -2 <https://www.lafsozluk.com/2012/01/siirt-ilinin-turkiye-haritasndaki-yeri.html>, (08.04.2019).

Url -3 www.googleearth.com, (04.04.2019).

Url -4 <http://www.siirtekspres.com/15-temmuz-demokrasi-meydani-5435.html> ,(04.04.2019).

Url -5 <https://www.istanbulhaber.com.tr/siirtte-ramazan-etkinligine-yogun-ilgi-haber-676244.htm>, (08.04. 2019).

Yaşlı Bireylerin Kent Mekânlarını Kullanım Analizleri: Heybeliada'da Bir İnceleme

Usage Analysis of Urban Spaces of Elderly Individuals: A Review in Heybeliada

Saliha Nur AZAK¹, Özlem BELİR²

Gönderilme Tarihi: 26.05.2020 - Kabul Tarihi: 08.06.2020

Özet

Yaşam standartlarının iyileşmesi ve sağlık alanındaki çalışmalar ile birlikte günümüzde yaşlı nüfusu giderek artmaktadır. Bu artış ile birlikte yaşlılık dönemindeki bireylerin fizyolojik, psikolojik ve sosyal gereksinimlerini karşılayabilecek kent mekânlarının oluşturulması yaşam kaliteleri bakımından oldukça önem taşımaktadır. Özellikle kamusal alandaki yapısal öge ve bileşenlerin kullanılabilirliğini ortaya koymak ve elde edilen verilerle mevcut durumu değerlendirmek araştırmanın çıkış noktasını oluşturmaktadır. Çalışma, kentsel yoğunluğun ve hareketliliğin, özellikle kış aylarında nispeten az olduğu Heybeliada'da yürütülmüştür. Araştırmada, "65 yaş ve üzeri" bireyler dikkate alınarak; kent mekânlarını kullanım biçimleri ve koşulları ele alınmıştır. Kişilerin sosyokültürel ve fizyolojik farklılıkları göz önünde bulundurularak, mekânları kullanmaktaki eğilimi ve memnuniyet düzeyi ölçülmüştür.

Çalışmanın sonunda, anket çalışması ve analizler yoluyla elde edilen bulgular, kamusal alanların sahip oldukları nitelikler açısından ne derece yeterli olduğu ve bireylerin bu mekânlarda karşılaştıkları sorunları ortaya koymaktadır. Yaşlı bireylerin gündelik yaşamlarında bağımsız hareket edebilmelerine ve sosyal etkileşimde bulunabilmelerine olanak sağlayacak şekilde kurgulanan mekânların aktif kullanım düzeyini etkilediği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kentsel mekânlar, erişilebilirlik, yaşlılık, Heybeliada.

Abstract

Nowadays, elderly population has been gradually increasing with improved life standards and health studies. Due to this increase, establishing urban spaces satisfying physiological, psychological and social needs of them is very important in terms of life quality. Especially, the usability of the structural elements and components in the public sphere and the current state are the starting point of the research. It, carried out in Heybeliada, İstanbul where urban density and mobility is less, particularly in winter, discussed "How to use of urban spaces" by the individuals of 65 years and older. The tendency and satisfaction levels of people were measured by considering social and physical differences.

Finally, the results of survey and analysis reveal the proficiency level of public places and the problems faced. It has been observed that the places, designed for giving chance to elderly people to act independently and interact socially affect the level of active usage.

Keywords: Urban spaces, accessibility, ageing, Heybeliada.

¹ İstanbul Gedik Üniversitesi, Mimarlık Yüksek Lisans Programı, salihaazak1993@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-3740-8013

² İstanbul Gedik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, ozlem.belir@gedik.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8714-7934

1. Giriş

Sanayileşme ve kentleşmenin getirdiği hareketlilik, sağlık hizmetlerindeki ilerlemeler ve artan yaşlı oranları ile birlikte yaşlılık, tüm toplumları etkileyen bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Düzenli ve Akpak, 2017). Yaşlı nüfusunda görülen artış ve sonraki yıllarda da bu artışın devam edeceğinin ön görülmesi, gelecekte daha fazla dikkat çeken bir olgu olarak karşımıza çıkacağını ortaya koymaktadır.

Yaşlılık, insan yaşamında yaşam kalitesinin düştüğü, fiziksel ve zihinsel olmak üzere çeşitli sınırlamaların meydana geldiği bir süreçtir. Bu süreçte yaşadıkları değişimler ile bireyler, kullandıkları mekânların özelliklerinden ve sunduğu olanaklardan doğrudan etkilenmekte ve bu mekanlarda birçok erişim engeli ile karşılaşabilmektedir (Erkılıç vd., 2006). Mimari erişilebilirlik, farklı ihtiyaçları olan bireylerin iç ve dış mekânlara başkalarına ihtiyaç duymadan güvenle erişip, bu mekânları kullanabilmeleri anlamına gelmektedir (Demirkan, 2015). Mekânların anlaşılır ve okunabilir olması da etkili kullanımı artıran önemli bir faktördür. Okunabilirlik kavramının birçok kaynaktan yön bulma, algılanabilirlik, erişilebilirlik, zihinde imge oluşturabilen öğeler ve mekânlar ile bağlantısı kurulmuştur. Bu bağlamda mekânların, yaşlılık sürecinde meydana gelen farklılıklar dikkate alınarak planlanmasının önemi oldukça fazladır.

Heybeliada’da yaşayan “65 yaş ve üzeri” bireyler araştırmanın hedef kitlesini oluşturmaktadır. Bu çalışmada, yaşlı bireylerin; sosyokültürel ve fizyolojik durumları dâhilinde, kent mekânlarını kullanım biçimleri, koşulları ve sunduğu olanakların nitelik ve nicelik olarak araştırılması, anket sorularının 30 kişiden oluşan küçük bir grup üzerinde uygulanması ile yapılmıştır.

2. Yaşlılık Kavramı

İnsanoğlu için kaçınılmaz bir evre olan yaşlılık, anne karnında başlayan, büyümenin devamı ve gelişme sürecindeki son halka olarak kabul edilen bir kavramdır. Yaşlılık dönemi, fizyolojik ve ruhsal olmak üzere pek çok değişikliklerin meydana gelmesi ile bireyin genetik yapısı ve çevre arasındaki etkileşimin en üst düzeyde gerçekleşmesi olarak tanımlanabilmektedir (Pekcan, 2000). Genel olarak bakıldığında, zaman içerisinde değişen çevre şartlarına uyum sağlama potansiyelinin azalmasına sebep olan psikolojik, biyolojik, sosyal ve ekonomik faktörlerin birbirlerini bir araya gelerek etkilemeleri ile gelişen ve organizmaların denge kurma yeteneklerinin azaldığı dönem olarak ifade edilmektedir (Gönen ve Kalınkara, 1987).

Yaşın artması ile birlikte vücutta yıpranma, organların ve hücrelerin zayıflaması, kronik hastalıkların artması, kas gücü ve eklem hareketlerinin yavaşlaması, reflekslerin azalması ve boy kısalması gibi anatomik yapı ve fizyolojik fonksiyonlarda çeşitli değişiklikler görülebilmektedir. Bununla birlikte, duyu organlarında meydana gelen fonksiyon bozuklukları yaşlılığın belirtileri olarak söylenebilir.

Duyularda oluşan bozukluklar, görme, işitme vb. yeteneğinde oluşan gerilemelerle kendini gösterebilmektedir (Lehr, 1994).

Fiziksel özelliklerin yanı sıra hafıza kaybı, sözel anlam, yargılama, konuşma ve düşünme gibi zihinsel yeteneklerde yavaşlama, zaman ve mekân algısında bozulma gibi bilişsel işlevlerde de birçok değişiklik görülebilmektedir (Durak, 2012).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından yaşlılık; 65-74 yaş arası genç yaşlı, 75-84 yaş arası orta yaşlı, 85 ve üzeri ileri yaş grubu olarak 3 başlıkta değerlendirilmiştir. “65 yaş ve üzeri” birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de “yaşlı nüfus” olarak kabul edilmektedir (WHO, 2002).

Yaşlılık, tanımlamada kullanılan kıstaslara rağmen; bireylerin kişisel özellikleri, cinsiyet, fizyolojik ve psikolojik yeterlilik düzeyi, eğitim seviyesi, ekonomik durum ve içinde bulundukları çevresel koşullara göre farklılıklar göstermektedir. Yaşlılık kavramı daha çok bir dönemi kapsarken, yaşlanma kavramı devam eden bir süreci ifade etmektedir. Yaşlanma en geniş kapsamıyla kronolojik, fizyolojik, biyolojik, psikolojik ve sosyal yönleriyle değerlendirilen bir olgudur (Akdemir vd., 2007). Yaşlanmanın sınıflandırılması aşağıdaki kıstaslar doğrultusunda yapılabilir:

1. Kronolojik yaşlanma; insanın doğumundan ölümüne kadar olan tüm aşamaların ifade edilmesidir
2. Fizyolojik yaşlanma; yaş almak ile birlikte görülen yapısal ve fonksiyonel değişimleri ifade eder.
3. Biyolojik yaşlanma; kronolojik yaş ilerledikçe bedenin canlılığı ve temel olan işlevleri yerine getirmedeki yeteneğin yitirildiği süreç olarak adlandırılmaktadır (Erdoğan Mergen vd., 2016).
4. Psikolojik yaşlanma; kronolojik yaşın ilerlemesi ile birlikte bireyde algılama, öğrenme, sosyal yeterlilik, duyguları, problem çözme becerileri veya kişiliği ile alakalı alanlarda ortaya çıkan farklılıklara uyum sağlama kapasitelerindeki değişim anlamına gelmektedir (Görgün Baran, 2005).
5. Sosyal yaşlanma; bireylerin güç ve becerilerinin azalması ya da kaybolması ile birlikte; statü ve beklentilerini değiştiren durumdur. Aynı zamanda sosyal olarak bir gruba veya topluma uyum sağlayamamak durumudur (Kalınkara, 2011).

Yaşlanmanın yukarıda sayılan boyutları, bireysel farklılıklara bağlı olarak kişiden kişiye değişkenlik göstermekle birlikte, bu sürecin doğal sonucu olarak kabul edilen değişimlerin, yavaş ya da hızlı gelişmesi veya az ya da çok sorunlu geçmesinde bireyin içinde bulunduğu çevre, çevresel faktörler ve sosyal aktivite seviyeleri önemli bir rol oynamaktadır (Akan, 2017).

Bu doğrultuda yaşlı kullanıcılar düşünülerek planlanacak çevrelere ihtiyaç olduğu ve bu çevrelerin belirli kriterler göz önünde bulundurularak tasarlanması gerekliliği tartışmasıdır.

3. Kentsel Mekân Kavramı ve Yaşlılık Olgusu:

Kentsel mekân, fiziksel ve mekânsal boyutlarıyla öne çıkmakla birlikte sosyal, kültürel ve psikolojik boyutlara sahip bir kavramdır. Kentsel mekânlar; yaşam kalitesini artırmak, bireylerin kendi aralarında ve çevreleriyle olan iletişimi geliştirmek için planlanan ya da kendiliğinden şekillenen mekânlardır (Atabek, 2002).

İnsan yaşamındaki temel işlevler olan; barınma, dinlenme, eğlenme, ulaşım veya çalışmaya yönelik pek çok eylemin gerçekleştiği fonksiyonel alanlar kentsel mekânlar bütünüdür (Susmuş, 1999). Kentsel mekân bileşenlerinin bir kısmı; yollar, kaldırımlar, merdiven ve rampalar, parklar, meydanlar, caddeler ve sokaklar, spor alanları, pazar ve çarşı vb. alışveriş alanları, bahçeler, istasyonlar ve kıyı bölümleri olarak ele alınmaktadır (Özkan vd., 2003).

Farklı kuramcılar ve araştırmacılar, "kentsel mekân" kavramını ve başarılı bir kentsel mekân tasarımı için gerekli olan özellikleri çeşitli açılardan ele almışlardır. Kentsel mekânlar ile ilgili görüşler ve yaklaşımlar Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1. Farklı Kuramcıların Kentsel Mekân Kavramı ve Yaklaşımları ve ilgili Anahtar Kelimeler (Tablo, yazar tarafından, belirtilen kaynakların değerlendirilmesi ile hazırlanmış ve anahtar kelimelerin tespiti yapılmıştır.)

Kuramcı Araştırmacı	Görüş ve Yaklaşımlar	Anahtar Kelimeler
Carr vd. (1992)	Kentsel mekânlar; kullanıcıların ihtiyaçlarına ve beklentilerine cevap verebilen, demokratik ve anlamlı olacak şekilde tasarlanmalıdır. Kullanıcıların temel beklentileri konfor, sakinlik, dinlenme, aktif/pasif katılım gibi ihtiyaçlarıdır. Demokratik mekânlar ise kullanıcıların haklarını koruyan, herkes için kullanılabilir ve hareket etme özgürlüğü sunan alanlardır.	Konfor, sakinlik, dinlenme, katılım, kullanıcı hakkı
Alexander (1977)	Kentsel mekân kavramı, kentlerin kültürel yapısına ve zaman içerisinde değişen sosyo-ekonomik koşullara cevap verebilen ve bunlara uyum sağlayabilen mekânlardır.	Kültürel yapıya ve sosyo-ekonomik koşullara yanıt
Bayramoğlu (2010)	Mekân kullanıcılarının fiziksel çevre içerisindeki davranışları ve ilişkileri, mekânı algulamaları ve anlamlandırmaları kentsel mekânın şekillenmesinde oldukça etkilidir.	Mekânı algılama ve anlamlandırma
Burton ve Mitchell (2006)	Kapsayıcı kentsel tasarım ilkelerini; aşinalık, okunabilirlik, erişilebilirlik ayırt edicilik, konfor ve güven hissi olmak üzere 6 başlıkta değerlendirilmiştir.	Aşinalık, okunabilirlik, erişilebilirlik ayırt edicilik, konfor ve güven hissi
Madanipour (2000)	“Fiziksel ve herkesin erişilebileceği; içerisinde çeşitli etkinlikler gerçekleştirebileceği, kasabalar, mahalleler, kentler ve kırsal alanlar içlerinde kalan mekânlar” tanımıyla bu mekânların erişilebilir olmasının önemini vurgulamaktadır.	Erişilebilirlik
Demirkan (2015)	“Kentsel mekânlar, bireylerin sağlığını, yaşam kalitesini, güvenlik ve refahını en üst düzeyde karşılayan mekânlardır.	Sağlık, yaşam kalitesi, güvenlik ve refah
Francis (1989)	Erişilebilirlik kentsel mekânların sahip olması gereken en önemli özelliklerinden birisidir. Kentsel mekân erişilebilirliği ile tüm bireyler istedikleri alanlara bağımsız şekilde sorunsuz olarak ulaşılabilmesi ile sağlanır. Herhangi bir cadde, sokak, meydan veya parkta fiziksel erişilebilirlik sağlamalıdır.	Erişilebilirlik

Yaşlanma ile ilişkili ortaya çıkan değişimler dikkate alındığında, bireylerin günlük yaşamlarını rahat, güvenli, bağımsız olarak sürdürebilme yeteneklerini artıran ve eksikliklerini destekleyen çevre ve mekânlara duydukları ihtiyaç yaşam süresi içerisinde giderek artmaktadır. Süreç boyunca görülen değişimler, kişilerin içinde yaşadıkları çevresel koşullara uyum sağlayabilme yeteneklerinin azalmasına ve mekânlarda çeşitli zorluklar yaşamalarına neden olmaktadır. Yaşlıların günlük faaliyetleri içerisindeki hareketlerinde bağımsız olabilmeleri veya en az destekle hayatlarına devam edebilmeleri için, yaşadıkları ve bulundukları çevrenin onlar açısından uygun olarak düzenlenmesi gerekmektedir (Lino vd., 2005).

Kişilerin yaşadıkları çevrelerin, hayatlarının belirli dönemlerinde karşılaşacağı engelleri aşabilmelerine yönelik kısmi çözümlerle değil, o çevreyi tüm yaşamı boyunca, yer değiştirmeden, değişen fizyolojik veya ruhsal durumlarında, bağımsız olarak kullanabileceği şekilde tasarlanması gerektiği tartışmasızdır.

Genel olarak ele alındığında, yaşlıların mekân kullanımlarını etkileyen önemli faktörler, bireylerin sosyal ilişkileri, sosyal ortamlar ve çevre ile iyi ilişki kurabilmeleridir. Bunun yanı sıra yaşanan ve kullanılan mekânların sunduğu olanaklar, sağlık, ulaşım, alışveriş, park vb. ile ilgili hizmetler yaşlıların hayatını kolaylaştırmakta ve bu alanları yaşanabilir kılmaktadır (Kaya vd., 2008).

Carr vd. (1992)'nin tanımladığı ve tüm kullanıcılara eşit haklar sunan alanlar olarak ifade ettiği şartların yerine getirilmesi ile kentsel mekânlar evrensel bir nitelik kazanacaktır.

Evrensel nitelik taşıyan uygulamalara benzer olarak kullanılabilir tasarımlar da kolay ve etkin bir kullanım sunmayı hedefler. Kullanılabilirlik, bir ürünün belirli kullanıcılar tarafından, belirli bir kullanım bağlamında, etkinlik, verimlilik ve memnuniyetle kullanılabilme derecesi olarak tanımlanmıştır (ISO 9241). Tanımı mekânsal anlamda ele aldığımızda, mekânın etkin ve verimli kullanımının kişinin o mekân hakkındaki memnuniyet düzeyine etki edeceğini söylenebilir. Kişilerin memnuniyet düzeyleri ise mekân ile ilgili olumlu veya olumsuz düşüncelerinin ölçütüne bakılarak değerlendirilebilir.

Bu kapsamda kamusal mekânların niteliksel ve niceliksel olarak geliştirilmesi ve yaşlıların bu mekânlara katılımı ile yaşadığı fiziksel ve sosyal çevreden uzaklaşmaması sağlanabilecek, dolayısıyla sosyal yaşam kaliteleri yükselecektir. Bu durumun aksine, yaşamın önemli kesitinin geçtiği özellikle kamusal mekânlar tasarlanırken yaşlılar göz ardı edilebilmektedir. Kentsel mekânlar için oluşturulan planlama kriterlerinin ve ilkelerinin yaşlı bireyler ile birlikte tüm kentsel kullanıcı gruplarına (hamile, engelli, yük ya da eşya taşıyan vb.) da yönelik olduğu bilinmektedir.

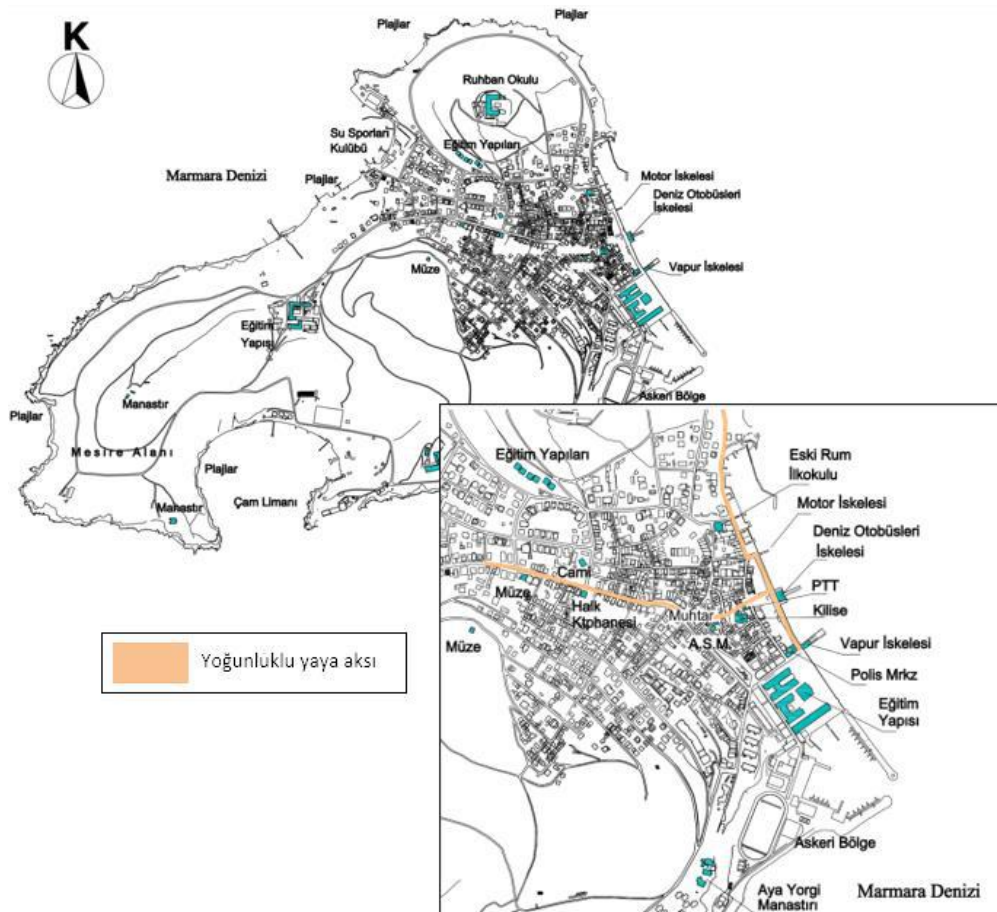
4. Yöntem

Araştırmada gözlem ve anket yöntemi kullanılmıştır. Anket soruları, yaşlı bireylerin sosyo-kültürel ve fizyolojik durumları hakkında genel bilgi edinmeye ve onların kent mekânlarını kullanım biçimlerini belirlemeye yönelik oluşturulmuştur. Heybeliada’da yaşayan ve “65 yaş ve üzeri” 30 kişinin katıldığı anketin sonuçları, sayısal ortama aktarılarak verilen cevaplar doğrultusunda yüzdelik oranları hesaplanmış, tablolar ve grafikler elde edilerek değerlendirme yapılmıştır.

4.1 Çalışma Alanı: Heybeliada

Marmara Denizi'nin kuzey doğusunda yer alan ada; yaklaşık olarak İstanbul Boğazı girişinin 16 km güneydoğusunda bulunmakta, Kocaeli yarımadasının ise güneybatı kıyılarına karşılık gelmektedir. Ada ile kıyı şeridi arasındaki mesafe yaklaşık 3.700 metredir (Gürgen, 1978).

Heybeliada, İstanbul'un Adalar ilçeleri arasında, büyüklük bakımından ikinci sırada olup, Büyükada'dan sonraki en büyük adadır (Tanrıverdi, 2006). Büyükada, Burgazada ve Kaşıkada'sına çok yakın ve tüm Prens Adaları'nın ortasında yer alması nedeniyle merkezi bir konuma ve öneme sahiptir (Erdenen, 2014).

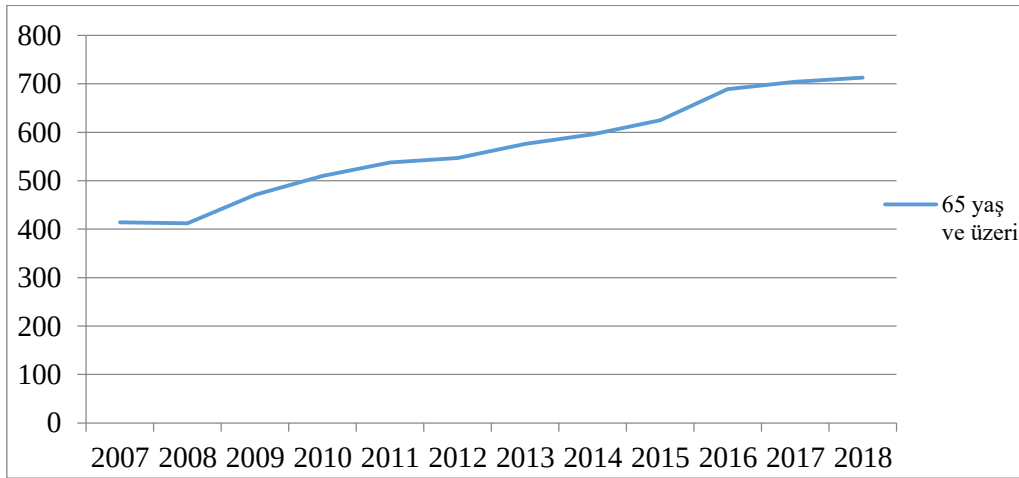
Şekil 2. Heybeliada genel haritası ve ada merkezindeki kamusal alanlar

Günümüzde adanın iskân bölgesi, yoğunluklu olarak Kuzey Doğu yönüdür. Adanın anakaraya yakın kısmında yer alan motor, vapur ve deniz otobüsü iskeleleri de tarihsel gelişimin yanı sıra, gelişimin bu bölgede yer almasına neden olmuştur. Dolayısıyla banka şubeleri, PTT, aile sağlığı merkezi, eczane, muhtarlık, çeşitli yerel yönetim birimleri bu bölgede yer almaktadır. Sahil kenarında insan hareketliliğinin çok olduğu kısımdaki meydanlaşmış yaya aksı ve iç kısma uzanan yol ana arterlerdir (Şekil 1).

Kökleri milattan önceki yüzyıllara dayanan Heybeliada, günümüze izler bırakabilmiş ve kültürel zenginliğiyle öne çıkan tarihi bir yerleşim bölgesidir. Tarihsel verilere dayanan literatür ve metinlerde, adanın tarihi geçmişi önemli yer tutmaktadır (Millas, 2014).

Geçmişten günümüze adada belli dönemlerde yaşanan göçler, savaşlar, toplumsal ve siyasi olaylar, Sanatoryum, Bahriye Okulu (Deniz Harp Okulu), Ruhban Okulu gibi önemli kuruluşların açılması, vapur seferlerinin başlaması ve ulaşım hizmetlerinin büyümesi, inşaat sektöründeki gelişme ve iskân hareketlerinin hızlanması vb. etkenler adaya yerleşen ve adadan ayrılan nüfusu etkilemiş, ada nüfusu değişikliğe uğramıştır.

Adadaki toplam nüfus miktarında belli dönem aralıklarında dalgalanmalar görülmesine karşılık “65 yaş ve üzeri” nüfus miktarı miktarında az da olsa düzenli bir artış yaşandığı görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Heybeliada’da 65 Yaş ve Üzeri Nüfus Dağılımı 2007-2018 Yıl Aralığı (TÜİK, 2019).

Heybeliada’nın, İstanbul’un bir mahallesi olmasına rağmen şehrin yoğunluğundan ve karmaşasından uzakta ve izole olması, sessizliği, doğa ile iç içe yaşamaya imkân sunması, yeşillik alanların fazla olması ve havasının temizliği, adada güçlü insani ve komşuluk ilişkilerin yaşanması özellikle bireylerin yaşları gereği daha kolay, huzurlu ve güvenli bir hayat yaşamak istemeleri, özel durumlar haricinde motorlu araçların kullanılmaması nedeniyle araç gürültüsü ve egzoz gazları olmaması nispeten yaşlı nüfusun adayı tercih etme sebepleri olarak sayılabilir. Ancak buna karşın, yaşlı hareketliliğini ve erişilebilirliği kısıtlayan bisikletler, scooterlar, elektrikli araçların hızlı ve yoğun kullanımı, toplu ulaşımın olmaması, uzmanlık gerektiren hastanelerin yer almaması, vb. etkenler yaşlı nüfus oranını negatif yönde etkileyen sebepler olarak ifade edilebilir.

Adadaki yerleşimler, sahip olduğu doğal güzellikler, tarihi yapılar ve anıtsal eserlerin bir araya getirdiği kentsel mekân ve doku ile bütünleşerek bir bütün oluşturur. Kıyı ve sahiller, meydan, park, cadde ve sokaklar, plajlar, yeşil ve rekreatif alanların yanı sıra tarihi ve farklı dine hizmet eden ibadethaneler, PTT ve banka şubeleri, eczane ve sağlık birimleri, kahvehane, restoran ve çay bahçeleri, alışveriş mekânları ve çeşitli sosyal hizmet alanları ada yaşamı için önemli bir yere sahip kentsel bileşenlerdir.

5. Bulgular

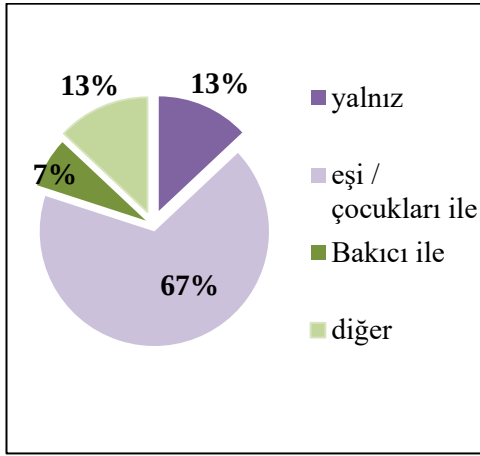
Heybeliada’da, Türkiye İstatistik Kurumu tarafından yapılan 65 yaş ve üzeri nüfusun sayımı verilere göre, 311 erkek ve 402 kadın olmak üzere toplam 713 kişi yaşamaktadır. (TÜİK, 2019). Adaya dışardan gelen günübirlik ziyaretçiler, adayı yazlık olarak kullanan ve tatilini adada geçiren kesim ile birlikte özellikle yaz aylarında nüfus daha da artmaktadır.

Araştırma kapsamında hazırlanan anket çalışması 30 kişi ile yüz yüze yapılmıştır. Ankete katılan kişiler, sosyal, fiziki, ekonomik veya sağlık ihtiyaçları için evleri dışında bulunan, kamusal alanı kullanan yaşlılar arasından seçilmiştir. Kişilere cinsiyet, yaş dağılımları, birlikte yaşadıkları kişiler, eğitim durumu, mesleği, yardımcı alet kullanımları, fiziksel problemleri, kronik hastalıkları, adada yaşama nedenleri, ikamet süreleri ve yaşadıkları bölgeden memnuniyet düzeyleri hakkında sorular yöneltilmiştir.

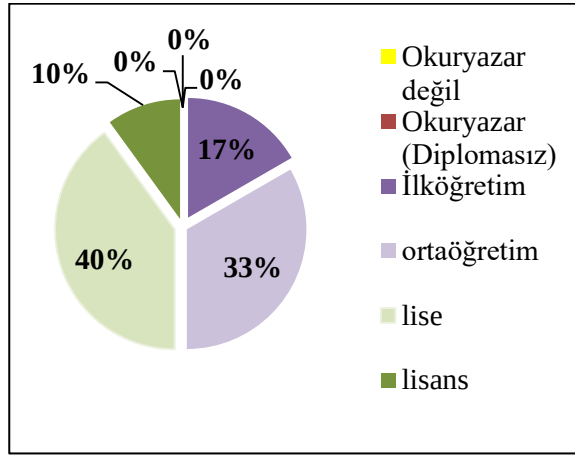
Bu bilgilerin yanı sıra, kişilerin sosyokültürel ve fizyolojik özellikleri göz önüne alınarak, kentsel mekân kullanım biçimlerini belirlemeye yönelik oluşturulan anket soruları; hangi mekânları günde kaç saat ve sıklıkla kullandıkları, hangi etkinlikleri kimlerle gerçekleştirdikleri, ulaşım tercihleri, adres bulurken kullandıkları yöntemler, korku ve endişeleri, kent mekânlarının sunduğu olanakların konforu-güvenliği ve yeterliliklerine ilişkin oluşturulmuştur. Ankete katılanların cinsiyet ve yaş dağılımları tablo 2’de verilmiştir. Yaş dağılımları belirlenirken Dünya Sağlık Örgütü’nün (WHO) kabul ettiği gibi ülkemizde de “yaşlı nüfus” olarak kabul edilen “65 ve üzeri” bireyler dikkate alınmıştır.

Tablo 2. Yaş ve Cinsiyet Dağılımları

Yaş	Kadın	Erkek	Toplam kişi sayısı	Yaş Dağılımı
65-69	7	7	14	46,7%
70-74	5	6	11	36,7%
+75	3	2	5	16,7%
Cinsiyet Dağılımı	47%	53%	30	

Şekil 3. Birlikte Yaşadıkları Kişiler

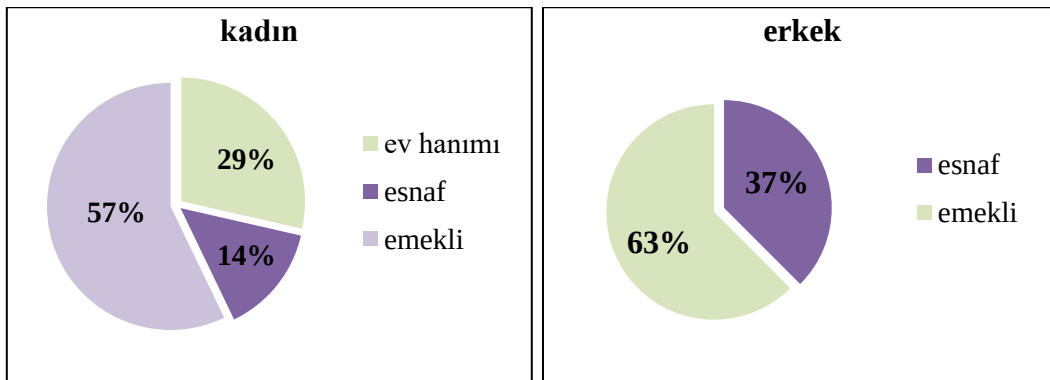
Şekil 4. Eğitim Durumları

Ankete katılan kişilerin hane halkı sayısı ve eğitim durumları şekil 3 ve 4’de verilmiştir. Adadaki yaşlılar ağırlıklı olarak ortaokul ve lise mezunudur. Yalnız yaşayan kişilerin çoğu 65-69 yaş grubunu kapsarken, kardeşi ile yaşayan grubun çoğunu 70-74 yaş grubu kapsamaktadır. Bakıcı ile yaşayanlar 75 ve üzeri yaş grubuna girerken, eşi veya çocukları ile yaşayan grubun büyük çoğunluğunu 65-69 ya da 70-74 yaş grupları oluşturmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Yaşam Şartları

Yaş	Yalnız	Ailesi		Bakıcı
		Eş-Çocuk	Kardeş	
65-69	5	9	-	-
70-74	1	7	3	-
+75	1	-	1	3

Ankete katılan kişilerin iş yaşamı içerisinde yer alıp almadıklarına bakıldığında hem kadınların hem erkeklerin çoğunun çalışma hayatı olup emekliliklerini sürdürdükleri görülmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Meslek Durumları

Kişilerin emekli oldukları meslekler, terzilik, öğretmenlik veya çeşitli kamu kurumlarında memurluk olarak çeşitlilik göstermektedir. Esnaf meslek grubunu oluşturan kadınlar, 65-69 yaş grubunu temsil etmekle birlikte, halen çalışma hayatlarını eşleri veya çocuklarıyla birlikte hobi olarak sürdürmektedirler. Erkeklerin temsil ettiği yaş grubu ise 65-69 ve 70-74 arasında değişkenlik göstermektedir.

Tablo 4. Fizyolojik Durumları

Fizyolojik Durum	Gruplar	Kişi	Yüzde (%)
Kronik hastalık durumu	Evet	15	50
	Hayır	5	17
	Bilmiyor	19	33
Fiziksel problem	Evet	22	73
	Hayır	8	27
Yardımcı alet kullanımı	Kullanıyor	8	27
	Kullanmıyor	22	73

Ankete katılan kişilerin fizyolojik durumları Tablo 4’te verilmiştir.

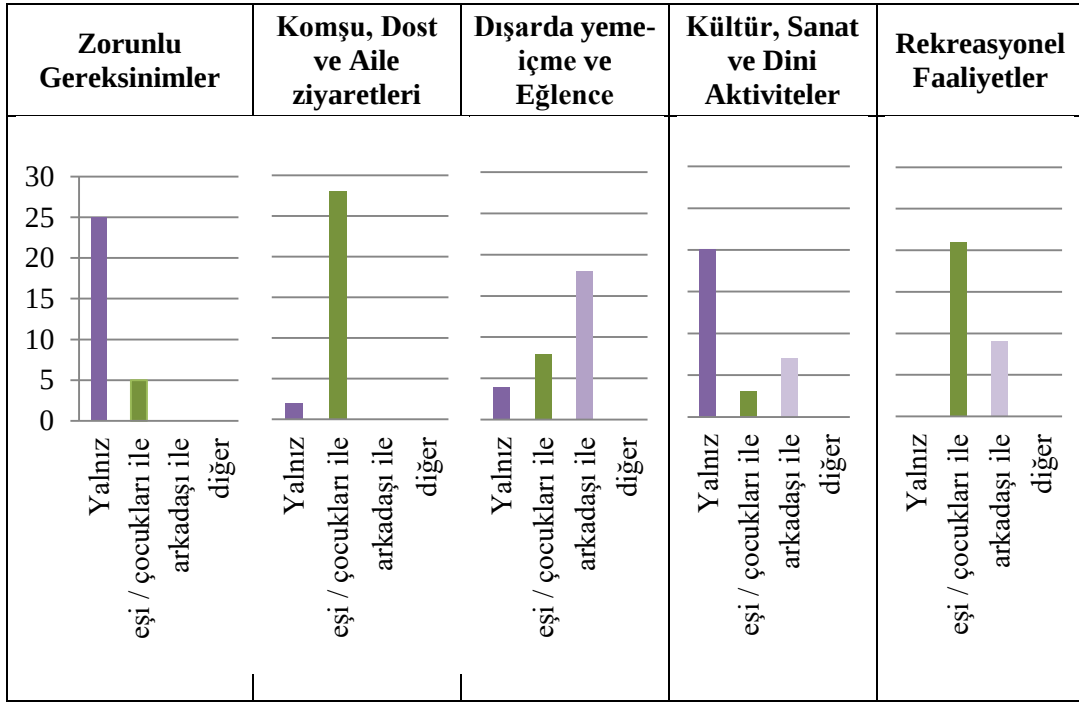
Ankete katılan kişilerdeki hastalık durumu incelendiğinde; yarısında kronik bir hastalık bulunduğu, çok azında bulunmadığı ve önemli bir bölümünün de herhangi bir hastalığı olup olmadığı bilinmediği tespit edilmiştir (Tablo 4). Kişilerin mevcut kronik hastalıkları; kalp-damar hastalıkları başta gelmek üzere, diyabet, böbrek, bel, tansiyon ve mide gibi diğer hastalıklardır.

Kişilerin çoğunda fiziksel problem bulunmaktadır. Fiziksel problem yaşayan 11 kişi ile büyük çoğunluğunda bedensel kısıtlamalar ile ilgili problemler mevcut iken, 5 kişi bellek ve hafıza sorunları ve 6 kişi görme ve işitme bozuklukları ile ilgili problemler bulunmaktadır. Bireylerin çoğu yürümeye yardımcı cihaz kullanmaya ihtiyaç duymazken, 6’sı baston, 2 kişi ile çok azı ise tekerlekli sandalye kullanmaktadır. Yürümeye yardımcı alet kullanan ve fiziksel problemi olan yaşlı bireylerin çoğu uzak bir yere giderken bir diğer kişinin yardımına ihtiyaç duymaktadırlar.

Görüşülen kişilere adada yaşama nedenleri sorulduğunda; %77’si (23 kişi) “memleketim olması” yanıtını verirken, %23’ü (7 kişi) “ihtiyaçlara cevap vermesi” şeklinde yanıtlamışlardır. Yaşama nedenine “ihtiyaçlara cevap vermesi” görüşünü bildiren yaşlı kişilerin büyük çoğunluğunu adada çalışan esnaf grup oluştururken, maddi birtakım gereksinimler nedeni ile adada kaldıkları tespit edilmiştir.

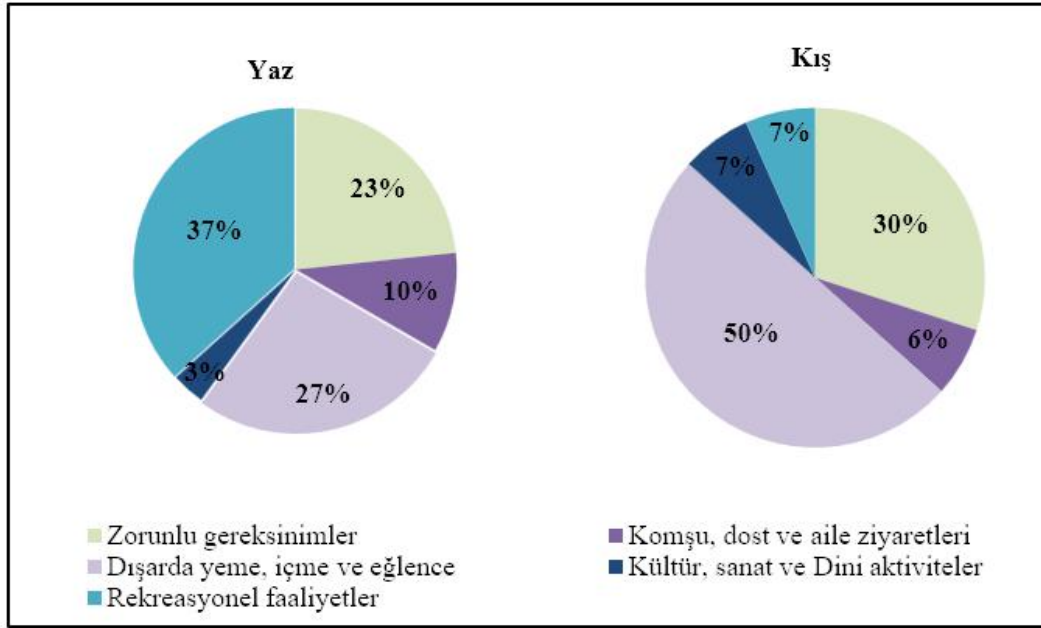
Yaşlı bireylere adada ikamet ettikleri süre sorulduğunda; %67’si (20 kişi) doğma büyüme adalı olduklarını belirtmişlerdir. Adada yaşama nedenine “memleketim olması” cevabı verenlerin çoğunu bu grup oluşturmaktadır. Kişilerin %33’ü (10 kişi) ortalama 10+ yılı aşkın adada yaşadıklarını belirtmişlerdir. Kişilerin neredeyse yarısının 30-40 yıldan daha fazla süredir adada ikamet ettikleri anlaşılmıştır. Ortalama 10 yılı aşkın süredir adada bulunanların arasında emekli olduktan sonra adaya gelen kişilerinde olduğu belirlenmiştir.

Adada yaşayan kişilerin yaşadıkları bölgelerden memnuniyet düzeyi değerlendirildiğinde; oranların birbirine yakın olduğu ancak kısmen memnun olanların oranının %40 (12 kişi) ile ağır bastığı görülmektedir. Bu oran ve %33 “memnun değilim” oranının çoğu merkeze uzak noktalarda oturan kişiler ya da insani ilişkilerden problem duyan kişilerden oluşmaktadır.

Şekil 6. Gerçekleştirilen Aktiviteler

Yıl içerisinde ağırlıklı olarak kişilerin alışveriş, parasal işlemler, muayene, eczane vb. zorunlu gereksinimlerini yalnız karşılamalarına karşın, dost ve aile ziyaretlerini eşi veya çocuklarıyla yaptıkları görülmüştür. Yarısından fazlası kahveye/restorana gitmek vb. dışarda yeme içme veya eğlence gibi aktivitelerini arkadaşlarıyla, kültür, sanat veya dini aktiviteleri yalnız ve önemli bir bölümü de yeşil alanlarda yürüyüş, spor piknik vb. rekreasyonel aktiviteleri ise eşi veya çocukları ile geçirmektedir (Şekil 6).

Şekil 7. Yaz-kış Aktivite Farklılıkları

Yazın artan nüfus yoğunluğu ile birlikte bireyler rekreasyonel faaliyetlere ağırlık verirken, kışın dışarda yeme, içme veya sohbet gibi ihtiyaçlarını giderdikleri kahvehane, restoran ve çay bahçelerini buluşma ve toplanma mekânları olarak algıladıklarını ve zamanlarının büyük bir kısmını buralarda geçirdiklerini ifade etmişlerdir (Şekil 7).

Kişilerin, mekân kullanım sıklığı ile ilgili sorulan sorulara verdikleri yanıtlar aşağıdaki tabloda listelenmiştir (Tablo 5).

Tablo 5. Kentsel Mekân Kullanımları

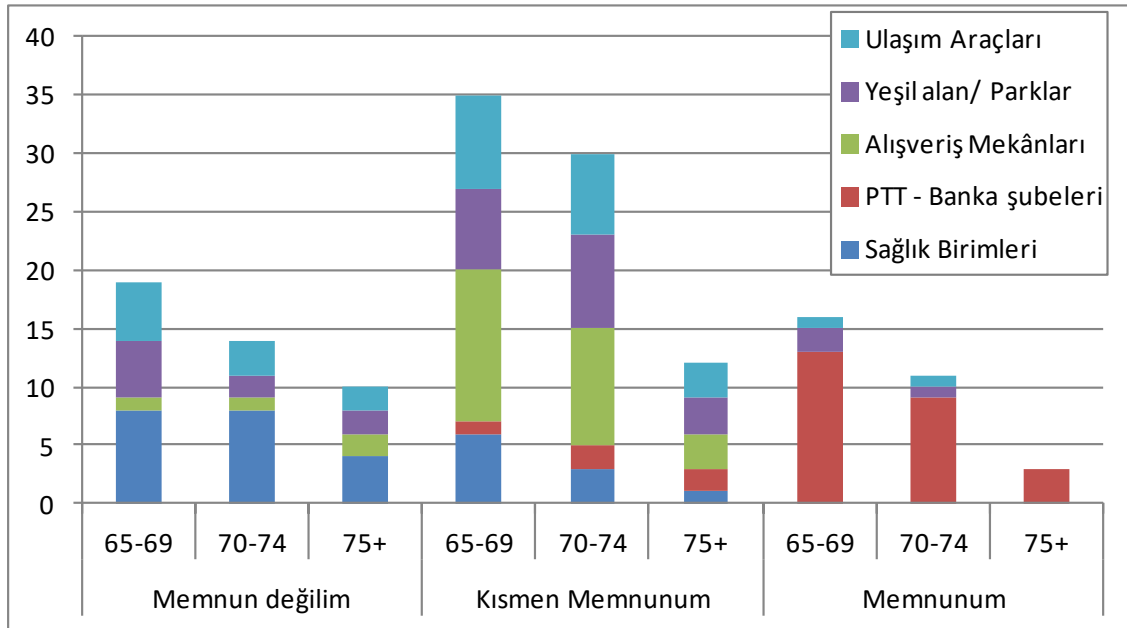
		Kişi	%
Kentsel mekânlara çıkma sıklığı	Haftanın her günü	27	90
	Haftanın birkaç günü	3	10
Kentsel mekânlarda geçirilen süre (Günde)	5-6 saat	22	73
	10-12 saat	8	27
Kentsel mekânlarda tercih edilen ulaşım türleri	Yürüyerek ulaşım	25	83
	Özel araç veya bisikletle	5	17
İmge özelliği kazanmış/ mekân algısını artıran öğeler	Tarihi ve dini yapılar	16	54
	Limanlar ve iskeleler	10	33
	Yeşil alan/Parklar	4	13

Kişilerin dışarıda geçirdikleri sürelerin, çalışma durumlarına, emeklilik veya ev hanımı olmaları ve yaz veya kış ayına göre değişkenlik göstermektedir. Ortalama dışarıda bulunma süreleri 5-6 saat arasındadır.

Kentsel mekânlarda tercih ettikleri ulaşım türleri incelendiğinde; yürüyerek ulaşım ağır basarken, özel araç kullanımı düşüktür. Adada özel araca sahip birey sayısı az olduğu için tepe noktalarda ya da merkeze uzak noktalarda yaşayan bireyler yürüyerek ulaşımında zorluk yaşamaktadırlar.

Kişilerin adada mekân algısını artıran ve imge özelliği kazanmış öğeler ile ilgili soruya verdikleri yanıtlar incelendiğinde; yarısının tarihi ve dini yapıları, önemli bir bölümünün liman ve iskeleleri, az oranda bir nüfusun da yeşil alan ve parkları işaret etmişlerdir.

Kişiler genel olarak mekanlara erişim ve ulaşımında yönlendirme tabelalarını zayıf bulmakta ancak; adada uzun süredir yaşamaları ve adaya hakim olmaları nedeniyle yönlerini bulurken bir sıkıntı yaşamamaktadır.

Şekil 8. Adadaki Fonksiyonlardan ve Hizmetlerden Memnuniyet Durumu

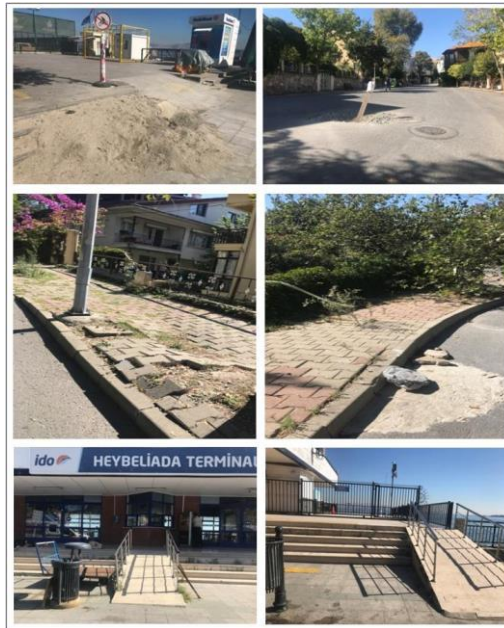
Ankete katılan kişiler ağırlıklı olarak; PTT ve bankalar hakkında olumlu görüş bildirirken, sağlık birimleri hakkında olumsuz, alışveriş mekânları ve yeşil alan/parklar ile ulaşım araçları hakkında kısmen olumlu görüş bildirmişlerdir. Tüm yaş grupları için ortak görüş aile sağlığı merkezi dışındaki PTT, bankalar, eczane vb. diğer mekânlara erişimin ve ulaşımın kolay olduğu yönündedir. Adada bulunan ve kişiler tarafından sıklıkla kullanılan bu mekânlar, merkezi konumda ve birbirlerine yakın alanlarda olması sebebiyle erişilebilirlik ölçütünde kişilerin memnuniyeti yüksek çıkmıştır (Şekil 8). Tepe noktalarda oturan veya özel araç kullanımında zorluk yaşayan 70-74 ve 75+ kişilerin ve esnaf grubun çoğunu oluşturan 65-69 yaş grubu için bu birimlere ulaşmak oldukça

güç olabilmektedir. Ancak esnaf ve 65-69 yaş grubun çoğu merkezi noktalarda bulunması sebebiyle ulaşım yönünden daha rahattır. Aynı şekilde kent memnuniyet seviyesi, eşi veya çocukları ile yaşayan kişilerin çoğunu oluşturan 65-69 ve 70-74 yaş grubundakiler için önemli rol oynamaktadır. Görüşülen bireylerin %43'ü (13 kişi) kent mekânlarında düşmekten, %57'si (17 kişi) araçlar tarafından ezilmekten korktuklarını ve endişesi duyduklarını belirtmişlerdir.

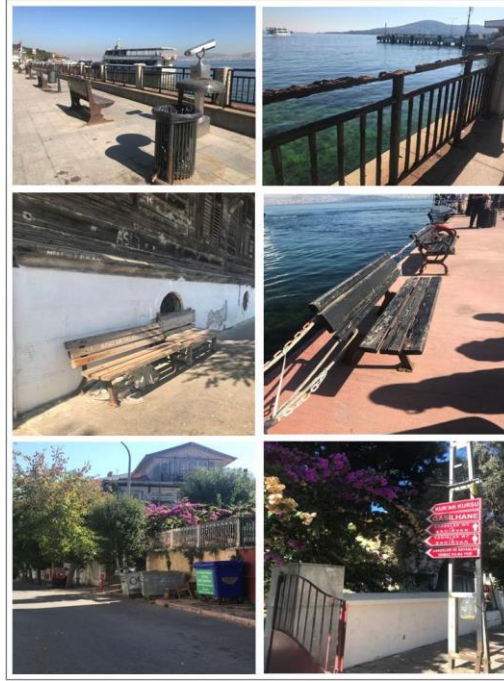
Ankete katılan kişilerin %73'ü (22 kişi) adanın bakımsız olmasından yakınmaktadır. Genel olarak adanın sakin bulunduğu ancak; %7 (2 kişi) gibi küçük bir oranla insan ilişkilerinden, %20 (6 kişi) oranıyla yazın artan ziyaretçiler ile oluşan kalabalık ve gürültüden şikâyet edilmektedir.

Görüşülen kişilerin kent mekânları kullanımlarında karşılaşılabilecekleri olası problemlerin neler olabileceği verdikleri yanıtlara göre değerlendirilmiştir. Kişiler tarafından en çok eleştirilen başlıklar; %37 (11 kişi) oranıyla yollar ve kaldırımlar, %30 (9 kişi) oranıyla kentsel donatılar, %23 (7 kişi) oranıyla araçlar ve %10 (7 kişi) oranıyla ışıklandırma ve aydınlatma ile ilgili yaşanan problemlerdir.

Kamusal mekân kullanımlarının etkinliği, verimliliği ve kişiler tarafından memnuniyetini ölçebilmek adına yapılan gözlem ile birlikte yolların ve kaplamaların bakımsız, tümsekli veya çukurlu olduğu, alt yapı sıkıntılarının yaşandığı, kaldırımların uygun genişlikte ve yükseklikte olmadığı ve bazı kaldırımlarda hareketi kısıtlayıcı engellerin bulunduğu, merdivenlerin ve rampaların standartlara uygun olmadığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda çöp kutuları, aydınlatma direkleri, oturma birimleri, telefon kulüpleri vb. donatı elemanlarının, yetersiz, paslı veya bakımsız oldukları gözlenmiştir (Şekil 9, 10).

Şekil 9. Yollar ve kaldırımlar ile ilgili görülen problemler (S. Azak)

Şekil 10. Kentsel donatılar ile ilgili görülen problemler (S. Azak)

Bu hususlar özellikle ada yaşamında daha da önemli bir eylem olan yaya erişilebilirliğini önemli ölçüde etkilemektedir.

6. Sonuç ve Değerlendirme

Ankete katılan kişilerin verdikleri yanıtlar doğrultusunda kent mekânlarının kullanılabilirliği etkileyen faktörler Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Kent Mekân Kullanımını Etkileyen Tüm Faktörler

Kent Mekân Kullanımını Etkileyen Faktörler	İhtiyaca Yönelik	Yaş									Memnuniyet Durumu
		65-69			70-74			75+			
	Var/Yok	Evet	Kısmen	Hayır	Evet	Kısmen	Hayır	Evet	Kısmen	Hayır	
Yollar ve kaplamalar	Var			✓			✓			✓	
Kentsel donatılar	Yok		✓				✓			✓	
Kaldırımlar	Var			✓			✓			✓	
Araç kullanımı	Var			✓			✓			✓	
Sosyal ve aktivite	Yok			✓		✓			✓		
Merdiven ve rampalar	Var		✓			✓				✓	
Işıklandırma	Var	✓				✓			✓		
Hizmet ve fonksiyonlar	Var		✓				✓			✓	

Buna göre, yaya erişilebilirliği ve ulaşımını kısıtlayan yollar, yüzey kaplamaları, kaldırımlar, merdiven ve rampaların ihtiyaca yönelik olarak doğru yükseklik ve genişlikte tesis edilmemesi, bisiklet, scooter, elektrikli araçların hızlı ve kontrolsüz

geçmesi, özellikle yol, cadde ve sokaklarda bulunan çöpler, kötü kokular ve bakımsız olması gibi faktörler önemli düzeyde sorun teşkil etmektedir. Bu nedenle kişiler kentsel mekânlara çıktıklarında korku ve endişe taşımaktadırlar. Bu durum, aynı zamanda temizlik ve bakım hizmetlerinin yeterli görülmediği, memnuniyetin az olduğu dolayısıyla iyileştirmenin gerekliliğine işaret etmektedir.

Bunun yanı sıra kişiler tarafından adada bulunan başta sağlık hizmetleri olmak üzere, alışveriş, park ve sosyal hizmetler de yetersiz görülmektedir. Alışveriş imkânlarının sınırlı, sağlık birimlerinin yetersiz ve piknik alanlarının ücretli oluşu bu görüşlerini destekler niteliktedir. Mevcut hizmet ve fonksiyonlara ulaşım özellikle yalnız yaşayanlar ve 75+ ileri yaş grupları, merkeze uzak noktalarda oturanlar ve özel araç kullanmakta güçlük çeken kişiler üzerinde daha etkili olabilmektedir. Kişiler bu birimlere ulaşmakta güçlük yaşamaktadırlar. Kentsel donatıların yetersiz olması da bu noktada önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla adada birçok fonksiyon ve hizmet bulunsada ihtiyacı karşılamamakla birlikte kullanımı zor ve memnuniyeti düşüktür.

Kişiler aile sağlığı, eczane, PTT, banka şubeleri gibi zorunlu kullandıkları alanlar dışında özellikle yüzme, bisiklet gezintileri ve egzersiz yapma gibi spor aktivitelerini kullanılabirlik açısından daha nitelikli gerçekleştirebilecekleri, sinema-tiyatro, çeşitli eğitimler ve sanat kursları gibi sosyal ve kültürel aktivitelerde bulunabilecekleri hizmetlere ihtiyaç duymaktadırlar. Oysa adadaki mevcut birimler ihtiyacı karşılamamaktadır. Bu nedenle verimsizliği ve memnuniyet düzeyinin düşüklüğü tartışmasıdır.

Adada ışıklandırma birçok noktada bulunmaktadır ancak gece tepe bölgelerde aydınlatma aygıtlarının az olmasından kaynaklı ihtiyaca yönelik bir eksiklik olarak ifade edilmekte ve özellikle bu durum tepe noktalarda yaşayan 75+ ileri yaş grupları için oldukça sorun oluşturabilmektedir. Bu bakımdan kullanım açısından verimliliği ve memnuniyet derecesi azdır.

Kişilerin kent mekânlarını kullanım biçimleri, koşulları ve kamusal alan memnuniyet düzeyleri incelendiğinde, yaş grupları arasında büyük farklılıklar görülmemesine karşı ihtiyaçların çeşitlenmesindeki en önemli faktörler; halen çalışan veya emekli ve çalışmayan grupta yer almaları, adanın tepe noktalarında veya merkez noktalarında ikamet etmeleri, yalnız veya biriyle birlikte yaşamaları, fizyolojik durumları ile cinsiyet farklılıklarıdır.

Sonuç olarak; içerisinde gündelik yaşamın geçtiği kent mekânları, fiziksel yetersizlikler ve bunlardan kaynaklanan kısıtlamalardan ötürü yaşlı kişiler için önemli bir sorun teşkil etse de aslında herkes için bir sorun haline dönüşebilmektedir. Çalışma alanı olarak, kentsel yoğunluğun ve hareketliliğin, özellikle kış aylarında az olduğu, sınırları belli, tanımlı ve değişimin az olduğu, nispeten doğal alanların fazlalığı nedeniyle seçilen Heybeliada'da, tüm bu olumlu özelliklerin yanında, yaşlılar açısından beklenen memnuniyet düzeyinin olmadığı görülmüştür. Bu sonuçta, çevre bakım hizmetlerinin yetersizliğinin yanısıra, toplumdaki tüm insanların bulundukları çevreyi verimli

kullanması için gerekli tasarım kararlarının alınamıyor olması önemli bir etmendir. Yaşlı, engelli, çocuk, vb. tüm kişilerin fiziksel çevrelerden yararlanma hak ve özgürlüğü temel alınarak, yaşamlarını sağlıklı ve güvenli olarak geçirebilmeleri adına erişilebilirlik, ulaşılabilirlik, algılanabilirlik gibi kullanılabilirliği artıran planlamaların ve evrensel tasarımın önemi oldukça fazladır. Bu çerçevede, mekânların kalitesinin artırılması, bireylerin hareketliliğini artıran ve bulundukları çevreyi güvenle kullanabilmelerine imkân sunan özellikle yaya odaklı projelerin gerçekleştirilmesi, kullanışlı kentsel mekân ve çevrelerin oluşturulması tüm bireyler için olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Yazar Notu

Bu çalışma; İstanbul Gedik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Tezli Yüksek Lisans Programı'nda, Saliha Nur AZAK tarafından, Dr. Öğr. Üyesi ÖZLEM BELİR danışmanlığında devam etmekte olan yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiştir.

Kaynaklar

Akan, E. (2017). *Yaşlılık Kurumlarında Yaşlı Mekânsal Davranış ve Bilişiminin Mekânsal Dizim Bağlamında İrdelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.

Akdemir, N., Çınar, İ. F. ve Görgülü, Ü. (2007). *Perception of ageing and ageism*. Turkish Journal of Geriatrics, 10 (4), 215-222.

Alexander, C., Ishikawa, S., Silverstein, M. (1977). *A Pattern Language*. Oxford University Press, New York.

Atabek, E., (2002), *Kamusal Mekânlarda Kalite: Yıldız Teknik Üniversitesi Kampüsü'nde Kullanıcı Görüşlerine Dayalı Kalite Değerlendirmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Bayramoğlu, N. (2010). *Kullanıcı Algısı Bağlamında Kentsel Kimlik: Barbaros Bulvarı Büyükdere Kentsel Aksı*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Disiplinlerarası Anabilim Dalı, 147, İstanbul.

Carr, S., Francis, M., Rivlin, L., and Stone, A. (1992). *Public Space*. Cambridge University Press, UK.

Demirkan, H., (2015). *Mekânlarda Erişebilirlik, Kullanılabilirlik ve Yaşanabilirlik*. TMMOB Dosya No:36 pp:1-6.

Durak, M. (2012). *Yaşlılık Döneminde Psikososyal ve Bilişsel Gelişim*. 273-310 (Bacanlı, H. & Terzi, Ş.I. 2012, İstanbul),

Düzenli, T. ve Alpak, E.M. (2017). *Yaşlıların Kentsel Açık Mekân Kullanımlarının İncelenmesi: Trabzon Kenti Örneği*. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 10(2): 1-8.

Erdenen, O. (2014). *İstanbul Adaları*. 2.Baskı, Adalı Yayınları, İstanbul

Erdoğan Mergen vd., (2016). *Biyolojik Yaşlanma Nedenleri ve Etkileri*. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi 4 (1): 34-41.

Erdönmez, E. (2014). Kamusal Alan ve Toplum. İstanbul: Esenler Belediyesi-Şehir Düşünce Merkezi.

Erkılıç, M., Aydoğdu, F., Aslan, D., Gökçe Kutsal, Y. (2006). *Yaşlının Evi ve Çevresi Yaşlılık Dönemi İçin Uygun Çevre Koşulları Nasıl Düzenlenmelidir?* Geriatri Derneği Halk Eğitim Etkinlikleri.

Francis, M., 1989. *Control as a dimension of public space quality*. in Altman, I., and Zube, E.H., (eds.) *Public Spaces and places, Human Behaviour*, n.10, pp.147-171.

Gönen ve Kalıncara, (1987)'den akt. Ünlü, A. (2018). *Ekolojik Adaptasyon*. Yaşlılık ve Mimarlık. Sağlıklı Kentler Birliği.

Görgün Baran, A. (2005). *Yaşlı ve Aile İlişkileri Araştırması Ankara Örneği*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları

Gürgen, N. 1978. *Heybeliada Kıyılarının Jeomorfolojik Özellikleri*. Mezuniyet tezi. İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

ISO 9241-11:1998 <https://www.iso.org/> (30.05.2020)

Kalıncara, Velittin (2011). *Temel Gerontoloji Yaşlılık Bilimi*. Ankara: Nobel Yayınları.

Kaya M. ve diğ. (2008) *Ankara'da Keçiören İlçesine Bağlı bir Mahallede Yaşayan 65 yaş ve üzeri bireylerin Yaşam Kalitesi Özellikleri ve Etkileyen Faktörler*. Türk Geriatri Dergisi, 11(1),12-17.

Köse, N. & Erkan N.Ç. (2014). *Kentsel Mekân Örgütlenmesinin Yaşlıların Kentsel Etkinlikleri Üzerindeki Etkisi*. İstanbul ve Viyana Örneği. METU JFA, 31 (1),39-66.

Lehr, U. (1994). *Yaşlanmanın Psikolojisi*. Çev. B. Çotuk, İstanbul: Bilimsel Ve Teknik Yayınları Çeviri Vakfı.

Lino, Y., Igarashi, Y. & Yamagishi, A. (2005). *Study on The Improvement of Environmental Humidity in Houses for The Elderly: Part 1-Actual Conditions of Daily Behavior and Thermal Environment*. Elsevier Ergonomics Book Series, 3, 231-237.

Madanipour, A. (2000). *Public space in the city*. Design Professionals and the Built Environment, eds. P. Knox, P.

- Mitchell, L. and Burton, E. (2006). *Neighbourhoods for life: Designing Dementia-friendly Outdoor Environments Quality in Ageing and Older Adults*. Volume:7, Issue:1.
- Millas, A. *Hala Hatırlıyorum Heybeliada*. Y. Civelekoğlu (Çev). Adalı Yayınları, İstanbul. (2014).
- Pekcan, H., (2000). *Yaşlılık*. Ed: G. Erkan, V. Işıkhah, Antropoloji Ve Yaşlılık (Vedia Emiroğlu'na Armağan) İçinde, Ankara: H.Ü. Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Yayını.
- Öztürk, A.Ç.& Turan Kızıldoğan, E. (2017). *Yaşlı Bireylerin Kentsel/Kamusal Mekânları Kullanım Analizi: Eskişehir Örneği* Yaşlı Sorunları Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 1, Sayfa: 1-13.
- Tanrıverdi, A. (2006). *Adalar İlçemizi Tanıyalım*. Adalı yayınları, İstanbul
- Tuğlacı, P. (1992). *Tarih Boyunca İstanbul Adaları II*. Say Yayınları, İstanbul.
- TUİK, 2019. Türkiye İstatistik Kurumu, İstanbul.
- Susmuş, Y. (1999). *Kentsel Mekânda Estetik Değerler*. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özkan, M. B., Küçükbaş, E. V., Kaplan, A., Hepcan, Ş., Malkoç Y. E., Sönmez, H. (2003). *Muğla Kenti Kamusal Dış Mekanları Bağlamında Master Plan Çalışması*. İzmir, s.10-11.
- WHO, (2002), *Assessinng the Nutritional Status of Older Persons Meeting the Nutritional Needs of Older Persons*. World Health Organization Tufts University School of Nutrition and Policy, France.

‘Yeniden İşlevlendirme Yarışmaları’nın Berlin Kenti Örneği Üzerinden İrdelenmesi

Examination of "Refunctioning Competitions" through the Example of the City of Berlin

Serhat ULUBAY¹, Feride ÖNAL²

Gönderilme Tarihi: 21.05.2020 - Kabul Tarihi: 06.06.2020

Özet

Kentler, zaman kavramının önemli ve etkili olduğu artifaktlardır. Zamanın ilerleyişi ile beraber, kentsel mekanlar farklı anlamlar kazanarak var olmaya devam ederler Döngüsel zaman dilimi içerisinde, devam edegelen bir değişimin merkezinde yer alan kentsel mekan üzerinden, bir döneme ait yaşantı izlerini ve kentin çok katmanlı tarihini okumak mümkündür. Kentin bu yapıları ve yapılı çevreleri, kentin zamansal süreç içerisinde değişimin biyografileri haline gelirler.

Her kent biriktirdiği bu çok katmanlı anlamsallığı muhafaza etmek konusunda aynı şansa sahip değildir. Çeşitli afetler, savaşlar, istilalar vb. sebeplerle tahrip olmanın yanı sıra, insan eliyle ve egemen güçler vasıtasıyla da kentlerin sahip oldukları bu çok anlamlılık ve tarihsel süreklilik kesintiye uğrayabilmektedir. Berlin kenti, bahsi geçen tarihsel sürekliliği kesintiye uğrayan kentlerin başında gelmektedir. II. Dünya Savaşı’nın getirdiği yıkım, kenti adeta bir harabeye dönüştürmüştür. Kent, yaşadığı bu ağır tahribatı, kolektif hafızanın bir zemini haline getirmiş, mimarlık yarışmaları yoluyla kent belleğinin kesintisiz devamlılığını sağlamıştır. Çalışma, mimarlık yarışmalarının ‘yeniden işlevlendirme’ potansiyelini, Berlin kenti örneği üzerinden okumayı amaç edinmiştir.

Anahtar Kelimeler: Berlin, kentsel bellek, kentsel yapıt, mimarlık yarışmaları.

Abstract

Cities are artefacts where the concept of time is important and effective. With the progression of the time, urban spaces continue to exist by gaining different meanings. Within the cyclical period of time, it is possible to read the traces of life belonging to a period and the multi-layered history of the city through the urban space which is at the centre of an ongoing change. These structures and built environments of the city become biographies of change in the temporal process of the city.

Every city does not have the same chance to preserve this multi-layered meaningfulness it has accumulated. In addition to being destroyed due to reasons such as various disasters, wars, invasions, etc., this multiple meaningfulness and historical continuity of the cities can be interrupted by human beings and the sovereign powers. The city of Berlin is one of the cities of which historical continuity was interrupted. The destruction brought by World War II turned the city into a ruin. The city has turned this heavy destruction into a ground of collective memory and provided uninterrupted continuity of the city memory through architectural competitions. This study aims to read the 'refunctioning' potential of architectural competitions through the example of the city of Berlin.

Keywords: Berlin, urban memory, urban artifact, architectural competition.

¹ Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, serhatulubay@gmail.com, ORCID: 0000-0002-0240-4792

² İstanbul Gedik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, feride.onal@gedik.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9151-1700

1. Giriş

Fiziksel bir inşanın yanı sıra, bir olgular bütünü olan kent, toplumların belleğinde yer eden olayların meydana geldiği sahnelerdir. Pek çok olay, toplumun belleğinde yer ettiği gibi, fiziksel olarak kent zemininde de yer edinir. Toplumlar, kentte yer eden bu fizikselliğe, çeşitli anlamlar atfederek zihinsel bir yakınlık kurarlar. Böylece kent mekanı elle tutulur bir gerçekliğin yanı sıra, toplumların zihninde de imgesel olarak vücut bulur (Auge, 1995).

Rossi'ye göre, bir kenti kavrayabilmek için, kentin fizikselliğiyle iç içe geçmiş, bellekte yer eden olaylarla birlikte düşünmek gereklidir. 'Kentsel bellek' olarak kavramsallaştırdığı bu durumu, yaşantıya ait bir çevre kurmanın temel ögesi olarak görmektedir (Rossi, 1984). Bellek, mekan aracılığıyla kentte somutlaşır; mekan da belleğe yer eden bir olaysallıkla kentin özgün bir parçasına dönüşür (Assmann, 2015). Rossi, bu yapıları 'kentsel yapıt'³ ismini vermiş ve kentin somut bir parçası olmasının yanı sıra, toplumun belleğinde anımsattığı imgelerle bir anlamsallığı da barındırdığını belirtmiştir. Kentsel belleğin sürekliliğini sağlayan yapıtlar, kentin geçirdiği farklı zaman dilimlerinin temsillerini taşırlar. Bu yapılarıyla katmanlaşmış, çok anlamlılığın temsili sunan birer 'palimpsest'e⁴ dönüşürler. Rossi, bu çokanlamlılığı ve katmanlaşmayı, kentin zamanla edindiği kendine özgü yapısı olarak okumakta⁵, kentsel yapıtları, belleğin birer temsilcisi olarak anlam yüklenen abidelere benzetmektedir (Rossi, 1984). Bu 'kentsel yapıt'lar, geçmişin yaşantı izlerini geleceğe taşıyarak, kentsel belleğin sürekliliğini sağlarlar. Bu noktada mimarlık, kentsel bellek aracılığıyla, mekan üretimi etkinliğini sürdürerek, bu sürekliliğin devamlılığını amaç edinir (Halbwachs, 1992).

Kentsel belleğe yer eden yapıtların, çeşitli sebeplerle yıkımı, belleğin sürekliliğini kesintiye uğratmaktadır. Rossi'nin 'kentin yazgısı için bir kaza' olarak tanımladığı bu kesinti (Rossi, 1984), fiziksel olanın kaybına yol açarken, kentsel bellekteki yerini koruyarak, zihinsel sürekliliğini devam ettirmektedir⁶. Çalışma kapsamında ele alınan Berlin kenti, savaşın getirdiği yıkım neticesinde, kentsel bellekte yer eden yapılarını kaybetmiş, fakat zihinsel sürekliliğini devam ettirmiştir. Savaş sonrası görünümüyle dev bir enkazı andıran kent, yıkıp yeniden yapmak yerine, var olanın izini sürerek, kentsel yapıtları, gündelik yaşantının içerisinde farklı işlevlerle yeniden adapte etmenin yolunu

³ Urban artefact (Rossi, 1984).

⁴ "...Baudelaire'in bellek ve palimpsest arasında kurduğu ilişkiyi metaforik olarak kentlerde de okumak, kentlerdeki izlerin sürekliliğini daha iyi anlamak adına konuyu derinleştirebilir. Palimpsest ile bellek birbirlerine benzer; ancak temel bir farkları vardır. Palimpsest, eskiden kâğıt yokluğu sebebiyle bazı yazma kitapların mürekkeplerinin bir bıçağın ucuyla kazınması ve boşalan yere yeni bir metnin yazılmasıyla meydana gelmiş kitaplara verilen addır. Böylece bir antik çağ mitolojisi, bir şövalye destanı veya bir Ortaçağ aşk hikâyesi üst üste yazılarak bir 'palimpsest'i oluşturur. Palimpsestte bu farklı metinlerin izleri tam olarak silinmemiştir, öteki metinlerle yan yana ve kopuk kopuk durmaktadır. Aynı anda, zorlayarak da olsa bu farklı metinleri okumak mümkündür..." (Çalak, 2012).

⁵ Kentin sahip olduğu bu katmanlaşma ve çokanlamlılığın sadece fiziksel bir karşılığı yoktur. Zaman içerisinde üzerinde yaşayan toplulukların, yaşayış biçimleri, algıları ve mekansal kurgularına dair izleri de bu okumayı olanaklı kılmaktadır.

⁶ "... Boyarin, Berlin'in II.Dünya Savaşı sonrasındaki bombalanmış, paramparça hali üzerinden, hiçbir bomba ya da yıkımın kentin ruhunu yok edemeyeceğini söylemiştir. Kent, tıpkı bir canlı gibi, geçmişine ya da bugününe dair tüm bedensel (maddesel) izlerini yitirse de, bu ruhunu kaybetmesine neden olamamaktadır..." (Çalak, 2013).

seçmiştir. Bunun için mimarlık yarışmaları düzeneğini tercih ederek, kentsel belleğin sürekliliğini, kesildiği yerden bağlamayı başarmıştır. Ülkemizde çok az örneğine rastladığımız ‘yeniden işlevlendirme’ amacı taşıyan mimarlık yarışmaları, Berlin’in kentsel belleğinin sürekliliğini, çok katılımlı bir mecrada tartışmaya açmış, yarışmalar yoluyla korumanın bir örneğini sunmuştur.

2. Zaman, Olaysallık ve Mekan; II. Dünya Savaşı’nda Kesintiye Uğrayan Berlin’in Kentsel Belleği

Bir kentte, yapı ve yapı grupları, kentte meydana gelen bir olaya veya sürece, doğrudan katılmış veya tanıklık etmişse, o kentte yaşayanlar için kolektif bir deneyimi temsil etmektedir. Bu temsil, nostaljik bir içerikten çok, kentin anlamsallığının bir parçasını teşkil etmesinden kaynaklanır (Neill, 1997). Yani olaysallık, kentte bir mekanla vücut bulup, zamansallıkla birlikte kentin bir yosun taşına dönüşür. Rossi’nin ‘kentsel yapıt’ olarak tanımladığı bu durum, geçmişe ait olaysallığı geleceğe taşıyarak kentsel belleğin parçalarını teşkil eder (Rossi, 1984).

Kentsel bellek, somut bir korunaklılıkla geleceğe taşınmaz, zaman içerisinde kendisine katılan anlamlarla, devinimsel olarak anlamsallığı değişmektedir (Çalak, 2012). Zaten bellek, bir kamera gibi yorumsuz kaydetme özelliğini barındırmaz, kattığı anlamlarla olguları toplumsallığın bir parçasına dönüştürür (Moles, 2018). Bu sebeple, işlevi ne olursa olsun, bir yapı, kentin olaysallığı ve zamansallığı ile beraber, işlevinden çok zihinde bıraktığı imgesellikle anımsanır, kentsel bellekte yer edinir (Lynch, 1960).

Berlin kenti, toplumsal belleğin, kentin yeniden inşasında önemli rol oynadığı kentlerin başında gelmektedir. Kökleri on ikinci yüzyıla tarihlenen fakat kentleşme tarihi Sanayi Devrimi ile başlayan kent, II. Dünya Savaşı’ndan ağır bir tahribatla çıkmıştır (Richie, 1999). Savaş sonucu bir harabeyi andıran kentin, zamansallık ve olaysallık örgüsüyle mekansallaşan ve kentin kurucu öğelerini teşkil eden ‘kentsel yapıtlar’ı büyük hasar görmüş, kentsel sürekliliği kesintiye uğramıştır. Kent, fiziksel olarak da kesintiye uğramış, kentin içerisinde geçen Duvar, yıllarca kenti doğu ve batı olarak ikiye ayırmıştır⁷.

⁷ Savaşın bitmesiyle beraber kent, Amerikan, Fransız, İngiliz ve Sovyet bölgesine ayrılmıştır. Batı İttifakı olarak tanımlanan Amerikan, Fransız ve İngiliz idaresi uzlaşmış ve Batı Berlin olarak isimlendirilen kent bölgesini tek bir yönetim altına idare etmişlerdir. Doğu Berlin ise, bu uzlaşmaya yanaşmamış ve Sovyet idaresi altında varlığını sürdürmüştür. İki farklı yönetim ideolojisi altında idare edilen kentin Doğu ve Batı bölgelerinin ilişkisini kesmek amacıyla, Sovyet idaresi tarafından 1961 yılında, bir duvar örülmüştür. Berlin Duvarı olarak anılan bu somut engel, 1989 yılında fiziksel olarak ortadan kalmış, bu durum, tüm dünyada soğuk savaşın bitmesinin ve Almanya Federal Cumhuriyeti’nin birleşmesinin bir sembolü olarak görülmektedir.

Şekil 1. II. Dünya Savaşı sonrası Berlin (Hess, Tammaru, Ham, 2020)

II. Dünya Savaşı'nın, Berlin'in kentsel belleğinde bir olaysallık olarak yer edindiği muhakkaktır. Toplumun belleğinde bir iz olarak kalan savaşın olaysallığı, zaman içerisinde bazı mekanlar aracılığıyla kentte somutlaşmıştır. Rossi'nin kentsel yapıt olarak tanımladığı belleğe yer eden ve bir olaysallıkla örüntülenen bu yapılar, geçmişte farklı olgular olarak kent zemininde yer etse de, II. Dünya Savaşı'nın cereyan ettiği olaysallıkla beraber, başka anlamlar kazanarak dönüşmüşlerdir. Berlin'de, II. Dünya Savaşı'nın kentsel yapıta dönüştürdüğü yüzlerce yapıya rastlayabiliriz. Bu çalışmada, savaşın sahnede olduğu zaman diliminde, kentte bu acı tabloya tanık olmuş, sonrasında Berlin'in gündelik yaşantısında yer alarak, kentsel belleğin sürekliliğine katkı sağlamış olan kentsel yapıtlar, üç örnek üzerinden irdelenecektir. Bu örnekler belirlenirken, savaşın olaysallığının yakın şahidi yapıtlar olması ve mimarlık yarışmaları yoluyla yeniden işlevlendirilerek kentsel yaşantıda devamlılığı sağlanmış olması göz önünde bulundurulmuştur. Bu doğrultuda Almanya Parlamento Binası (Reichstag), Alman Katedrali (Tarih Müzesi – Der Deutsche Dom), Yeni Müze (Das Neue Museum) yapıları irdelenecek yapılar olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Zaman, Olaysalılık ve Mekan bağlamında değerlendirilen üç kentsel yapıtlar

Zaman, Olaysalılık ve Mekan Bağlamında Kentsel Yapıtlar			
Yapı	Alman Parlamento Binası (Reichstag)	Alman Katedrali (Der Deutsche Dom)	Yeni Müze (Das Neue Museum)
Yapıldığı Döneme Ait Görsel			
II. Dünya Savaşı Sonrasına Ait Görsel (1946-1950)			
Günümüze Ait Görsel			
Yapılış Yılı	1884-1894	1701-1708	1843-1855
Yapıldığı Dönemki İşlevi	Parlamento Binası	Kilise	Müze
II. Dünya Savaşı Sonrası Durumu	Ağır hasarlı, kısa bir süre kullanıldı	Ağır hasarlı, kısa bir süre sonra yıkıldı ve aslına uygun olarak inşa edildi	Ağır hasarlı, kısa bir süre depo olarak kullanıldı
İşlevlendirme Biçimi	Bina ölçeğinde yarışma ve master plan kararıyla	Kentsel tasarım yarışması ve master plan kararıyla	Bina ölçeğinde yarışmayla
Günümüzdeki İşlevi	Parlamento binası + Müze/Kentsel Seyir	Müze	Müze

3. Mimarlık Yarışmaları Aracılığıyla Kentsel Belleğin Devamlılığı

Bir araştırma ve tartışma mecrası olarak mimarlık yarışmaları, bir konu veya yapı-çevre üzerinden, mimarlık pratiğinin harekete geçmesini sağlayan fiziksel ve zihinsel üretim alanıdır (İdil, 2010). Kentsel kültürün gelişmesinde ve sürekliliğinin sağlanmasında önemli bir yere sahip olan yarışmalar, II. Dünya Savaşı sonrası Berlin'in kentsel belleğinin geri çağrılmasında etkin bir rol oynamıştır. Ülkemizde çok az örneğine rastladığımız yeniden işlevlendirmeye yönelik mimarlık yarışması tipolojisi⁸, Berlin'in hasar görmüş yapılarını, kentin gündelik yaşantısına yeniden kazandırarak, bir hafıza kaybının önüne set çekmiştir. Savaş öncesi dönemde, kentin önemli yapıları olan ve savaşın tüm olaysallığını bünyesinde sergileyen Almanya Parlamento Binası (Reichstag), Alman Katedrali (Tarih Müzesi – Der Deutsche Dom), Yeni Müze (Das

⁸ Çalışma kapsamında 'yeniden işlevlendirme yarışmaları' olarak adlandırılan mimarlık yarışmaları tipolojisi, bir yapı veya yapı çevrenin yeniden değerlendirilmesi, kent yaşantısına katılma potansiyelinin ele alınması, yeni kullanımlar yoluyla gündelik yaşantıda var olması amacıyla organize edilen mimarlık yarışmaları olarak değerlendirilmiştir. Mimarlık yarışmalarının neredeyse tamamının yoktan inşa etme üzerine kurulu olduğu ülkemizde, yeniden işlevlendirme yarışmaları kategorisinde değerlendirilebilecek olan ilk yarışma 1948 yılından Ankara'da düzenlenmiştir. "Ankara Ulus Meydanı ve Etrafındaki Binaların Tanzimi" ismini taşıyan yarışma hakkında veriler oldukça kısıtlı olmakla birlikte, Maarif Vekaleti (Milli Eğitim Bakanlığı) Binası'nın bir yangın sonucu kullanılmaz hale gelmesi üzerine, Ulus Meydanı ve çevresindeki yapıların yeniden değerlendirilmesi üzerine yapıldığı bilinmektedir.

Neue Museum) yapıları, Berlin'in kentsel belleğinin sürekliliği ve savaşın bıraktığı etkiyi gündelik yaşantıda var etmek adına yarışmalar yoluyla tartışmaya açılmıştır. Her üç yapı da yarışma sonuçlarına göre, bugün kentin yaşantısında var olmaya devam etmekte, kentlinin zihninde bir kent anıtı olarak anımsanmaktadır.

Ayrıca bu yapılar belirlenirken, yarışmaların yapılara olan katkıları kategorileştirilerek özgün örnekleri temsil etmesine dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda; 'yarışma öncesi yapıların fiziksel durumu', 'yarışmanın yapılış biçimi' ve 'yarışmanın yapı işlevine katkısı' alt başlıkları belirlenmiş, yapıların, bu alt başlıkların her birinin örneklerini teşkil etmesine özen gösterilmiştir. Yarışmalar bağlamında belirlenen başlıklar ve alt kategorileri aşağıdaki gibidir:

- Yarışma öncesi fiziksel durumuna göre;
 - Savaş sonrası kullanılmaya devam eden yapılar,
 - Savaş sonrası yıkılmış olan yapılar,
 - Savaş sonrası atıl kalan yapılar,
- Yarışmanın yapılış biçimine göre;
 - Yapı ölçeğinde yarışma sonucunda kent yaşantısına katılan yapılar,
 - Yapı ölçeğinde yarışma + değerlendirme sonucunda kent yaşantısına katılan yapılar,
 - Kentsel ölçekli yarışma sonucu kent yaşantısına katılan yapılar,
- Geçmişteki işlevi ve yarışma sonucunda bugünkü işlevine göre;
 - Geçmişteki işlevi devam ettirilerek kamuya açılan yarışmalar,
 - Geçmişteki işlevi devam ettirilen + yeni işlevlerle kamuya açılan yapılar,
 - Geçmişteki işlevi değiştirilerek kamuya açılan yapılar.

Tablo 2. 'Yeniden İşlevlendirme Mimarlık Yarışmaları'yla aracılığıyla kentsel belleğin devamlılığı sağlayan üç yapının değerlendirme kriterleri

		Parlamento Binası	Alman Katedrali	Yeni Müze
Yarışma öncesi fiziksel durumuna göre	Savaş sonrası kullanılmaya devam eden	●		
	Savaş sonrası yıkılmış olan		●	
	Savaş sonrası atıl kalan			●
Yarışmanın yapılış biçimine göre	Yapı ölçeğinde yarışma ile			●
	Yapı ölçeğinde yarışma + değerlendirme ile	●		
	Kentsel ölçekli yarışma ile		●	
Geçmişteki ve bugünkü işlevine göre	Geçmişteki işlevine devam eden			●
	Geçmişteki işlev + yeni işlev	●		
	Geçmişteki işlevi değişen		●	

3.1 Almanya Parlamento Binası (Reichstag)

-Geçmişteki Önemi ve İşlevi: Ülkenin en önemli kamu yapısı olan Almanya Parlamento Binası (Reichstag) 1882 yılında düzenlenen ve Alman mimar Paul Wallot'un kazandığı bir yarışma neticesinde 1884-1894 yılları arasında inşa edilmiştir. İnşa edildiği tarihten itibaren kırk yıl süresince ülkenin idari merkezi olarak görev yapan

parlamento binası, 1933 yılında bir kundaklama olayı sonucunda zarar görmüştür⁹ (Architectural Review, 2003).

Şekil 2. Almanya Parlamento Binası (Reichstag) – 1896 (URL-2)

Şekil 3. Parlamento Binası'nın kundaklanması (27 Şubat 1933) (URL-3)

II. Dünya Savaşı esnasında, Sovyet güçlerinin yapıyı ele geçirmesi ve bir askerin Sovyet Bayrağını, parlamento binasının kubbesine dikmesi, Almanya için yenilginin resmi, Berlin için de kentin idaresinin el değiştirmesi anlamlarını taşımaktaydı. Savaşın noktalanışının simgelerinden biri olmuş olan bu anın görüntüsü, toplumun hafızasına kazınmış ve bir imge olarak ölümsüzleşmiştir. Parlamento Binası, belleğe yer eden bu olaysallığın gerçekleştiği bir sahne olarak, Berlin için bir 'kentsel yapıt'a dönüşmüştür. Yapı, savaş sonrası Batı Almanya tarafından bir müddet kullanılmış, yapının simgesi olan kubbesi 1954 yılında tamamen yıkılmış, 1960'lı yıllarda Berlin Duvarı'nın kenti ikiye ayırmasıyla beraber, uzun yıllar sürececek olan atıl durumda kalma süreci başlamıştır (Architectural Review, 2003).

⁹ 1933 yılında Hollandalı Marinus Van Der Lubbe tarafından gerçekleştirilen kundaklama eylemi sonucunda yapı kullanılamayacak hale gelmiştir (Architectural Review, 2003).

Şekil 4. Parlamento Binasının Sovyetler tarafından ele geçirilmesi (1945) (URL-4)

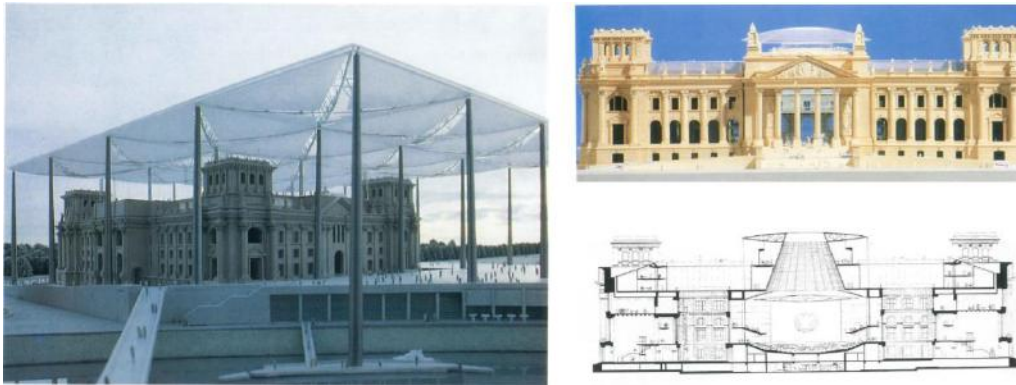
Şekil 5. II.Dünya Savaşı sonrası Parlamento Binası (1946) (URL-5)

-Yarışmanın amacı: Berlin Duvarı'nın yıkılıp, Doğu ve Batı Almanya'nın birleşmesiyle beraber, Berlin'in, birleşen Almanya'nın başkenti olmasında karar kılınmış, kentin atıl durumda bulunan Parlamento Binası üzerine tartışmalar yeniden alevlenmiştir. Kentsel bellekte önemli yeri olan ve savaşın imgeselliğini taşıyan yapının tekrar yönetim merkezi halini alması için uluslararası ölçekte bir mimarlık yarışması açılması kararlaştırılmıştır (URL-1). 1993 yılında düzenlenen yarışma; atıl durumdaki Parlamento Binasını, hem tekrar ülkenin en önemli karar verme organı haline getirmeyi, hem de Yeni Almanya'nın demokratik değerlerini sembolleştirmeyi amaç edinmiştir. Bunun yanı sıra savaşın belleklere kazınmış izini, tüm kentin bir özeti gibi bünyesinde barındıran Parlamento Binasını, hafızada canlı tutarak bir abideye dönüşmek hedeflenmiştir (Architectural Review, 2003).

Şekil 6. Yarışma öncesi atıl durumda bulunan Parlamento Binası (1989) (URL-6)

-Yarışma Sonucu: Berlin Duvarı'nın yıkılması sonucu birleşen Almanya'nın, demokratik ve modern bir ülke inşa etme misyonuna benzer bir amaçla, tekrar kentsel yaşantıda yerini alması hedeflenen Parlamento Binası için organize edilen uluslararası ölçekli mimarlık yarışmasını Norman Robert Foster kazanmıştır. Foster'ın önerisi, yapının üzerini büyük bir korunaklı saçakla örten ve Platz der Republik'e kadar uzanan 30.000 m²'lik dev bir örtü-kabuktan oluşmaktadır (Architectural Review, 2003).

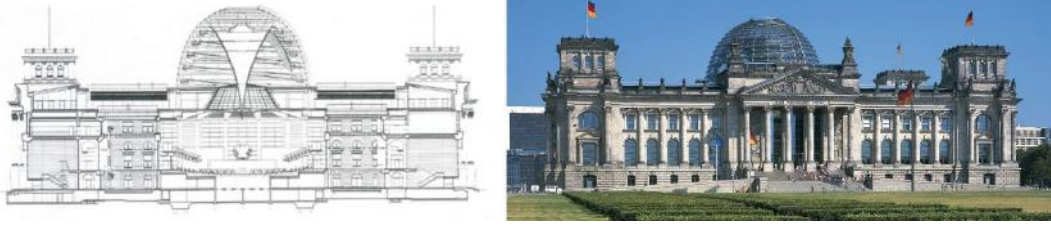

Şekil 7. N. Foster'ın Parlamento Binası Yarışması için hazırladığı öneri (Architectural Review, 2003).

Yarışmayı kazanan Foster'ın önerisi, Schultes tarafından hazırlanan master plan¹⁰ kapsamında yeniden ele alınmıştır. Foster, yarışma önerisini değiştirip, Wallot'un özgün tasarımını koruyarak, sembolik değere sahip kubbeyi yeniden ele almış, iç mekanla ilişkisi olmayan kubbe yerine şeffaf bir yarımküre önermiştir. Yarımküre, içerisinde yükselen rampalarla, bir yandan kentin panoramasını sunarken, bir yandan da parlamentonun çalışma salonunu izlemeye fırsat vermektedir. Bu haliyle ülkeyi yönetenleri tepeden izleyen ve temsili olarak denetleme hakkını halka veren yapının bu rolü, Yeni Almanya'nın demokrasi vurgusunun bir manifestosu niteliğindedir (Architectural Review, 2003).

¹⁰ Axel Schultes tarafından hazırlanan master plan Spreebogen ismiyle bilinmektedir.

-Almanya Parlamento Binası'nın (Reichstag) Günümüzdeki Durumu: Kentte yüzyılı aşkın süredir varlığını sürdüren yapı, günümüzde ülkenin idari merkezi olma görevini sürdürmektedir. Savaşın tüm izlerini, kentlinin belleğinde olduğu gibi, bünyesinde taşıyarak, kentsel belleğin sürekliliğini sağlayan yapıda, somut olarak da savaşın izlerini görmek mümkündür. Bombalanmış duvar kalıntıları, işgal güçlerinin savaş günlerinden kalma duvar yazılarının ve izlerinin muhafaza edildiği yapı, mimarlık yarışması aracılığıyla, mevcut işlevine ek bir kamusal işlevle, kentin 'kentsel yapıt'ı olarak geleceğe taşınmıştır.

Şekil 8. Foster'ın Parlamento Binası için son önerisi-kesit ve ön cephe (Architectural Review, 2003).

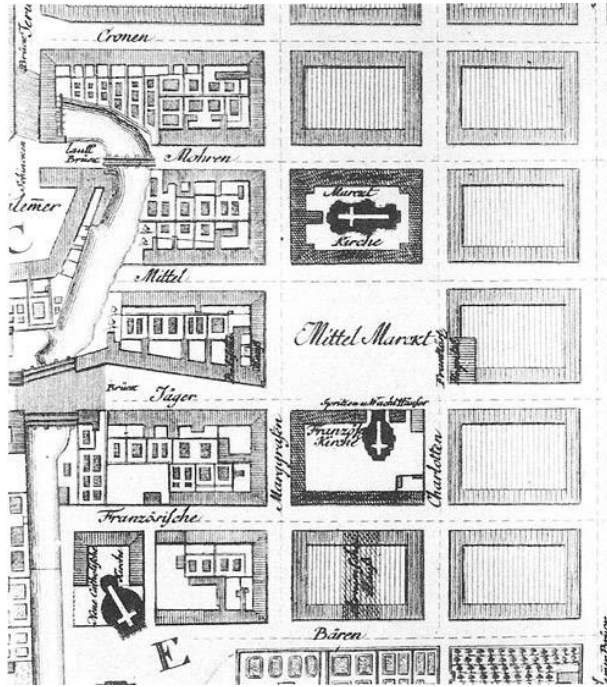
Şekil 9. Parlamento Binası Salonu ve şeffaf yarımküre (URL-1)

Şekil 10. Parlamento Binası için tasarlanan yarımküre kubbe (solda), yapıda II. Dünya Savaşı yıllarından kalma duvar kalıntıları ve yazılar (sağda) (URL-1)

3.2 Berlin Alman Katedrali – Tarih Müzesi (Der Deutsche Dom)

-Geçmişteki Önemi ve İşlevi: Katedral, Berlin'in en önemli merkezlerinden Friedrichstadt'ın kalbi olarak bilinen Gendemenmarkt Meydanı'nın¹¹ güneyinde, Fransız Katedrali'nin karşısında (Französischer Dom) konumlanmıştır. Martin Grünberg tarafından tasarlanan kilise, 1701-1708 yılları arasında inşa edilmiş, döneminde Friedrichstadt'ın üçüncü kilisesi olan yapıya, Georg Christian Unger tarafından 1780-1785 yılları arasında kubbeli bir kule eklenmiştir. 1943 yılında, II. Dünya Savaşı esnasında bombalanan yapı kullanılamayacak bir hale gelmiştir (Kühne,1986).

Şekil 11. Gendemenmarkt Meydanında Alman ve Fransız Katedralleri (1743) (URL-7)

Şekil 12. Gendemenmarkt Meydanı ve Alman Katedrali (1815) ve (1895) (URL-8), (URL-9)

¹¹ Meydanın eski ismi Platz der Akademie'dir.

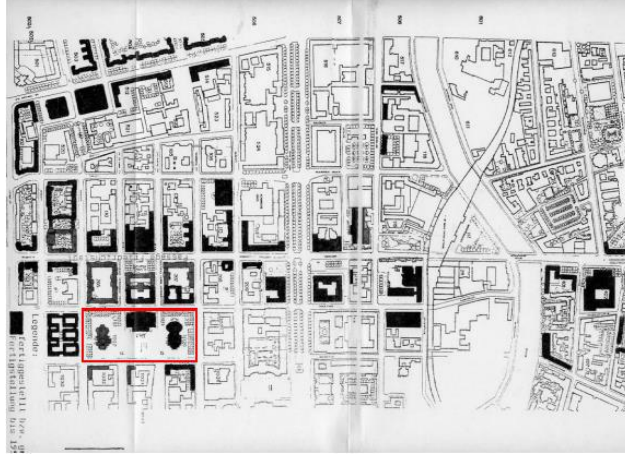
Şekil 13. Gendarmenmarkt Meydanı ve Alman Katedrali (1938) (URL-10)

Şekil 14. II.Dünya Savaşı sonrası Alman Katedrali (1947) (URL-11)

-Yarışmanın Amacı: II. Dünya Savaşı ile birlikte, Berlin'in birçok bölgesi gibi, Gendarmenmarkt Meydanı ve Alman Katedrali de harap olmuştu. Sovyet idaresi altındaki, kentin doğu bölgesi içerisinde kalan meydan ve yakın çevresini kapsayan birçok kentsel ölçekte yarışma düzenlenmiştir. 1979 yılında düzenlenen uluslararası katılımlı ve davetli kentsel ölçekli yarışma¹² ile alanın kaderi tayin edilmiştir. Spree Nehri ile Leipziger Sokağı arasında kalan alanı kapsayan yarışma ve sonrasında yapılan çalışmalar sonucunda, 1986 yılında bir master plan hazırlanmıştır. Bu doğrultuda Gendarmenmarkt Meydanı ve meydanda yer alan Alman Katedrali izleri üzerinden, aslına uygun olarak yeniden inşa edilmiştir (Urban, 2006).

¹² The Friedrichstraße Competition isimli yarışma, Eylül 1979-Ocak 1980 tarihleri arasında organize edilmiştir. Yarışmaya Sovyet yönetimini benimseyen ülkelerin vatandaşı olan mimarlar davet edilmiş, yarışma sonucunda 35 proje teslim edilmiştir (Urban, 2006).

Şekil 15. Master Plan kapsamında (kırmızı çizgiler arasında) Gendarmenmarkt Meydanı ve meydana yer alan Alman Katedrali aslına uygun olarak inşa edilmiştir (Urban, 2006)

-Alman Katedrali'nin (Der Deutsche Dom) Günümüzdeki Durumu: Yarışma ve sonrasında yapılan çalışmalar kapsamında, 1993 yılında aslına uygun olarak inşa edilen katedral, 1996 yılında Tarih Müzesi olarak yeniden kent yaşantısına dahil olmuştur. Gendarmenmarkt Meydanı'nda yer alan diğer iki yapının da kültür-sanat faaliyetleriyle yeniden işlevlendirilmesi¹³ sonucunda savaşın acı izlerini kentin belleğinde barındıran meydan, Berlinlilerin buluşma althığı halini almıştır. Üç yüz yılı aşkın bir süre, dini bir yapı olarak kente hizmet veren ve kentsel bellekte yerini alan Katedral yapısı, günümüzde müze işleviyle bir kamu yapısı halini almış, aynı zamanda gündelik yaşantının bir açık hava müzesi gibi aktığı meydanın önemli bir kentsel yapıtına dönüşmüştür (Kühne, 1986).

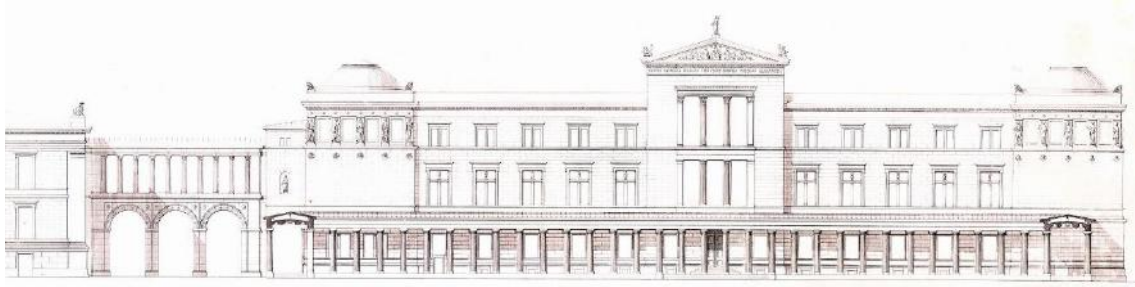

Şekil 16. Gendarmenmarkt Meydanı, meydana yer alan Alman Tarih Müzesi (Alman Katedrali) ve Konser Salonu (URL-12)

¹³ Alman Katedrali dışında meydana yer alan diğer iki yapıdan biri konser salonu olarak (Das Konzerthaus), geçmişte Fransız Katedrali olarak anılan diğer yapı ise seyir terası, restoran ve bir müzeyi barındıran karma bir işlevle kentin kamusal yaşantısına hizmet vermektedir (Kühne, 1986).

3.3 Yeni Müze (Das Neue Museum)

-Geçmişteki Önemi ve İşlevi: Spree Nehri'nin çevrelediği Müzeler Adasında yer alan Yeni Müze yapısı, inşa edildiği dönemden günümüze işlevini sürdüren bir yapıdır. Ada'nın ikinci yapısı olan ve Antik Mısır Dönemi'ne ait eserleri sergilemek amacıyla, 1843 yılında Friedrich August Stüler tarafından tasarlanan yapının inşaatı 1855 yılında tamamlanmıştır. Yapının tamamlandığı dönemde Antik Mısır odaları, Yunan Tapınağı ve Pompei villası uygulamalarının yer aldığı bilinmektedir (URL-13).

Şekil 17. Yeni Müze'nin doğu cephesi (1862) (URL-14)

Açıldığı tarihten, savaşın başladığı 1939 yılına kadar müze işlevi gösteren yapı, savaşın patlak vermesiyle birlikte kapatılmıştır. 1945 yılında, bombalanan ve ağır hasar gören yapı, 1980'lerin ortalarına kadar, hiçbir bakım görmemiş, müze adasındaki diğer yapılar gibi, sağlam kısımları eserleri saklamak için depo olarak kullanılmıştır. 1986 yılında restorasyon çalışmalarına başlansa da tamamlanamamış, bu esnada birçok değerli eser kaybolmuştur (URL-13).

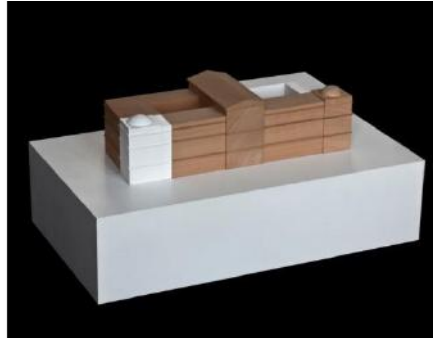
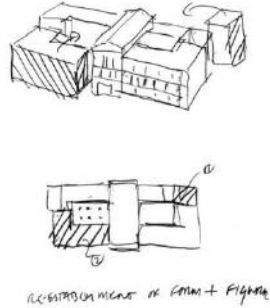

Şekil 18. Yeni Müze (1850'ler) (Ressam: Henry Albert Payne), Yeni Müze iç mekan (1862) (Ressam: Eduard Gaertner) (URL-14)

Şekil 19. II.Dünya Savaşı sonrası Yeni Müze (URL-15)

-Yarışmanın Amacı: Almanya'nın birleşmesinin ardından, Müzeler Adası'nda yer alan Yeni Müze'nin eski işleviyle kullanımına devam etmesi kararlaştırılmış, bu doğrultuda uluslararası yarışmalar tertip edilmiştir¹⁴. 1997 yılında açılan yarışmayı mimar David Chipperfield kazanmış, master plan kararları doğrultusunda, kazanan projenin seçilen haliyle uygunmasında karar kılınmıştır (URL-13).

Şekil 20. Yarışma birincisi Chipperfield'ın öneri eskizi ve maketi (URL-16)

-Yeni Müze'nin (Das Neue Museum) Şimdiki Durumu: Unesco tarafından koruma altına alınan Müzeler Adası'nda konumlanan Yeni Müze, yetmiş sene kapalı kaldıktan sonra, 2009 senesinde aynı işleviyle tekrar kullanıma açılmıştır. Müze, geçmişte olduğu gibi, Antik Mısır Dönemi'ne ait eserleri sergilemekte, bunun yanı sıra farklı dönem ve medeniyetlere ait süreli sergilere ve etkinliklere ev sahipliği yapmaktadır (URL-17).

¹⁴ 1993 yılında açılan uluslararası katılımlı ilk yarışmanın sonuçları tatmin edici bulunmadığı için, 1997 yılında yine uluslararası katılımlı bir yarışma tertip edilmiştir (URL-17).

Şekil 21. Müzeler Adası ve Yeni Müze (beyaz sınırlar içinde) maketi (URL-13)

Şekil 22. Yeni Müze yapısının ön cephesi (2009) (URL-14)

4. Sonuç Yerine

Kentler, tarihsel süreç içerisinde üzerinde cereyan eden olaylarla birlikte anılan olgulardır. Bu olaylar, mekanlar aracılığıyla somutlaşarak kentin belleğini teşkil ederler. Kimi yapılar veya yapıli çevreler, sahip oldukları mimari nitelikten çok, tanık oldukları olaysallık ve zamansallıklarla kentin belleğinde yer edinirler. Kentin belleğini oluşturan sosyal, kültürel, fiziksel, tarihsel vb. tüm olaylar kenti katmanlaştıran ve kendine özgü kılan kimliklerdir. Kentin anlamsallığının temel taşları olarak yorumlayabileceğimiz belleğe ait bu öğelerin kaybı, kentte telafisi mümkün olmayan gedikler açılmasına sebep olmaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrası, bir harabe kenti andıran Berlin, kentin inşasını kentsel belleğin izleri üzerinden kurarak, kentsel sürekliliğini devam ettirmeyi başarmıştır. Bu zihinsel ve fiziksel inşanın temini için, mimarlık yarışmaları, bir yöntem olarak seçmiştir. Çalışma kapsamında ‘yeniden işlevlendirme amacı taşıyan mimarlık yarışmaları’ olarak kavramsallaştırılan yarışma tipolojisi, kentsel yapıtlar aracılığıyla, kentin fiziksel olarak inşasının yanı sıra, kentlinin zihinlerinde imgeye dönüşmüş yapıtları gündelik yaşantının içerisine dahil etmiş, savaşın getirdiği olaysallığı mimarlık nesneleri aracılığıyla kentin hafızasında somutlaştırmıştır. Çalışma, kent için önem teşkil eden ve farklı tipolojide yarışmalar bağlamında ele alınan üç kentsel yapıt üzerinden, kentsel belleğin sürekliliğinin sağlanması çabasını irdelemiştir.

Yazar Notu

Bu çalışma, 1. yazarın, 2. yazar danışmanlığında, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı'nda, 2015 yılında tamamlanan “Kamu Yapılarının Yeniden Değerlendirilmesinde Yarışmaların Önemi: Ankara (1923-1938) – Berlin Örneği” başlıklı yüksek lisans tez çalışmasına dayanmaktadır.

Yazar Notu

Bu çalışma; Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programı'nda, Serhat ULUBAY tarafından, Prof. Dr. Feride ÖNAL danışmanlığındaki “*Kamu Yapılarının Yeniden Değerlendirilmesinde Yarışmaların Önemi: Ankara (1923-1938) Berlin Örneği*” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Kaynaklar

Architectural Review, *Berlin Özel Sayısı*, 2003 -3 (Sonbahar), Sf: 32-42.

Assmann, J., (2015), *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, Çeviri: Ayşe Tekin, 2. Baskı Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Auge, M. (1997), *Non-Places: Introduction to an Anthropology of Supermodernity*, İngilizceye Çeviri: John Howe, Verso Press, London, New York.

Çalak, I. E. (2012), *Kentsel ve Kolektif Belleğin Sürekliliği Bağlamında Kamusal Mekanlar: ULAP Platz Örneği*, Almanya. Tasarım + Kuram dergisi, Cilt: 8, Sayı:13, sf. 34-47.

Çalak, I. E. (2013), *Belleğin Kentsel Mekan ve Mimarlık Yoluyla Yapılanma Süreçleri*, Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Halbwachs, M. (1992), *On Collective Memory*, Çeviri: Lewis A. Coser, The University of Chicago Press, Chicago.

Hess, D. B., Tammaru, T., Ham, V.M. (2020), *Housing Estates in Europe Poverty, Ethnic Segregation and Policy Challenges*, Springer Open Press, Cham.

İdil, B. (2010), *Yarışma da Asla Sadece Yarışma Değildir!*, Mimarlık Dergisi, Sayı: 351.

Kühne, G. (1986), *Evangelische Kirchen in Berlin*, CZV-Verlag, Berlin.

Lynch, K., 1960. *The Image of the City*. The MIT Press, Cambridge.

Moles, A. (2018), *Belirsizin Bilimleri İnsan Bilimleri İçin Yeni Bir Epistemoloji*, Çeviri: Nuri Bilgin, 5. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Neill, W.J.V. (1997), *Memory, Collective Identity and Urban Design: The Future of Berlin's Palast der Republik*, Journal of Urban Design, Volume 2, Issue 2, Sf. 179-192.

Richie, A. (1999), *Faust's Metropolis: A History of Berlin*, Carroll & Graf Publishers, New York.

Rossi, A. (1984), *The Architectural of the City*, The MIT Press, London.

Urban, F. (2006), *The Invention of the Historic City Building the Past in East Berlin 1970-1990*, Massachusetts Institute of Technology, Massachusetts.

İnternet Kaynakları

URL-1: <http://www.fosterandpartners.com/projects/reichstag-new-german-parliament/> (Erişim Tarihi: 09.05.2020).

URL-2: <http://www.berlin.de/geschichte/historische-bilder/suche/index.php?popup&big&place=Reichstag&page=1> (Erişim Tarihi: 11.05.2020)

URL-3: <http://www.berlin.de/geschichte/historische-bilder/suche/index.php?popup&big&place=Reichstag&page=9> (Erişim Tarihi: 11.05.2020)

URL-4: <https://garibaldy.files.wordpress.com/2010/02/reichstag-red-flag.jpg> (Erişim Tarihi: 10.05.2020)

URL-5: <http://ecococos.blogspot.com/2011/05/historia-de-los-huertos-urbanos-ii-dig.html> (Erişim Tarihi: 16.05.2020)

URL-6: <http://lukaround.com/?p=1755> (Erişim Tarihi: 07.05.2020)

URL-7: http://www.stadtentwicklung.berlin.de/planen/staedtebau-projekte/gendarmenmarkt/de/geschichte/1683_1773.shtml (Erişim Tarihi: 10.05.2020)

URL-8: http://www.stadtentwicklung.berlin.de/planen/staedtebau-projekte/gendarmenmarkt/de/geschichte/1774_1870.shtml (Erişim Tarihi: 10.05.2020)

URL-9: http://www.stadtentwicklung.berlin.de/planen/staedtebau-projekte/gendarmenmarkt/de/geschichte/1871_1935.shtml

(Erişim Tarihi: 10.05.2020)

URL-10: http://www.stadtentwicklung.berlin.de/planen/staedtebau-projekte/gendarmenmarkt/de/geschichte/1936_1945.shtml

(Erişim Tarihi: 10.05.2020)

URL-11: <https://kitatatsumi.com/geschichte-deutschland-20-jh-nachkriegszeit-berlin-1945-49-kriegszerstorungen-ruinen-gebaude-religion-dome-franzosischer-dom/> (Erişim Tarihi: 12.05.2020)

URL-12: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:View_of_the_Gendarmenmarkt_and_Deutscher_Dom_\(German_Cathedral\)_from_the_Top_of_Franz%C3%B6sischer_Dom_\(French_Cathedral\).JPG](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:View_of_the_Gendarmenmarkt_and_Deutscher_Dom_(German_Cathedral)_from_the_Top_of_Franz%C3%B6sischer_Dom_(French_Cathedral).JPG) (Erişim Tarihi: 12.05.2020)

URL-13: <https://www.museumsinsel-berlin.de/en/buildings/neues-museum/> (Erişim Tarihi: 15.05.2020)

URL-14: https://en.wikipedia.org/wiki/Neues_Museum (Erişim Tarihi: 15.05.2020)

URL-15: https://memphistours.files.wordpress.com/2010/10/neues_museum_berlin-old.jpg (Erişim Tarihi: 17.05.2020)

URL-16: http://www.davidchipperfield.co.uk/project/neues_museum (Erişim Tarihi: 17.05.2020)

URL-17: <https://www.smb.museum/en/museums-institutions/neues-museum/home.html> (Erişim Tarihi: 17.05.2020)

İstanbul Büyükkada Maden Mahallesi Köşklerinde Art Nouveau Üslubunun Kullanımı

Use Of Art Nouveau Style in Kiosks of Maden District of Istanbul Buyukada

Hilal SELVİ¹, Pınar ERKAN BURSA²

Gönderilme Tarihi: 19.05.2020 - Kabul Tarihi: 18.06.2020

Özet

19. yüzyılda Osmanlı'nın içinde bulunduğu durum, İstanbul başkentinde yaşanan ekonomik, sosyal, kültürel gelişmeler İstanbul'un hemen yanı başında yer alan Adalar'ı da etkilemiştir. 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başlarında Avrupa'da ortaya çıkan Art Nouveau akımı Avrupa'da yaşanan diğer gelişmelerde olduğu gibi Osmanlı'nın başkenti İstanbul'da da bir değişim ve dönüşümün parçasıdır.

19. yüzyılda batılı ülkelerle değişen politik ve ekonomik ilişkiler ve Tanzimat reformlarıyla birlikte geçmiş yüzyıllardan farklı bir seyir içinde gayrimüslim ve Levanten ağırlıklı yeni bir burjuva sınıfı ortaya çıkmış; yeni bir yaşam biçimi gelişmeye başlamıştır. İstanbul Büyükkada'da 19. yüzyıl ve sonrasında inşa edilen yapıların hemen hemen tümü, bu yeni yaşam biçiminin ürünüdür. Tarih boyunca inziva ve sürgün yerleri olarak kullanılagelen İstanbul adaları, 19. yüzyıl son çeyreği itibarıyla artık en gözde sayfiye yerleri arasındadır. Dönemin mimari eğilimlerine uygun olarak yapılarda, Neo klasik üsluplar içinde Gotik, Barok ve Ampir üsluplar görülür. Art Nouveau üslubu ise bir yenilik olarak modern mimarlığın habercisidir.

Bu bağlamda Büyükkada Maden Mahallesi'nde bulunan 20 adet sayfiye konutu üzerinde gerçekleştirilen çalışmada, Art Nouveau üslubunun etkili olduğu konutlar tespit edilerek üslubun mimari kullanımı incelenmiştir. Araştırmada ele alınan yapılar, cephe ölçeğinde analiz edilmiş, arşiv ve kütüphanelerden elde edilen yazılı ve görsel kaynaklar, yerinde mevcut durum incelemesi, fotoğraflama gibi çalışmaların sonucunda değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Art Nouveau, Büyükkada köşkleri, İstanbul Prens Adaları.*

Abstract

The situation of the Ottoman Empire in the 19th century, the economic, social and cultural developments in the capital of Istanbul also affected the islands located right next to Istanbul. The Art Nouveau movement that emerged in Europe at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century is a part of a change and transformation in the capital of the Ottoman Empire, as in other developments in Europe.

In line with the changing political and economic relations with the Western countries and Tanzimat reformations took place in the 19th century, a new bourgeoisie (mainly non-Muslim and Levantine) began to gain importance in a different course from the past centuries. Thus, a new way of life was started to develop. The buildings, almost all of which were built in the 19th century in Buyukada, Istanbul and later, reflects this new lifestyle in architecture. The islands of Istanbul, which were used as retreats and exile

¹ İstanbul Gedik Üniversitesi, Mimarlık Yüksek Lisans Programı, hilal.gokky@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7350-634X

² İstanbul Gedik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, pinar.erkkan@gedik.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2870-5614

locations throughout the history, became now among the most popular resorts as of the last quarter of the 19th century. In accordance with the architectural trends of the period, Gothic, Baroque and Empirical styles were seen in the Neo classical styles. The Art Nouveau style was the harbinger of modern architecture as an innovation.

The study focuses on the family houses which presented Art Nouveau style in Maden Mahallesi, Büyükkada. The written and visual documents obtained from the archives and libraries as well as on-site analysis and photographs were used and the use of Art Nouveau Style on the facades of the buildings were evaluated accordingly.

Keywords: *Art Nouveau, Istanbul, Pavilions of Buyukada, Prince Islands.*

1. Giriş

Prens Adaları olarak da bilinen İstanbul adalarının ilk çağlardaki tarihi durumu ile ilgili olarak kesin bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bizans medeniyeti döneminde adalara yaptırılan kilise ve manastırlar aracılığıyla 8. yüzyıla kadar tarihi bilgiler ulaşılmaktadır. Bizanslı yöneticilerin sürgün ve inziva yeri olarak kullandığı adaların Osmanlı egemenliğine geçmesi 1453'te II. Mehmet'in İstanbul kuşatması ile olur.

İstanbul'un kentleşme süreci tarih boyunca değişkenlik gösterirken adalar da bu değişimlerden etkilenmiştir. Bizans devrinde buradaki yapılaşma, sadece manastır ve Bizans yöneticilerinin sürgünleri için kullanılan zindanlardan ibaret olmayıp küçük balıkçı köyleri etrafında gelişmiş bir yaşam da sürmekteydi. Evliya Çelebi, 17. Yüzyılda adaların mamur yerler olduğunu anlatır. 18. Yüzyıl sonlarına gelene kadar kurulu yerleşimlerin bazıları ortadan kalkmış, yerlerine yenileri gelişmiş, savaş, korsan talanları, göçler gibi sebeplerle sürekli değişimler geçirmiştir (İstanbul, 1993). II. Mehmet'in şehri almasından sonra Karadeniz bölgesinden getirilmiş bir Türk nüfusun yerleşik bulunduğu ve 19. yüzyılda başta Rumlar olmak üzere gayrimüslimlerin tercih ettiği adalar, ayrıca iklimi, doğası, temiz havası nedeniyle salgın hastalıkların tedavi mekânları, dinlenme eğlence ve sayfiye yeri olarak kullanılmıştır.

18. yüzyıldan itibaren batılı ülkelerle kurulan politik ve ekonomik ilişkiler daha önceki devirlere göre farklı bir boyut kazanıyordu. 19. yüzyıla damgasını vuran Tanzimat reformlarıyla birlikte politik, ekonomik ve toplumsal yapıda hızlı değişimler yaşanmıştır. Yeni yasalarla gayrimüslim ve Levantenlerin mülk edinme, mülk satma, sermaye birikimi ve miras bırakabilme gibi hakları da düzenlenmiştir. Avrupa'da sanayi devrimi, tüm dünyayı etkileyen nüfus artışı, yeni rejimler, yönetim ve ticaret yöntemleri, İstanbul'un Osmanlı Devleti'nin Avrupa ülkeleriyle bağlantılı en önemli iletişim, ulaşım ve ticaret limanı olma özelliğinin, geçmiş dönemlerde edindiği birikim üzerine yeniçağ koşullarına adapte olarak süratle gelişim göstermesi gibi süreçlerle toplumsal bir değişim-dönüşüm de başlamıştır.

19. yüzyılda sermaye birikimi sağlayan, ticaretle uğraşmaları nedeniyle Batıyla en eski ilişkiler kurmuş olan gayrimüslim cemaatlerin hem kendi modernleşmeleri hem de kentsel gelişim ve değişim içerisindeki rolleri öne çıkar. Yeni dünya koşullarıyla birlikte İstanbul'da yeni bir burjuvazi ortaya çıkar ve yeni yaşam biçimleri gelişir (İnalcık ve Seyitdanlıoğlu, 2006). Adaların özellikle 19. yüzyılın son çeyreğinde sayfiye yerleri olarak rağbet görmesi, bu sürecin eseridir.

Adaların 19. yüzyıl modernitesi içinde sayfiye yerleşimleri olarak gelişmesinde ayrıca düzenli vapur seferlerinin başlaması önemli bir etkidir. Adalar ile ana kara arasındaki su ulaşımının artması, 19. yüzyılın ortalarından sonra inşaat faaliyetlerini de kolaylaştırmıştır (Behramoğlu, 2009).

19. yüzyıl Avrupa'da son derece hızlı kentsel yenilikler ve değişimlerle birlikte aynı zamanda geçmiş çağların mimari teknik, uygulama ve üsluplarının önem kazanarak yeniden canlandırıldığı bir dönemdir. Öte yandan bu yüzyıla özgü endüstrileşme, seri üretim, hızlı kentleşme gibi kavramlar yeni tartışmalara yol açmış, kültür ve sanat ortamında bu gelişmeler doğrultusunda yeni buluşların, icatların, avangard tutumların önüne geçilmez bir hızla ivme kazandığı ortama uygun olarak Art Nouveau akımı ortaya çıkmıştır. Osmanlı batılılaşma hareketleri içinde Art Nouveau yapı örnekleri ilk olarak İstanbul Pera'da görülmeye başlamıştır. Levantenlerin Adalar'ı sayfiye yeri olarak kullanmaya başlamasıyla burada yapılan yeni konutlarda da özellikle cephelerde Art Nouveau bezemelere yer verilmiştir. Art Nouveau, yaşanan bu gelişmelerle çeşitli mimari üslupların gözlemlenebileceği Adalar'da yeni görece üst düzey ve modern bir yaşam biçiminin göstergesidir (Batur, 2014).

19. yüzyıl yapılarında genel olarak tarihselci (historisist), seçmeci (eklektik) tutumların hakim olduğu görülür. Seçmecilik (Eklektizm), tarihsel öneme sahip bütün geçmiş fikirlerin içlerinden işe yarar bir şeyler alınıp başka bir sistemde faydalanılmasıdır (Cousin, 1970). Mimaride de geçmiş dönemlerin üslupsal öğeleri içinden seçilen parçalar bir araya getiriliyordu. Art Nouveau, bu türden tarihselci ve seçmeci bir tutumun hâkim olduğu bir mimari birikimin son safhalarında yeni bir söylem olarak ortaya çıkmıştır.

Son dönem Osmanlı sanatına egemen olan eklektik üslubunu Batur şu sözlerle değerlendirmiştir: Önce Avrupa, sonraları da genel olarak batılı kavramlarla tanışan ülkelerde geleneksel ve yerel olanla modernist olanın karşılaşması bilinen bir olgudur. Önemli olan bu ilişkinin kapalı, verimsiz ve yenilik üretmeyen bir tek sesliliğe mahkûm olmamasıdır (Batur, 2006). Ortaya çıkan bu değişimleri Büyükdada mimarisinde izlemek mümkündür. Dünyada yaygın olan seçmeci (eklektik) dediğimiz Neo Barok, Neo Klasik, Neo Gotik, Neo Grek ve Ampir tarzlar yanında, Gotik ve Anglo Sakson karakteri yansıtan ahşap sütunlu (kolonyal) konak ve köşkler yapılmıştır (Garipağaoğlu, 1998). Art Nouveau üslubu da bu eklektik ortamda yeni bir dönemin başlangıcının habercisi olarak başarıyla uygulanmıştır. Cephelerde kullanılan Art Nouveau üslubunu değerli kılan, Avrupa'daki örneklerinden farklı olarak sivil mimaride yerel malzeme olan ahşapta uygulanış biçimidir (Batur, 2014). Ahşap malzemeyle

yapılan bezeme öğeleri, yapıldıkları dönemin kültürel, sanatsal ve toplumsal kodlarını belgeleyen mimari öğe olarak korunmaya ve incelenmeye değerdir.

2. Art Nouveau Üslubuna Genel Bir Bakış

Uluslararası bir sanat akımı olan Art Nouveau, Türkçe 'de 'Yeni Sanat', Fransa ve Belçika'da 'Art Nouveau', İngiltere ve Amerika'da 'Modern Style', Almanya'da 'Jugendstil', Avusturya'da 'Secessionstil' olarak adlandırılmıştır (Pelichet ve Duperrex, 1976).

18. yüzyıl sonunda Endüstri Devrimi'nin gerçekleşmesinin ardından, sanayileşme ile kitlesel üretim, el sanatlarının önüne geçmiş, zanaat gerilemeye başlamıştır. Bu yeni dönemde, hızlı ve işlevselliği düşünülerek üretilen sanat ürünleri el işçiliğinin yerini almıştır. Bu gelişmelerin el sanatlarını arka plana atmasından rahatsız olan İngiliz tarihçi John Ruskin ve William Morris, Arts and Crafts hareketini başlatmıştır. Arts and Crafts hareketinin ardından 1895-1905 yılları arasında Art Nouveau akımı ortaya çıkmıştır (Karaören, 1997).

1896 yılında koleksiyoncu Siegfried Bing, Paris'te ünlü sanatçıların mücevherlerini, eşya ve mobilya tasarımlarını sergileyen Art Nouveau galerisini açtı. Art Nouveau galerisinin açılması akımın yayılmasını hızlandırmıştır (Ragon, 2010).

Şekil 1. Hotel Tassel, cephe, V. Horta, Brüksel, 1896

(https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Victor_Horta_Hotel_Tassel.JPG, Erişim Tarihi: 15.06.2020)

Şekil 2. Hotel Tassel, merdiven holü, V. Horta, Brüksel, 1896
(<https://www.idesign.wiki/tag/decorative-style/>, Erişim Tarihi: 15.06.2020)

Ülkelerde farklı isimlerle anılan akım, her ülkede kendine özgü yorumlarıyla etkili olmuştur. İngiltere’de özellikle metro girişlerinde, Art Nouveau’nun kıvrımlı ve dinamik yapısı dökme çelik ve vitray cam malzeme kullanımıyla kentte yansıtılmıştır. Fransız Art Nouveau’su ise daha çok iç mekân ve dekoratif malzemelerde karşımıza çıkar. Almanya’da, ‘Jugend’ dergisinin etkisiyle yayılmıştır. Art Nouveau’nun diğer merkezi kabul edilen Viyana ise Wiener Secession’un merkezi olmuştur. (Şekil 1 ve Şekil 2).

Aydın bir grubun düşünce hareketiyle ortaya çıkan ve çeşitli ülkelerde yayımlanan sanat dergilerinin adıyla anılan Art Nouveau, kullanılan günlük eşyalarda, moda sektöründe, resimde, heykelde ve mimarlıkta kendi özgün biçimlerini ortaya koymuştur (Batur, 1993).

3. Osmanlı Mimarisinde Art Nouveau Üslubu

19. yüzyılda ortaya çıkan Art Nouveau üslubunun Osmanlı kenti İstanbul’a günlük kullanım eşyalarıyla girmiş olduğu tahmin edilmektedir. Daha sonra dönemin yabancı mimarları tarafından çağın moda üslubu cephe tasarımlarında ve süslemelerinde kendine yer edinmiştir.

Avrupa’da yaşanan değişimlere paralel Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’ın ilanından sonra yönetimdeki değişiklikleri gayrimüslimlere verilen haklar, ticaretin ve liman işletmelerinin merkezi olan İstanbul kent çehresini değiştirmeye başlamıştır. İstanbul’da yaşayan Levantenler, gayrimüslimler, Osmanlı üst düzey yöneticileri ve bürokratlar kent içerisinde yüksek gelirli üst sınıfı oluşturmuştur.

İstanbul Art Nouveau’su verilen eserler bakımından başlıca iki döneme ayrılmış, birinci dönem(1898-1915) Art Nouveau tasarımları, akademik eğitim görmüş mimarlar tarafından gerçekleştirildiği profesyonel bir kalitenin var olduğu, ikinci dönem (1922-1930), orta sınıf konutların usta çırak ilişkisi çerçevesinde yetişen kişilerin ellerinden

anonim mimari ile gerçekleştirilmiş dönem olarak kabul edilmiştir. Art Nouveau mimarlığının profesyonel anlamda ilk örnekleri Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişmiş merkezlerinde ve kıyı kentlerinde görüldü. Daha sonra ikinci dönem dediğimiz anonim mimarisinde akım 1930'lara kadar etkisini sürdürmüştür (Batur, 2014). Tüm bu etkiler sonucu İstanbul, Art Nouveau mimarlığı bakımından zengin bir koleksiyona sahip olmuştur. Tanzimat Dönemi'nde yenilenme çabalarının yansımaları en hızlı şekilde Beyoğlu bölgesinde izlenmiştir. Kentin üst sınıfını oluşturan kesim, Avrupa'da gördüğü yaşam tarzını özellikle Beyoğlu'nda uygulamaya başlamıştır. Art Nouveau, bu batılılaşma ve çağdaş kent yapılanması içerisinde aynı kesim tarafından tercih edilmiştir. Bu örneklerin ilki ve en önemlisi Raimondo D'Aronco'nun tasarladığı Botter Apartmanı'dır (Batur, 1993) (Şekil 3).

Şekil 3. Botter Apartmanı, R.D'Aronco, 1901, Beyoğlu
(<https://www.arkitektual.com/botter-apartmani/> Erişim Tarihi: 15.06.2020)

4. Büyükkada Maden Mahallesi

Prens Adaları'nın en büyüğü Rumlar tarafından Prinkipo Türklerin ise Büyükkada dediği adadır. Osmanlı döneminde bu adanın ismi Ada-i Kebir olarak geçmektedir.

Bizans'ın en parlak dönemini yaşatan II. Justinus'un, M.S. 569 yılında İstanbul'un yanı başında bulunan Büyükkada'ya bir saray ve manastır inşa ettirmesiyle adalar, Bizans tarihinde yerini alır (Tuğlacı, 1989). Sözü geçen yapılar, günümüzde Maden Mahallesi olarak bilinen bölgede yer almaktaydı.

Fetihten önce, Adalar uzun yıllar taht ve din kavgaları sırasında gözden düşen İmparator ailesine mensup soyluların sürgün yeri olmuştur (Akpınar, 1984). Fetihten sonra İstanbul'un Osmanlı başkenti olmasıyla adalarda da değişim yaşanmaya başlamıştır.

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra, Osmanlı'da yaşayan gayrimüslimler, Levantenler ve varlıklı Avrupalı bir kesim, adaları sayfiye yeri olarak kullanmaya başlamıştır.

Düzenli vapur seferleriyle adalar, İstanbul ile daha kolay ilişki kurmuştur. Büyükkada'da yazlık evler ve köşkler yapılarak yerleşim alanı genişletilmiştir (İstanbul, 1993).

Bu bağlamda Adalar'da iki çeşit yerleşim görülür; birincisi sokak üzerinde bitişik nizam sıra evler, ikincisi ise ayrıık yerleşmelerdir. Bunlardan ilki çoğunlukla sahil bölümünde görülen, bitişik nizamda ön tarafta sokaktan doğrudan girilen, arka tarafında bahçesi bulunan evlerden oluşan ve mahalli karaktere sahip dokudur (Şekil 4). Bu yapıların bazıları sade ve gösterişsiz geleneksel Türk evi planına sahiptir. İkinci tip yerleşim ise, oldukça geniş parsellerin içine yerleşmiş bulunan, ayrıık nizamda bahçeli konut birimlerinden oluşur (Zorer, 2005) (Şekil 5). Bahçe içerisindeki konutlar Avrupa'nın seçmeci Neo Klasik, Neo Barok ve Ampir üsluplarıyla, Art Nouveau üslubunun etkilerini taşır. Yapılarda ahşap gereç olarak Romanya kerestesi, kâgir bölümlerde ise harman tuğlası kullanılmıştır. Ayrıca bahçelerin kapı ve parmaklıkları dökme demir ile işlenmiştir (Garipağaoğlu, 1998).

Şekil 4. Altınordu Caddesi üzerinde iki üç katlı sıralı evlerden oluşan sokak silüeti (Selvi, 2020)

Şekil 5. Yılmaz Türk Caddesi üzerinde bulunan bahçeli üç katlı ahşap köşk (Selvi, 2019)

Avrupa'da değişen ve ortaya çıkan yeni akımların uygulama yeri olan adalar, zengin bezemeli mimari üsluplara sahip konut ve köşkleriyle bir döneme tanıklık etmemizi sağlamaktadır.

4.1 Maden Mahallesi Sayfiye Konutlarında Art Nouveau Etkisi

Büyükada'nın kuzeyinde yer alan Maden Mahallesi Kariye olarak anılan adanın ilk yerleşim yeridir. Yerleşim zamanla gelişerek Nizam bölgesi olarak isimlendirilen alana doğru yayılmıştır. Adanın güney bölgesinde yerleşim gelişmemiştir.

Genel anlamda Büyükada'da geleneksel unsurlar taşıyan evlerin cepheleri, 19. yüzyıldan itibaren batılılaşmanın etkisiyle batı üslubu bezemelerle tasarlanmaya başlanmıştır. Büyükada'daki birçok evin, Osmanlı ve Avrupa mimari özelliklerinin ve dekoratif unsurlarının, geleneksel mimari dağarcığını geliştirmek için usta kalfalar ve mimarlar tarafından kabul edildiği ve sentezlendiği görülmektedir (Kuban, 1982).

Büyükada Maden Mahallesi'nde bulunan konakların planları, çevresel veriler, bahçe, cadde ve deniz ile ilişkisine göre düzenlenmiştir. Çoğunlukla giriş katı yerden yükseltilerek düzenlenmiş olan yapılarda bahçeden ya da sokaktan giriş sağlanmaktadır.

Yapı cepheleri özellikle bahçeye ya da caddeye bakan cepheler, çevreyle olan ilişkisi güçlenecek şekilde tasarlanmıştır. Girişlerde tasarlanan verandalar ve genellikle giriş üzerindeki balkon çıkmaları yapının çevre ile olan ilişkisini artırmıştır.

Ön cepheler, özellikle ada turu yolları üzerinde bulunan yapılar, bezeme özellikleriyle daha dikkat çekici hale getirilmiştir. Böylece konutlar, ziyaretçiler ve sakinler için adadaki yeni yaşam biçiminin temsili haline gelmiştir. Bu anlamda caddeye bakan cepheler daha dekoratif bir vurgu ile tasarlanmıştır (Köseoğlu, 2013). İnce bir işçilik ve özenli geometrik formlarla işlenen bezemeler, Neo Grek alınlıklar, sivri kemerli çatılar ve cihannüma gibi eklettik mimari öğeler, sokağa bakan cephelerde yerini almıştır ve döneme özgü gösterişli seçmeci yaklaşımları yansıtır.

Süslemelerin yoğunluğu ve doğası evlerin genel biçimini etkilememiş, ancak etkileyici ve ayrıntılı fiziksel görünüm yaratmak açısından evlerin görünümünü ve anıtsallığını zenginleştirmiştir (Köseoğlu, 2013).

Maden Mahallesi'nde Art Nouveau etkisine sahip yirmi eser tespit edilmiş ve yapıların cephe bezemeleri incelendiğinde, cephelerde yer alan Art Nouveau bezeme özellikleri tablo halinde belirtilmiştir (Tablo 1 ve Tablo 2).

Tablo 1. Art Nouveau bezemesine sahip eserlerin tablosu (Selvi,2020)

Eser Adı	Fotoğraf	Art Nouveau Bezemesinin Görüldüğü Yer	Bezeme Ögesi
Yuvanoğlu Köşkü		Balkon Korkuluklarında ve Saçaklarda Payandalarda Demir Korkuluklarda	İç İçe Geçmiş Daire Motifi Soyut Gül Motifi Stilize Yaprak Motifi
Meziki Köşkü		Konsol ve Çatı Saçağını Taşıyan Payandalarda	Natural Çiçek Motifi Palmet Yaprak Motifi Alçı Plastr
Uslucuoğlu Köşkü-II		Çatı Alınlıklarında Balkon Korkuluklarında ve Saçaklarda Konsol ve Çatı Saçağını Taşıyan Payandalarda	Natural Çiçek Motifi Ahşap Plastr S ve C Kıvrımlı Ahşap Motif Stilize Rozet
Çehreli Köşkü		Kapı ve Pencere Çerçevelerinde Balkon Korkuluklarında ve Saçaklarda	S ve C Kıvrımlı Ahşap Motif Stilize Rozet
Çavuşoğlu Köşkü-II		Balkon Korkuluklarında ve Saçaklarda	S ve C Kıvrımlı Ahşap Motif
Abdülkadir Efendi Köşkü		Çatı Alınlıklarında Balkon Korkuluklarında ve Saçaklarda Konsol ve Çatı Saçağını Taşıyan Payandalarda	Stilize Dal Motifi Ahşap Plastr S ve C Kıvrımlı Ahşap Motif
Maidis Yalısı		Balkon Korkuluklarında ve Saçaklarda	S ve C Kıvrımlı Ahşap Motif
Sofia Evi		Kapı ve Pencere Çerçevelerinde Konsol ve Çatı Saçaklarını Taşıyan Payandalarda	Natural Çiçek Motifi
Seferoğlu Evi-I		Konsol ve Çatı Saçaklarını Taşıyan Payandalarda Demir Korkuluklarda	İç İçe Geçmiş Daire Motifi Stilize Dal Motifi Palmet Yaprak Motifi

Tablo 2. Art Nouveau bezemesine sahip eserlerin tablosu (Selvi, 2020)

Eser Adı	Fotoğraf	Art Nouveau Bezemesinin Görüldüğü Yer	Bezeme Ögesi
Seferoğlu Evi-II		Çatı Alınlıklarında Balkon Korkuluklarında ve Saçaklarda Konsol ve Çatı Saçağını Taşıyan Payandalarda	Palmet Yaprak Motifi
Psakis Köşkü		Kapı ve Pencere Çerçevelerinde	Stilize Dal Motifi Palmet Yaprak Motifi Akantus Yaprak Motifi
Asaduryan Evi		Kapı ve Pencere Çerçevelerinde Konsol ve Çatı Saçağını Taşıyan Payandalarda Demir Korkuluklarda	Natural Çiçek Motifi Ahşap Dilimli Motif
Patriano Evi		Kapı ve Pencere Çerçevelerinde Demir Korkuluklarda	Stilize Dal Motifi Dairesel Rozet
Reisyan Evi		Balkon Korkuluklarında ve Saçaklarda Konsol ve Çatı Saçağını Taşıyan Payandalarda	S ve C Kıvrımlı Ahşap Motif
Bukardos Evi-I		Çatı Alınlıklarında Konsol ve Çatı Saçağını Taşıyan Payandalarda	Stilize Dal Motifi Ahşap Dilimli Motif
Mustafa Kaptan Evi		Balkon Korkuluklarında ve Saçaklarda Konsol ve Çatı Saçağını Taşıyan Payandalarda Demir Korkuluklarda	İç İçe Geçmiş Daire Motifi
Lambridis Evi		Kapı ve Pencere Çerçevelerinde Konsol ve Çatı Saçağını Taşıyan Payandalarda Balkon Korkuluklarında ve Saçaklarında	Ahşap Dilimli Motif
Demircibaşyan Evi		Çatı Alınlıklarında Konsol ve Çatı Saçağını Taşıyan Payandalarda Balkon Korkuluklarında ve Saçaklarında	Ahşap Dilimli Motif
Taranto Köşkü		Balkon Korkuluklarında ve Saçaklarında Demir Korkuluklarda	S ve C Kıvrımlı Ahşap Motif
Patrikiadis Köşkü		Çatı Alınlıklarında Konsol ve Çatı Saçağını Taşıyan Payandalarda Balkon Korkuluklarında ve Saçaklarında	Natural Çiçek Motifi S ve C Kıvrımlı Ahşap Motif

Tablo 1 ve Tablo 2 değerlendirildiğinde, cephelerde en çok özellikle balkon korkuluklarında S ve C kıvrımlı ahşap motifler kullanıldığı görülmüştür. Stilize dal ve natural çiçek motifi de çoğunluk olarak çıkmaları destekleyen payandalarda, balkon saçaklarında tespit edilmiştir. Bunun dışında özellikle kapı ve pencere çerçevelerinde

ahşap dilimli motifler kullanılmıştır. İç içe geçmiş daire motifi, palmet yaprak motifi, stilize rozet ve plastrlar cephelerde kullanılan diğer Art Nouveau bezeme öğeleri olmuştur. Bunun dışında cephe duvarlarında, çatı tepeliklerinde, çatıların saçak uçlarında, yapıların köşelerinde bezeme öğeleri görülmektedir. Tablolara göre cephe kurgusuyla farklılık yaratan, temsil ettiği eklektik dönemin mimari kimliğini korumuş ve zengin Art Nouveau bezeme öğeleriyle ön plana çıkan beş yapı, aşağıda örneklendirilmiştir.

Yuvanoğlu Köşkü:

Şekil 6. Yuvanoğlu Köşkü (Selvi, 2019)

Altınordu Caddesi No: 31’de yer alan Yuvanoğlu Köşkü, dört katlı bahçeli ahşap köşktür (Şekil 6). 19. yüzyıl dönemine ait bina, Façyo Yuvanoğlu tarafından yaptırılmıştır. Yapıda yerden yükseltilerek içeri çekilmiş ana giriş ön cephenin orta aksında yer alır ve üzeri cephe düzleminde son bulan balkonla örtülmüştür. Aynı aksın devamı olarak kırma çatı üzerindeki eğrisel tonoz çıkma, bina cephesindeki aksiyal bölünmeyi vurgular.

Şekil 7. Köşkün giriş kapısı (Selvi, 2019) **Şekil 8.** Betonarme sütun (Selvi, 2020)

Yapının ön cephesinde Art Nouveau çiçek motiflerine ve dairesel bezemelere, Secessionist akımında kullanılan eğrisel formlar ve floral yüzey bezemeleri ilham kaynağı olmuştur (Şekil 7). Sahanlık ve balkon saçaklarındaki iç içe geçmiş dairesel motifler, Art Nouveau tarzının en tipik örneğidir. Aynı zamanda bina giriş kapısı ve pencerelerinin demir korkulukları yine Art Nouveau bezeme türü olan soyut gül motifiyle bezenmiştir. Bahçe demir kapısının her iki yanında bulunan betonarme sütunlar üzerinde Art Nouveau bezeme türü stilize yaprak motifi bulunmaktadır (Şekil 8).

Usulcuoğlu Köşkü:

Şekil 9. Usulcuoğlu Köşkü
(Adalar Müzesi arşivi, 2020)

Yılmaz Türk Caddesi No: 100’de yer alan Usulcuoğlu Köşkü, üç katlı bahçeli ahşap köşktür (Şekil 9). 1900’lerin başlarına ait yapı, Evdokimos tarafından yaptırılmıştır. Ana giriş zeminden yükseltilmiştir ve ön cephenin orta aksında yer alır.

Şekil 10. Köşkün birinci kat balkonu
(V No’lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivi, 2020)

Yapıda en dikkat çekici özellik birinci kat balkonunun giriş yönünde bütün cephe boyunca devam etmesidir (Şekil 10). Balkon çıkmasını taşıyan ahşap dikmeler giriş cephesi boyunca geniş bir veranda oluşturmuştur.

Çatı katında dik eğimli çatı çıkması, ön cephedeki hareketli düzenlemeye orta bölümde aksiyal bir vurgu katmaktadır. Neo Gotik- Barok karışımı etkisiyle bu çatı çıkması aynı zamanda genel cephe düzenlemesi olarak orta akstaki girişi belirgin hale getirir. Birinci katta cepheyi boydan boyda geçen balkon, ferforje parmaklıkları, köşelerde sütun dikmeleri ve özellikle ortadaki çifte dikmeyle giriş alanını yükselterek çevreler.

Abdülkadir Efendi Köşkü:

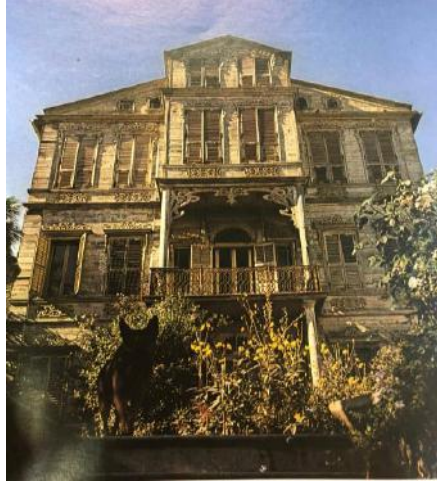

Şekil 11. Abdülkadir Efendi Köşkü (V No’lu Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu arşivi, 2020)

Malul Gazi Caddesi No: 30’da yer alan Abdülkadir Efendi Köşkü, iki katlı, bodrumlu, bahçeli ahşap yapıdır (Şekil 11). Abdülkadir Efendi tarafından yaptırılan köşkün yapım yılı bilinmemektedir. Bahçe içinde bulunan konut yüksek girişlidir. Yapı cephesini ortalayan giriş aksı, çatıda Gotik etkili cihannüma ile bitirilerek vurgulanmıştır.

Ön cephe bezeme etkileri, balkon ve çatı öğelerinde toplanmıştır. Birinci kat balkon korkuluğu S ve C kıvrımlı ahşaptan motiflerden oluşmuştur. Eğrisel Art Nouveau başlıklı çifte dikmeler, orta aksta girişi ve devamında birinci kat balkonunu destekler. Böylelikle ana giriş, çatıdaki Gotik çatı çıkmasına kadar devam eden düşey vurgu ve yatayda Barok saçak çıkmasıyla yapı ölçeği içinde anıtsallaşmıştır.

Çatı balkonunu örten sivri kemer, aynı zamanda Art Nouveau stilize dallarla ile bezenmiştir. Aynı şekilde üçgen çatı yükseltisini taşıyan dikme boşlukları arasında kafes dolgulu eğrisel formlu bezemeler bulunmaktadır.

Psakis Köşkü:

Şekil 12. Psakis Köşkü (Tuğlacı, 1989)

Malul Gazi Caddesi No: 28’de bulunan Psakis Köşkü, üç katlı ahşap köşktür (Şekil 12). 19. yüzyıl dönemine ait olan eser Psakis tarafından yaptırılmıştır. Zamanla bakımsızlıktan harap olmuş yapı, günümüzde kâgir olarak inşa edilmiştir. Bahçe içerisinde bulunan yapının girişi caddeye bakan cephenin orta aksında yer almaktadır.

Yapıda pencere çerçevelerinde, çıkıntı saçaklarında ve cephe duvarında Art Nouveau ahşap bezeme öğeleri ön plana çıkmaktadır. Zemin kat ve birinci kat pencereleri sade ahşap çıta ile çevrelenmiş pencere üstlerinde Art Nouveau stilize rozet bezeme ögesi kullanılmıştır. Aynı bezeme ögesi giriş kapısı ve balkon kapısı üzerinde de yer almaktadır.

Balkon saçağında dikmeler arasında stilize dal motifi yer almış ve ortada palmet yapraklarından bir sarkıt oluşturulmuştur. İkinci kat ve çatı katı pencere üstlerinde ise Art Nouveau akantus yapraklarından oluşan bezeme ögesi kullanılmıştır. Cephe duvarlarında ise Rokoko çağrışımlı stilize rozetler yer almaktadır.

Demircibaşyan Köşkü:

Şekil 13. Demircibaşyan Köşkü (Tuğlacı, 1989)

Çınar Meydanı No: 76'da yer alan Demircibaşyan Köşkü, üç katlı ahşap köşktür (Şekil 13). 19. yüzyıl dönemine ait eser Levon Demircibaşyan tarafından yaptırılmıştır. Yapının girişi Çınar Meydanı'na bakan cephenin orta aksında yer alır. Birinci katta giriş üstünde orta kısım geri çekilerek balkon çıkması oluşturulmuştur. Birinci kattaki balkon çıkması ikinci katta da dört dikme ve dört payandanın desteklediği geniş bir balkon çıkmasıyla vurgulanmış, balkon cephe boyunca devam ettirilmiştir.

Neo Barok üsluba sahip yapıda cephe bezemeleri balkon saçağında ve çatı alınlığında görülmektedir. Balkon saçağında dikmeler arası kafes dolgulu dilimli ahşap motifler Art Nouveau üslubunu yansıtmaktadır. Kule olarak yükseltilmiş çatı alınlığında dairesel pencere bulunmaktadır. Pencere etrafı diagonal çıtalarla çevrelenmiş içi ahşap dolgulu kabartma ile bezenmiştir. Yapının en dikkat çeken yeri bu bezemeler olmuştur.

5. Sonuç

Geçmiş yüzyıllarda şehre uzak inziva ve sürgün yeri işlevi gören İstanbul Prens Adaları 19. yüzyılda yaşanan politik, ekonomik ve toplumsal değişimlerin bir yansıması olarak Osmanlı İstanbul'unda öne çıkan varlıklı üst sınıfın rağbet ettiği sayfiye yerleri arasına girmiştir. Takımadalar içerisindeki en büyük ada olan Büyükkada, 19. yüzyıldan itibaren, İstanbul'da ekonomik ve kültürel olarak öne çıkan bir toplumsal kesimin çağdaş yaklaşım, düşünce ve gereksinimlerini karşılayacak şekilde üretilen mimari üslup örneklerinin görüldüğü yerlerden olmuştur. Köşk ve konaklarda devrin tarihselci ve seçmeci eğilimlerine uygun biçimde Neo Klasik, Neo Gotik, Neo Barok, Rönesans Rokoko gibi üslupların çeşitli örnekleri adanın sokak ve caddelerinde karşımıza çıkmaktadır. Bunların arasında Art Nouveau üslup cephe bezeme ve biçimlenmeleri, bir yenilik ve modernizmin habercisidir.

Tablo 3. Art Nouveau bezeme öğelerine göre değerlendirme tablosu (Selvi, 2020)

Art Nouveau Bezeme Öğelerine Göre													
	İç İçe Geçmiş Daire Motifi	Soyut Gül Motifi	Stilize Yaprak Motifi	Stilize Dal Motifi	Natural Çiçek Motifi	Palmet Yaprak Motifi	Akantis Yaprak Motifi	Alçı Plastr	Ahşap Plastr	S ve C Kıvrımlı Ahşap Motifi	Stilize Rozet	Dairesel Rozet	Ahşap Dilimli Motifi
Yuvanoğlu Köşkü	X	X	X										
Mezici Köşkü					X	X		X					
Usulcuoğlu Köşkü-II					X				X	X	X		
Çehreli Köşkü										X	X		
Çavuşoğlu Köşkü-II										X			
Abdülkadir Efendi Köşkü				X					X	X			
Maidis Yalısı										X			
Sofia Evi					X								
Seferoğlu Evi-I	X			X		X							
Seferoğlu Evi-II						X							
Psakis Köşkü				X		X	X				X		
Asaduryan Evi					X								X
Patrino Evi				X								X	
Reisyan Evi										X			
Bukardos Evi-I				X									X
Mustafa Kaptan Evi	X												
Lambridis Evi													X
Demircibaşyan Evi													X
Taranto Köşkü										X			
Patrikiadis Köşkü					X					X			

Çalışma kapsamında Büyükkada Maden Mahallesi sınırları içerisinde kalan Art Nouveau üslubunun yer aldığı yapılar incelenmiştir. Buna göre Art Nouveau bezeme öğelerinin cephelerde yoğunluk kazandığı yerler tablo haline getirilmiştir (Tablo 1 ve Tablo 2). Bunun dışında yirmi eserde görülen Art Nouveau bezeme öğelerinin değerlendirildiği bir tablo hazırlanmıştır (Tablo 3). Tablo 3'te ortak bezeme öğelerine sahip eserler görülebilmektedir.

Bezeme olarak Tablo 1 ve Tablo 2 değerlendirildiğinde 14 eserde konsol ve çatı saçaklarını taşıyan payandalarda Art Nouveau üslup görülmektedir. Bu payandalar Sofia Evi'nde (Tablo 1) Art Nouveau tarzı eğrisel şekilde ahşap oymalı veya Asaduryan Evi'nde (Tablo 2) içi kafes dolgulu olarak karşımıza çıkmaktadır. Farklı bir örnek olarak Meziki Köşkü'nde (Tablo 1) ise payandalar naturalist çiçek formunda görülebilmektedir.

Çalışılan yapıların 12'sinde Art Nouveau bezeme öğeleri balkon korkuluğu, balkon ve giriş saçaklarında kullanılmıştır. Cephe hareketliliğini destekleyen balkon çıkmalarında ahşap ya da demirden yapılan balkon korkulukları Art Nouveau tarzındadır. Bu bezemeler Çehreli Köşkü (Tablo 1), Çavuşoğlu Köşkü-II (Tablo 1), Reisman Evi (Tablo 2) gibi yapılarda ahşap balkon korkuluklarında S ve C kıvrımlı motifler olarak, Usulcuoğlu Köşkü-II'de (Tablo 1) olduğu gibi demir balkon korkuluklarında naturalist çiçek motifi olarak karşımıza çıkar. Balkon saçakları ise genel olarak ahşaptan oyma kafes dolgulu bezeme gruplarıyla dikkat çekmektedir. Bu bezeme grubuna en iyi örnek Abdülkadir Efendi Köşkü'nde (Şekil 11) görülmektedir. Giriş saçaklarında ise genellikle eğrisel payandalar, basık kemerler veya Art Nouveau bezeme öğesi sarkıtlar kullanılmıştır. Yuvanoğlu Köşkü'nde (Şekil 6) giriş saçağında iç içe geçmiş dairelerden sarkıt motifi, Seferoğlu Evi-I (Tablo 1) ve Reisman Evi (Tablo 2) yapılarında eğrisel motifli payandalar karşımıza çıkmaktadır.

8 yapıda kapı ve pencere çerçevelerinde ters palmet motifi, pencere üstlerinde bitkisel motifli cephe taşları, stilize rozet kullanılmıştır (Tablo 3). Özellikle ters palmet motifi ve akantus yaprak motifi Psakis Köşkü'nde (Şekil 12) pencere ve kapı üstlerinde belirgin olarak görülmektedir. Çehreli Köşkü (Tablo 1) ve Seferoğlu Evi-II'de (Tablo 2) ise pencere üstlerinde bitkisel motifli cephe taşları Art Nouveau bezeme öğesi olarak kullanılmıştır.

6 yapıda özellikle giriş kapılarının demir parmaklıklarında iç içe geçmiş daire motifi, soyut gül motifi, tekli veya çiftli sarkıt motifleri kullanılmıştır (Tablo 3). Seferoğlu Evi-I (Tablo 1) ve Mustafa Kaptan Evi (Tablo 2) giriş kapılarının demir parmaklıklarında iç içe geçmiş daire motifi bulunmaktadır. Bunun dışında demir parmaklı merdiven korkuluklarında Seferoğlu Evi-I'de (Tablo 1) olduğu gibi stilize dal motifi, Yuvanoğlu Köşkü'nde (Şekil 7 ve Şekil 8) bahçe demir kapısı ve bahçe demir korkuluklarında soyut gül motifi karşımıza çıkmaktadır.

5 yapıda ise çatı alınlıklarında cephede orta aksa vurgu sağlamak için bezemeler kullanılmıştır. Çatı alınlıklarında ters palmet motifi, ahşap dilimli motifler

kullanılmıştır. Çatı alınlığında kullanılan motifleriyle Demircibaşyan Evi (Şekil 13) ve Seferoğlu Evi-II (Tablo 2) dikkat çekici eserler olmuştur. Demircibaşyan Evi'nin çatı alınlığında ahşap dilimli motif, Seferoğlu Evi-II çatı alınlığında ters palmet örneği görülmektedir.

İstanbul Büyükada Maden Mahallesi köşk ve konaklarının, 19. yüzyılda gelişen sayfiye alanları içinde Büyükada'nın Nizam Mahallesi gibi merkeze yakın bölümlerine göre daha sakin kalmakla birlikte günümüze ulaşabilmiş örnekler içinde dönemin etkilerini yansıttığı görülmektedir. Batılılaşma hareketlerinin getirdiği yasal düzenlemeler, Batıyla yapılan yeni ticari anlaşmalar sonucu yeni iş alanlarının ve iş yapma yöntemlerinin toplumun farklı kesimlerinde sermaye birikimi ve ekonomik güç yaratması akabinde yeni kültürel ilişkilerin kurulmasıyla da ortaya çıkan sanatsal ve mimari yaklaşım ve uygulamalar, Büyük Ada Nizam Mahallesi köşk ve konaklarında da yer bulmuştur. Her bir yapının seçmeci tutum içerisinde dönemi yansıtmayı, geleneksel mimarinin dışında Batı üslubunda gerek plan yapısında gerek cephe kurgusunda sundukları farklılıklarla, içinde bulundukları mimari biçimlenmeye özgünlük ve anıtsallık kazandırmıştır. Bu anlamda avangard bir yaklaşım olan Art Nouveau üslubunun İstanbul Büyükada'da konut cephelerindeki kullanımı, dönemin ortam ve koşullarına uygun olarak meydana gelen değişim ve dönüşümlerin, yeni bir çağın habercisi olan uygulamaların mimari alandaki belgesi niteliğindedir. Günümüzde tekdüzeleştirme ve sıradanlaştırma ve hatta yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan bu yapılar, geçmiş döneme ait yaşam tarzlarının mimariye yansıyan ifadesi ve toplumsal kimliğimizi yansıtan değerler olduğu için korunması gerekmektedir.

Yazar Notu

Bu çalışma; İstanbul Gedik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Tezli Yüksek Lisans Programı'nda, Hilal SELVİ tarafından, Dr. Öğr. Üyesi Pınar ERKAN BURSA danışmanlığındaki “*İstanbul Büyükada Maden Mahallesi Köşklerinde Art Nouveau Üslubunun Kullanımı*” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Kaynaklar

Akpınar, S. (1984). *Adaların Tarihi ve Arkeolojisi. Adaların Türk Turizmindeki ve Edebiyatındaki Yeri ve Önemi*, İstanbul: Burgazada Licness Kulübü Derneği, s:6.

Batur, A. (1993). *Art Nouveau, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, s: 327-333.

Batur, A. (2006). *Türkiye Mimarlığında ‘Modernite’ Kavramı Üzerine*, Mimarlık Dergisi, sayı: 329, s:50-53.

Batur, A. (2014). *İstanbul'da Art Nouveau Mimarlığı. Mimarlık Vakfı Konferansı*, 25 Nisan 2014, İstanbul.

Behramoğlu, A. (2009). *Benim Prens Adalarım*, İstanbul: Heyamola Yayınları, s: 29.

Cousin, V. (1970). *Fragments Philosophiques, Pour Servir A L'histoire De La Philosophie*, Cenova: Slatkine Reprints, cilt: 1.

Garipağaoğlu, N. (1998). *İstanbul Adaları'nda Korunması Gereken Tarihi Doku: Büyükada Örneği*, Marmara Coğrafya Dergisi, sayı:2, s:75-94.

İnalcık, H., Seyitdanlıoğlu, M. (2006). *Tanzimat*, İstanbul: Phoenix Yayınevi

İstanbul, (1993). *Adalar, Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, s: 66-73.

Karaören, F.N (1997). *Ezacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, s: 143-144.

Kuban. D. (1982). *Osmanlı Mimarisinde Barok ve Rokoko. Türk ve İslam Sanatı Üzerine Derlemeler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s:115-122.

Pelichet, E. ve Duperrex, M. (1976). *La Ceramique Art Nouveau*, Lausanne: Les Editions Pennsylvania Press, s:13.

Ragon, M. (2010). *Modern Mimarlık ve Şehircilik Tarihi*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Tuğlacı, P. (1989). *Tarih Boyunca İstanbul Adaları*, İstanbul: Say Yayınları, Cilt: 1

Zorer, Y. (2005). *Tarihi Gelişim Sürecinde Büyükada*, İstanbul: Büyükada Kültür Derneği Yayınları.

İnternet Kaynakları

URL-1 https://tr.m.wikipedia.org/wiki/Dosya:Victor_Horta_Hotel_Tassel.JPG (18.06.2020)

URL-2 <https://www.idesign.wiki/tag/decorative-style> (18.06.2020)

URL-3 <https://www.arkitektual.com/botter-apartmani/> (15.06.2020)

Stadyum Çanağının Yapısı Üzerine Notlar

Notes on Structure of Stadium Bowl

Tan Kamil GÜRER¹, Nazlı ARSLAN²

Gönderilme Tarihi: 12.05.2020 - Kabul Tarihi: 05.06.2020

Özet

Küresel boyutta son yirmi yıla damgasını vuran yapı tipi kuşkusuz devasa boyutları ve simgesel biçimleriyle stadyum yapılarıdır. Hemen hemen birçok önemli turnuva öncesi yeni stadyumlar inşa edilir. Bu binaların simgesel etkileri daha çok biçimsel yapılarından kaynaklanmasına rağmen, seyircilerin güvenli ve rahat bir müsabaka seyretmelerine imkân veren çanak yapıları da bu etkiyi arttıran bir faktördür.

Stadyum çanağı bir stadyumun en önemli mimari bileşenidir. Belirli bir görüş konforu verecek şekilde tasarlanmaları gerekir. Stadyumda bir spor aktivitesini seyreden kişilerin onu herhangi bir görsel kesintiye uğramaksızın seyredebilmeleri çanağın doğru tasarımından geçer. Dolayısıyla çanağın tasarımını etkileyen bazı ölçütleri dikkate almak önemlidir: Görüş mesafesi, görüş hattı, basamak genişliği, tribünlerin oyun alanından uzaklığı ve yüksekliği, görüş açıları ve plan tipleri stadyum çanağının genel yapısını belirler. Çalışma bahsedilen bu ölçütleri detaylı bir şekilde açıklayarak yeni stadyum tasarımlarına ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Stadyum çanağı, görüş mesafesi, görüş açıları, görüş hattı, çanak geometrisi.*

Abstract

The building type, which has marked the last twenty years on a global scale, is undoubtedly stadium buildings with its huge dimensions and symbolic forms. Many new stadiums are built almost before significant tournaments. Although the symbolic effects of these buildings are mostly due to their formal arrangements, the bowl structures that allow the audience to watch a safe and comfortable event are also a factor that increases this effect.

The stadium bowl is the most important architectural component of a stadium. They should be designed to give a certain viewing comfort. Watching a sports activity in the stadium without any visual interruption depends on the correct design of the bowl. Therefore, it is important to consider some criteria that affect the design: viewing distance, sightline, tread width, distance and height of the stands from the playing field, viewing angles and plan types determine the overall structure of the stadium bowl. The study aims to shed light on new stadium designs by explaining these criteria in detail.

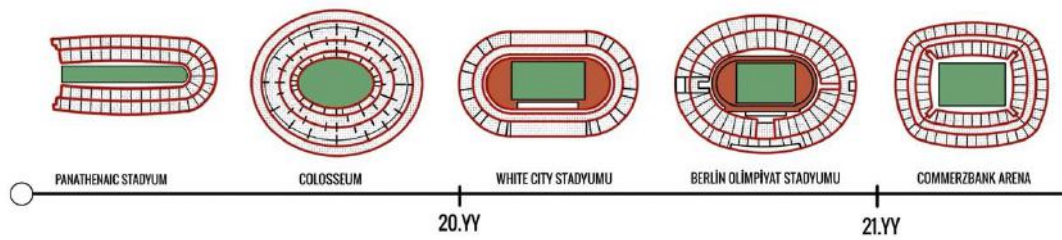
Keywords: *Stadium bowl, viewing distance, viewing angles, sightline, bowl geometry.*

¹ İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, tgurer@itu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3229-5515

² Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, nzarslan@yildiz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4272-7617

1. Giriş

Özellikle Yirminci Yüzyılın ikinci yarısından sonra futbolun artan önemine ve kayda değer bir ekonomik sektöre dönüşmesine bağlı olarak stadyumların yapısı nispeten değişime uğramıştır³. Nitekim zamana bağlı olarak meydana gelen bu değişimler sadece spor faaliyetlerinin organizasyonu ile sınırlı kalmamış, spor aktivitesinin gerçekleştiği yer olan stadyumun biçimine de sirayet etmiştir. Örneğin Antik çağda stadyumlar kutsallığın bir ifadesi olarak gerçekleşen koşu yarışları sebebiyle kutsal yerle ilişkilendirilmektedir. Bu dönemde nal şeklinde tasarlanan stadyumların kutsal alanlara doğru yönlendirildiği bilinmektedir (Saltuk, 1999). Bu anlamda Atina Panathenaic Stadyumu⁴ en önemli örnekler arasındadır. Sonraki dönemlerde Romalıların eğlenceye dayalı spor anlayışı stadyum formunda da değişikliğe gidilmesine sebep olur. Gladatör ve vahşi hayvan mücadelelerine ev sahipliği yapan arenalar, Roma teknolojisinin ürünü olarak yüksek seyirci kapasitesine sahip dairesel bir forma evrilir. Colosseum bu anlamda döneminin mega yapıları arasındadır. 12.yy'da Fransa ve İngiltere de keşfedilen rugby benzeri oyunlar günümüz futbolunun temellerini atarken, stadyum çanağını yavaş yavaş farklılaştırır. Futbolun rugbyden ayrılıp belirli kurallar içerisinde gelişimini sürdürmesi ise 19.yy'a tarihlenir ve bu dönem stadyum tasarımında da yeni pencerelerin açılmasına neden olur (Stemmler, 2000). Bu yapıların ilk örneklerinden White City Stadyumu, 80.000'in üzerindeki kapasitesi ile futbolun doğduğu İngiltere'de 1908 Olimpiyat oyunları için kullanıma açılır. Fakat 21.yy'a gelindiğinde atletizm pisti futbolun da baskısıyla stadyum programından çıkartılır. Bunun en büyük avantajlarından biri seyircinin saha ile arasında kalan uzaklığın minimuma indirgenmesi olur. Commerzbank Arena stadyumu gibi yeni nesil stadyumlarda, ön sıradaki seyirciler sahadan birkaç metre uzaklıkta maçı seyredebilmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Stadyum Çanağının zaman içerisinde gelişimi

³ Futbolun önemli bir endüstri haline dönüşmesi ve ekonomik paydanın etkin bir bileşeni haline gelmesi uzun zamandır tartışılan bir konu. Bu konunun geldiği noktayı, kapsadığı alanları ve kuşkusuz toplum üzerindeki etkisini Tuğrul Akşar 2005 yılında yayımladığı 'Endüstriyel Futbol' ve 2010 yılında yayımladığı 'Futbolun Ekonomi Politikası' adlı çalışmalarında etraflıca tartışmaktadır. İlgilenenler için benzer bir çalışma da Christian Authier tarafından 2002 yılında 'Futbol A.Ş.' adıyla toplumun beğenisine sunulmuştur.

⁴ Lykourgos stadyumu MÖ338 'de "panathenaic" oyunlar için inşa edilmiş, MS144 deki düzenlemeler ve 1896 yılındaki kazılar ile bugünkü Panathenaic stadyumuna dönüşmüştür. Stadyum antik oyunlardan sonra 1896 yılında ilk modern olimpiyat oyunlarına ev sahipliği yapmıştır (<http://www.panathenaicstadium.gr/thepanathenaicstadium/history/tabid/96/language/en-us/default.aspx>).

Bu değişimler güvenlik, konfor ve farklı izleyici kitlelerinin stadyum içindeki hiyerarşileri açısından yeni sonuçlar ortaya çıkarır. Her ne kadar stadyumların oyun alanının biçimine bağlı olarak şekillendiği düşünülse de gelişmeler bunun ötesinde farklı etkenlerin varlığına işaret eder. Geline son durumda karar vericilerin sayısı giderek artmış ve biçimin tasarımı artık sadece mimarlara bağlı olmaktan çıkmıştır. Öyle ki, Uluslararası Spor birliklerinin artan etkisini son yirmi yıl içerisinde güçlü bir şekilde hissetmekteyiz. Bu birlikler artık sadece oyunun yapısına karışmakla kalmayıp, o spor dalının gerçekleştiği stadyumlar için yayınladıkları teknik şartnameler aracılığıyla bu devasa yapılar üzerinde daha fazla söz sahibi olmaktadır⁵. Bu durum kısmen spor kulüplerinin lehine birtakım girdiler de sağlamış gibi görünüyor. Özellikle, alanında çok büyük başarılar sağlayan spor kulüpleri edindikleri yeni imajı çağdaş stadyum yapıları inşa ederek taçlandırmaktadır⁶. Seyirciler için de durum pek farklı değil. Bu yeni stadyumlar onlara kayda değer yeni imkânlar sunmaktadır: güvenlik, konfor, iyi bir görüş, dinlenme, alışveriş, konser vb. Tüm bu gerçeklikleri ilgilendiren en önemli mekânsal alanın başarısı artık stadyum çanağının doğru tasarımından geçmektedir. Hiç kuşku yok ki, stadyumlar kent içinde hacimleri ve dış kabuklarının tasarımı ile adeta bir nirengi noktası olarak ayrışmakta ve dikkat çekmekte. Fakat çok az kişi tasarımın başarısının stadyum çanağından geçtiğinin ayırdındadır. Dolayısıyla, makalenin ilerleyen aşamaları stadyum çanağının oluşumunu belirleyen faktörleri gözler önüne sermeye çalışacaktır.

A. Görüş Mesafesi

Stadyum çanağının büyüklüğüne karar verilebilen en önemli kriterlerden bir tanesidir. Spor faaliyetinin türüne, bu faaliyette kullanılan donanımlara göre mesafeler değişiklik gösterir (Del Mont vd., 2011). Günümüzde stadyumlar ve hatta bir nebze spor salonları belirli spor dalları için inşa edilmektedir (John vd., 2007). Optimum görüş mesafeleri düşünüldüğünde dünyanın en büyük stadyumunu inşa etmek konforlu bir görüşe sahip olmak anlamına gelmez. Spor faaliyetlerinin büyük bir çoğunluğunda özellikle de futbolda oyuncular ve oyunun temel nesnesi olan top hâkim öğelerdir. Mesafeler ağırlıklı olarak bu öğelere göre belirlenmeye çalışılır.

⁵ Olimpiyatlar tarih boyunca hem sporun hem de stadyumların yapısı üzerinde en belirgin organizasyondur. Fakat bir spor dalı olarak futbolun önlenemez yükseliş sürecinde futbol birlikleri bu görevi üzerlerine almıştır. Özellikle de burada Dünya Futbol Birliği (FIFA) ve Avrupa Futbol Birliği (UEFA) başı çekmektedir. Her iki kurum da futbolun daha iyi, güvenli ve sağlıklı koşullarda icra edilmesi ve seyredilmesi için belirli aralıklarla tasarımcıları yönlendiren teknik şartnameler yayınlamaktadır. Her iki kurumda bu alandaki geniş kapsamlı son yayınlarını 2011 yılında yapmıştır. UEFA 2018 yılında bu çalışmalara ek olarak “Stadyum Altyapı Düzenlemelerini” yayınlamıştır.

⁶ Avrupa’nın önemli futbol kulüpleri bu akımın başını çekmektedir. İngiliz kulüplerinden Arsenal eski stadyumunu terk ederek daha yüksek kapasiteli yeni Emirates Stadyumunu inşa etti. Alman temsilcisi Bayern Munich yeni stadı Allianz Arena’da heyecan düzeyi yüksek maçlar çıkarmakta. Portekiz’in önemli kulüplerinden Porto ve Benfica maçlarını 2003 yılında yapımı biten yeni stadyumları Dragao ve Luz’da yapmaktadır. Ülkemizde bu anlamda önemli bir zenginlik yaşamaktadır. 2009 yılında Kayseri’de Kadir Has Stadyumunun inşası ile başlayan süreç halen devam etmektedir. Bu zaman zarfında Türkiye’nin önemli kulüplerinden Galatasaray, Beşiktaş, Fenerbahçe ve yakın zamanda Trabzonspor yeni stadyumlarına kavuşmuştur.

Maksimum Görme Mesafeleri, Top ve Sporcuların Görülebilirliği

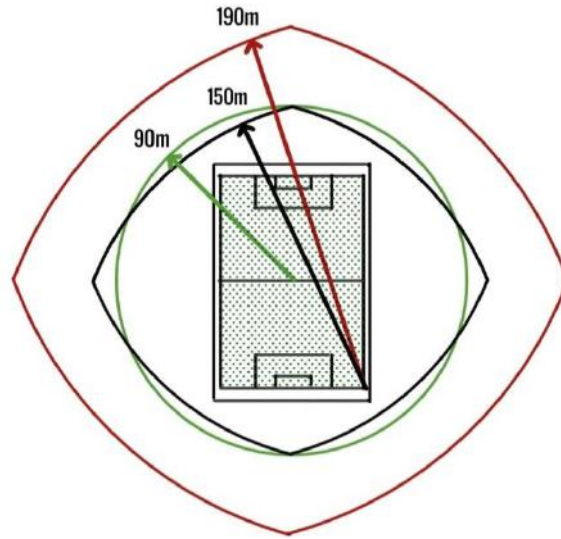
Futbolda kullanılan topun çevresi yaklaşık olarak 68 ila 70 cm arasında değişmektedir. Ağırlığı ise 410-450 gr. civarındadır. Bu ağırlıklar ve çevre ölçüleri futbolu icra eden oyuncuların yaş gruplarına göre belirlenmektedir. Yirmi bir yaş altı, on dokuz yaş altı, on yedi yaş altı gibi futbolcu grupları farklı top büyüklükleri ve oyun sahaları kullanmaktadır. Dolayısıyla görüş mesafeleri bunları da dikkate almak durumundadır. EN/DIN 13200-1 standardına göre top maksimum 770 metreden ayırt edilebilir (DIN 13200-1, 2004).

Futbolun en önemli bir diğer bileşeni sporculardır. Görüş mesafeleri hesaplanırken açısal olarak oyuncu yaklaşık 1,75 metre olarak ele alınır. Buna göre oyunun en iyi gözlemleneceği tavsiye edilen mesafe 150 metredir (Şekil 2). Futbolda en fazla 190 metreden seyirci hareket halindeki futbolcuları sağlıklı bir şekilde algılayabilir (John vd., 2007). Stadyumlarda maksimum görme mesafeleri aktivite alanının büyüklüğüne ve görülen nesnelerin hızına bağlıdır. Futbolda bu mesafeler şöyledir;

Köşe noktalarından 150 metre- tavsiye edilen,

Köşe noktalarından 190 metre- maksimum,

Köşe noktalarından 230 metre- maksimum, atletizm için geçerlidir (Nixdorf, 2009).

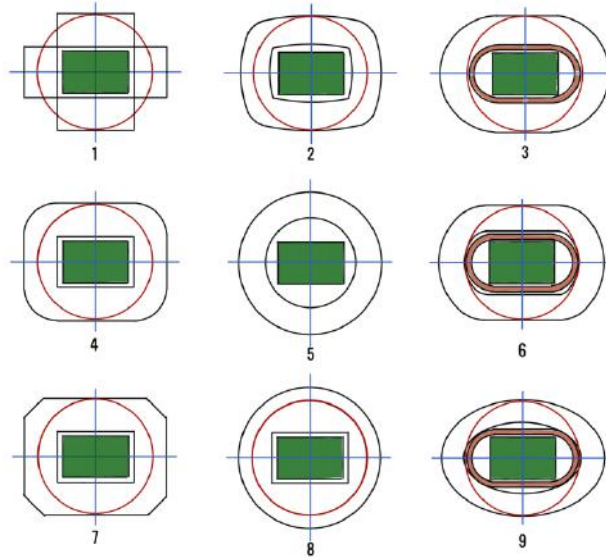
Şekil 2. Stadyumlarda maksimum görme mesafeleri.

B. Geometrik Konfigürasyon

Futbol oyun alanının geometrisi uzun zaman stadyum çanağının biçimini belirlemiştir. Öyle ki, oyun alanına paralel oluşturulan tribünler çoğunlukla tercih edilen bir durumdur. Fakat günümüzde stadyumlarda görüş açısı değerinin anlaşılmasıyla paralellikten çok, daha kaliteli ve engelsiz bir görüş sağlayan ‘kavisli çanak’ tercih edilmektedir.

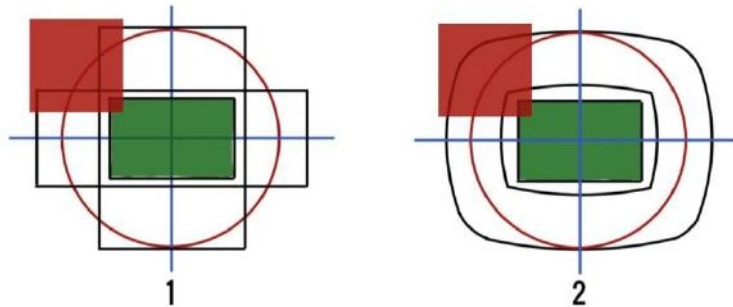
Plan Tipleri

Stadyumları birçok türlü tasarlamak mümkündür. Kuşkusuz bu durum biraz da tasarımcının yaratıcılığına bağlıdır. Fakat spor aktivitelerinin türüne bağlı olarak minimum ölçü ve gereksinimlere dikkat etmek gerekir. Hatta bu durum dönüştürülebilir, çok işlevli stadyumların temelini oluşturur. Avrupa’da olduğu kadar artık dünyanın birçok noktasında stadyumlar futbol ve atletizm olmak üzere iki türe ayrılmaktadır. Bu iki türün birbirinin içine geçmesinden dokuz ayrı prensip elde edilebilmektedir (Şekil 3). Bu durum melez stadyum biçimlerini ortaya çıkarır. Fakat genel olarak bakıldığında hemen hemen tüm plan tipleri dikdörtgen ve dairenin mutlak dönüşümleridir. *Her şeye rağmen stadyum çanağının doğru bir şekilde tasarlanması yeterli seyirci düzeyini iyi belirlemekten geçer* (Nixdorf, 2009).

Şekil 3. Stadyum çanağı tipleri (Nixdorf, 2009’dan yeniden üretilmiştir.)

Dikdörtgen oyun alanı ideal dairesel form içinde dönüştürülmeye çalışıldığında kısa kenarlardaki üst tribünler ya da tasarımın kendisi, kenarlar arasındaki geçiş alanlarına uymak zorundadır (Şekil 4).

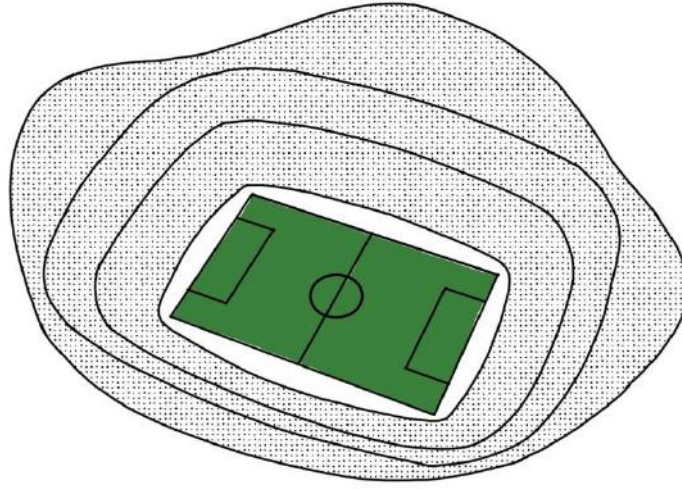

Şekil 4. Tribünlerin köşelerde birbirlerine uyum sağlaması.

Oturma sıralarının derinliğindeki değişimler: Dalgalanma

Geçiş alanlarındaki farklı oturma sırası derinliklerinin bir sonucu olarak stadyum hacmi genişler. Ortaya çıkan görünüş sürekli değişen eğimleri ile dalga biçimlidir. Görüş hattı yöntemine göre bu görüşü optimize etmek için yapılır.

Benzer olmayan geometrilere dayanan stadyum planlarında ek sıralar merkez aksa adapte edilebilir. Yüksek profilli tribünlerde, tribünün önünde ya da arkasında dalga biçimli duvarlar ortaya çıkabilir (Şekil 5).

Şekil 5. Stadyum çanağında dalgalanma

Kural olarak dalgalanma (ondülasyon) prensibi bütün stadyum çanağının istenilen tribün açısına cevap veremediği zaman uygulanır (Şekil 6). Bu durum genelde ‘köşe karmaşası’ olarak adlandırılır. Fakat ondülasyon yöntemi her zaman kullanılmayabilir. Köşelerde kimi zaman çözüm ‘C’ değeri ile oynamaktan geçebilir.

Şekil 6. Arsenal takımının maçlarını oynadığı Emirates stadyumu (Wikimedia)

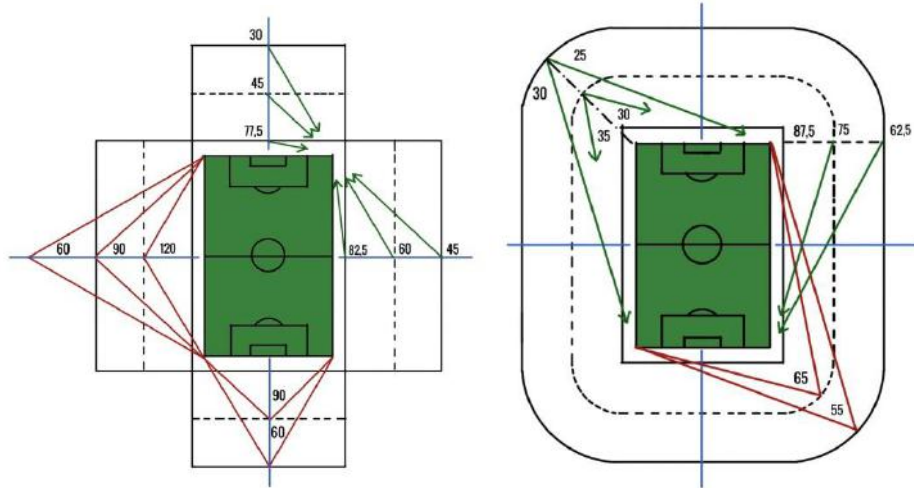
C. Görsel Açı Bölgeleri

Tiyatro binaları tasarlanırken oditoryumun maksimum ölçüleri izleyicinin, izlediği aktivitenin görsel açılarına göre belirlenir. Aynı şey stadyumlar için de geçerlidir. Kuşkusuz spor aktivitesi tiyatro ya da opera gibi kendisinden neredeyse beş kat daha küçük bir eylemin ölçülerine indirgenemez. Dolayısıyla seyircinin görüşü oyun alanındaki eylemle beraber hareket halindedir. Buna göre göz kafa hareketine bağlı görme açıları şu şekildedir (Nixdorf, 2009);

< 30° ‘iyi görme’; kafa hareketleri olmaksızın fakat küçük göz hareketlerinin olduğu efektif binoküler görme alanı,

30°-60° ‘konforlu görme’; küçük kafa hareketleri ile desteklenmiş görüş,

<120° ‘alan/odak derinliği’; stereoskopik görüş için (Şekil 7).

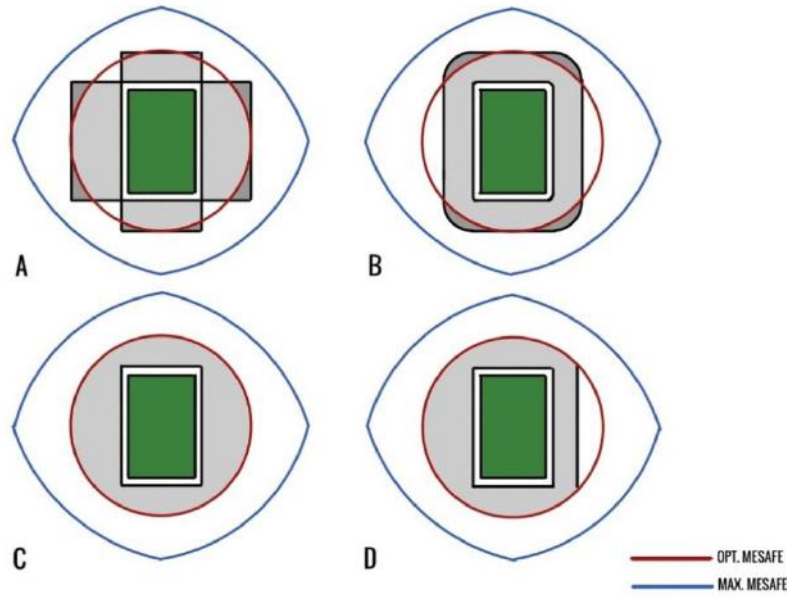

Şekil 7. Stadyumda çanağın biçimine bağlı görüş açıları (Nixdorf, 2009’dan yeniden üretilmiştir.)

Konferans salonu tasarımlarına benzer olarak, bir koltuğun merkez hattı konumu stadyum tasarımı için de başlangıç noktası oluşturur. Uzun kenardaki göz noktasına minimum mesafe yedi metre kısa kenarda ise sekiz buçuk metredir. Korner köşelerindeki olayları görebilmek için seyirci 105 metrelik uzun kenarın merkez çizgi hattının 30 metre uzağında oturmalıdır. Bu mesafe alt tribünün yaklaşık olarak üst kenarına denk gelir (28 basamak genişliği ~23 metre + 7 metre =30 metre). Bununla birlikte alt tribünün (eğer üst tribünler varsa) tamamı 120° bakış açısı içerisindedir. Dikkatli bir izleyici köşe bayrağı doğrultusunda kafasını 30°-60° arasında hem göz hem de kafasını çevirerek izler (Nixdorf, 2009). İzleyicinin omuzlarını hareket ettirmesi ergonomik olarak oluşturulmuş koltuk üstünde hafif burkulmuş bir duruş ortaya çıkarır. Stadyumun kısa kenarında oturan seyirciler oyun alanının tamamını kafa-göz hareketi yapmadan görebilir.

Optimum Görme Çemberi

Oyun alanının merkezinden çekilen 130 metrelik çember maksimum mesafeyi tanımlarken, 90 metrelik çember optimum olana karşılık gelir. Bu çember ‘Optimum Görme Çemberi’ olarak bilinir. Optimum görme çemberi, öte taraftan seyirci tribünlerinin verimliliği, medya ve VIP gibi ticari olarak önemli kullanıcı gruplarının konumlandırılması için de bir referans noktası oluşturur. Atletizm ile ilgili stadyumlara uygulandığında 130 metre optimum görme mesafesi, 190 metre maksimum görme mesafesini oluşturur (Şekil 8).

Şekil 8. Stadyumlarda görüş mesafesi ve tribün ilişkisi (Nixdorf, 2009’den yeniden üretilmiştir)

Oyun alanına paralel olarak konumlandırılan dört bireysel tribünde, tribün görme mesafeleri optimum görme mesafesi içerisinde olmasına rağmen köşeler kısmen bunun dışında kalabilir (A). Süreklilik arz eden bir stadyum çanağında, köşelerin uç kenarları uygun değer görme mesafesi dışında kalabilmektedir (B). Optimum görüş çemberi içerisinde kalan stadyum planı (C). İdeal dairesel stadyum yaratılmış oluyor. Köşelerde dalgalanma meydana gelebilmektedir. Asimetrik stadyum çanağında seyirci merkezi ana tribüne yönlendiriyor (D) (Nixdorf, 2009).

D. Görüş Hattı Profili

Stadyum çanağının biçimsel oluşumunu sağlayan en önemli faktörlerden bir tanesi ‘C’ sağlanmasını amaçlar. Görüş hattı terimi, bir seyircinin önceden belirlenmiş odak noktasını (saha içinde veya saha üzerinde) görebilme imkânına atıfta bulunur. Bunu, EN/DIN 13200-1 (3.10) ‘Seyircinin görme merkezini oyun alanındaki odak noktasına kesintisiz bağlayan hat’ olarak tanımlar. ‘C’ değeri, arka arkaya oturan iki seyirci

arasındaki düşey mesafeye verilen addır. Mesafe sırasıyla önde oturan seyircinin göz yüksekliği üzerinden ölçülür.

Optimum / Tavsiye edilen ‘C’ değeri 12 cm’dir.

Kabul edilebilir değer 9 cm’dir.

Özel durumlarda 6 santimetreye kadar indirilebilir.

Daha iyi görüş hattı etkinlik süresince muhtemelen seyircileri koltuklarında daha çok sabit tutacaktır. Bu nedenle yeterli görüş hattını sağlamak güvenli oturma düzeninin temininde de oldukça önemlidir (DCMS, 2008). Stadyumlarda görüş hattının doğru hesaplanması en önemli amaçlardan birisidir. Hemen hemen hepsi aynı noktada buluşan farklı hesaplama yöntemleri vardır. FIFA ve UEFA ‘C’ değeri hesaplama yöntemini yayınlarında paylaşıırken, daha detaylı bakış açıları da konu üzerinde çalışan diğer araştırmacılardan gelmektedir. Stefan Nixdorf Stadyum Atlas adlı çalışmasında bu formülün oldukça detaylı bir analizini gözler önüne serer⁷. Formülü vermeden evvel karşılaşacağımız genel terminolojiye bir göz atmakta fayda var:

D – Uzaklık – İlk seyircinin odak noktasına (P) olan uzaklığıdır.

X – Toplam uzaklık – Odak noktasından herhangi bir seyircinin yatay uzaklığıdır. Görüş hattı profilinin X eksenini temsil eder.

A – Gözün yerden yüksekliği – ilk seyircinin gözünün yerden düşey yüksekliğidir.

Y – Gözün yerden yüksekliği – ilgili göz noktasının odak noktasından düşey yüksekliğidir. Görüş hattı profilinin Y koordinatını temsil eder.

B – Basamak derinliği.

C – C değeri – Görüş hattı ya da gözün görelî yüksekliğidir. Tribündeki görüş konforunu belirler ve modern stadyumların kalite göstergesidir.

P – Odak noktası – spor faaliyetine bağli olarak görüş referans noktasıdır.

Rh – Rıht Yüksekliği – Bu değer tribündeki basamak değerini belirler.

Sa – Görüş hattı mesafesi – bir önceki göz noktası yüksekliğinin bir sonrakine göre mesafesidir.

α – Görüş açısı – Görüşün düşeyde odak noktası ile yaptığı açıdır.

Buna göre tek bir basamak için hesaplama formülü şöyle verilebilir (Nixdorf, 2009), (Şekil 9):

$$Rh = \frac{(A+C)*B+C}{D}$$

D

‘C’ değeri yüksekliği için hesaplama formülü şöyle verilebilir:

$$C = \frac{Rh*D-A*B}{(D+B)}$$

⁷ FIFA ve UEFA’nın formülasyonları için “FIFA Football Stadiums Technical Recommendations and Requirements, 2011” ve “UEFA Guide to Quality Stadiums, 2011” kaynaklarına bakılabilir.

Stadyumlarda üzerinde sıkça durduğumuz odak noktasının (P) ‘C’ değeri için konumu da çok önemlidir. EN/DIN 13200-1 (annex c) farklı spor türlerine göre bunu da sınıflar. Spor aktivitelerinin yapılaş hızı da belirleyici bir diğer faktördür.

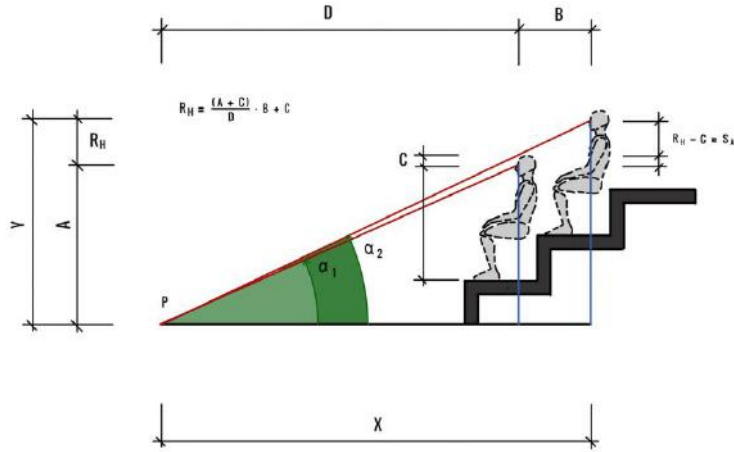
Hıza göre;

A= ağır, B= orta, C= hızlı

Spor malzemelerinin boyutuna göre;

A= Büyük B= Orta Boy C= Küçük

Dolayısıyla atletizm faaliyetleri grup A, Futbol ve Amerikan Futbolu grup B, buz hokeyi grup C de yer alır. Kural olarak odak noktası oyun alanının uç noktalarına göre geliştirilir; örneğin köşe noktaları, taç / gol çizgileri, koşu pisti ya da reklam panoları gibi.

Şekil 9. Basamak yüksekliğini hesaplama (Nixdorf, 2009’dan yeniden üretilmiştir)

Tribün Yüksekliği

Tribün çanağını etkileyen bir diğer faktör tribün yüksekliğidir ve belirli kriterlere göre değişiklik gösterir: Göz yüksekliği, Basamak genişliği, ‘C’ değeri ve Mesafe. ‘C’ değerinin anlam ve katkısına daha önceki bölümde değinildiği için burada stadyum çanağı için belirleyici olan gözün oyun zemininden yüksekliği, basamak genişliğinin ve oyun alanına olan uzaklığın önemine değinilecektir.

Gözün oturma ve ayakta durma pozisyonlarına bağlı yüksekliği basamaktan itibaren ölçülür. Buna göre;

Basamaktan yükseklik (oturma) – 120 cm

Koltuk tabanına olan uzaklık – 480 cm

Koltuk tabanının yüksekliği – 40 cm

Basamağa olan uzaklık (oturma) yeni – 125 cm

Basamağa olan uzaklık (ayakta) yeni – 165 cm

Oysa modern stadyumlarda tribünler sahaya yaklaştıkça temiz bir görüş hattına ulaşmak giderek zorlaşmıştır.

Basamak derinliği (B) bütün tribünlerin eğimini belirler. Basamak genişliği düşerse eğim yükselir. Daha önceleri temiz geçiş genişliği 45 cm olmasına rağmen yeni kurallar onu 40 cm'ye düşürmüştür. Buna göre basamak genişliği 80 santimetredir. Eğer bu değerler azalır ise görüş konforu bozulabilir. Oturma genişliği konfor amaçlı arttırılırsa, bu tribün eğimi üzerinde niteliksel bir etkiye neden olur (Nixdorf, 2009).

Planlamacılar genellikle;
Normal koltuklar için 50x80 cm,
Protokol koltukları için 60x90 cm alırlar.

Bu değerler;
Engelli seyirciler için 90x150,
Basın için 50x150
Yorumcular için ise 160x180 cm'dir.

İlk sıranın konumu tüm tribünlerin eğimini ve profilini belirler. Kuşkusuz tribünün aktivite alanına yakınlığı oluşacak atmosferi daha iyi etkiler. İlk tribün sırasının yüksekliği fazlaysa tribün o kadar dik olur ve amaçlanan eğime (belki de stadyum çanağı yapısına) erken ulaşılır. İlk tribün sırasının olası geriden başlaması tribün eğimini düşürür, iyi bir görüş açısı sağlar. Fakat tribünün aktivite alanından uzaklaşması büyük ve ekonomik olmayan bir yapının oluşmasına neden olur.

İlk sıranın oluşturulmasında tüm tribünü ilgilendiren alınması gereken birtakım kararlar vardır. İlk olarak güvenlik amaçlı kararlar önemlidir. Seyircileri, oyuncularını birbirinden ayırma biçimi burada önemlidir ve mesafeleri etkiler. Atletizm ile ilgili stadyumlarda görüş mesafeleri daha fazladır. 'C' değeri seçimi burada oldukça önemli bir diğer faktördür. Futbolda tribünlerin oyun alanından minimum mesafeleri FIFA'ya göre (Del Mont vd., 2011);

Kısa tarafta 10 metre;
Uzun tarafta 8,5 metredir.

Sonsöz

Günümüzde futbolun muazzam ekonomik bir endüstriye dönüşmesiyle birlikte dünyanın hemen hemen her tarafında stadyum inşaatları hızla devam etmektedir. Özellikle futbola dair birliklerin – FIFA, UEFA vb. – düzenledikleri turnuvalar bu duruma epeyce ivme kazandırmıştır. Örneğin, Güney Afrika Cumhuriyeti'nde düzenlenen 2010 Dünya Futbol Şampiyonası toplamda on adet stadyumda oynanmış ve bunların beşi yeni inşa edilmiştir.

Öte yandan spor takımları sportif başarılarının yanı sıra marka değerlerini de arttırmak için yeni stadyum inşaatlarına yönelmiş durumdadır. Bu yeni yapılar büyük ekonomik getirinin yanı sıra kent içerisinde takımların simgesel bir temsilinin de güvencesidir.

Yeni stadyumların çoğu, kültürlerin, takımların, mimarların, taraftarların ve diğer birçok esin kaynağının etkisinde kalarak tasarlanmaktadır. Dışarıdan bakıldığında geniş bir biçim seçkisiyle karşı karşıya kalıyoruz – bir futbol topundan, dalga formuna, bir çiçek biçimine hatta Pekin de olduğu gibi kuş yuvasına benzeyen biçimlerle karşılaşabiliyoruz. Fakat bütün bu çeşitliliğin içerisinde çok az değişen şey stadyum çanağının kendi yapısıdır.

Modern stadyumlar her ne biçime sahip olurlarsa olsunlar yukarıdaki bölümlerde bahsedilen bazı teknik gerekliliklere saygı göstermek zorundadır. Bu gereksinimler hiç şüphe yok ki stadyumda spor aktivitesini izleyen seyircilerin konforlu bir görüşe sahip olması içindir. Önündeki seyircinin kafası tarafından görüşü bloke edilmeden, kendi kafasını çok fazla hareket ettirmeden, belirli mesafelerden oyunu daha iyi gözlemleyebilen bir seyirci hiç şüphe yok ki, stadyumdan yaşanan heyecana çok daha fazla katılmış bir şekilde ayrılacaktır.

Görülen o ki, düzgün ve işlevini yerine getiren stadyum çanağı belirli teknik duyarlılığı sergilemek zorunda. Bunların içerisinde en çok ön plana çıkanlar ‘C’ değeri, basamak genişliği, oyun alanından uzaklık ve yüksekliktir. Bu kriterler büyük bir çoğunlukla çanağın biçimsel yapısını belirler. ‘C’ değerleri anılan oranlar içinde kaldıkça sorun yoktur; fakat altında ve üstünde oluşan değerler çanağı gereğinden fazla dik ya da görüş konforu sorunlu hale getirebilir. Oyun alanına yakınlık ambiyans açısından seyircilere özel bir keyif vermesine rağmen stadyum çanağının istenilenden daha fazla dikleşmesine neden olabilmektedir. Basamak genişliği de bir o kadar önemlidir. Günümüzde ortalama olarak 80 santimetre olarak alınan bu değer, daraltıldıkça veya genişletildikçe farklı kazanımlara ve belki de sorunlara neden olur. Daraltılması çanağın erken dikleşmesine neden olurken, genişletilmesi ise ‘C’ değeri kontrollerini yeniden gündeme getirmektedir.

Mimar ve tasarımcıların bu temel kriterleri dikkate alarak çalışmalarına yön vermeleri modern stadyum tasarımlarının vazgeçilmez özelliklerinden. Bu devasa yapıların biçimleri son zamanlarda dünya çapında büyük bir gövde gösterisine tanık olurken, stadyum çanağı da ortaya çıkan yeni beklentiler doğrultusunda ana özelliklerinden taviz vermeden gösterişsiz dönüşümlere uğramakta ve belirleyiciliğini korumaktadır.

Kaynaklar

- Akşar, Tuğrul (2005). *Endüstriyel Futbol*. İstanbul: Literatür.
- Akşar, Tuğrul (2010). *Futbolun Ekonomi Politikası*. İstanbul: Literatür.
- Authier, Christian (2002). *Futbol A. Ş., Çev., A. Berktaş*. İstanbul: Kitap.
- DCMS., (2008). *Guide to Safety at Sports Grounds*, Fifth Edition, UK: TSO
- DelMont R., Botta C. & Reddy R. (2011). *FIFA Football Stadiums Technical Recommendations and Requirements*, Zurich: The Fédération Internationale de Football Association
- DIN EN 13200-1 'Zuschaueranlagen' - Teil 1: *Kriterien für die räumliche Anordnung von zuschauer-plätzen*. May 2004, DIN Normenausschuss Bauwesen, Beuth Verlag, Berlin
- Emirates Stadium, https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Emirates_Stadium_-_East_stand_Club_Level.jpg. (03.05.2020)
- Fenwick M., Borno T., Favre T. & Tusell J. (2011). *UEFA Guide to Quality Stadiums*, Nyon: Union of European Football Associations
- John, G., Sheard R., & Vickery, B. (2007). *STADIA: A Design and Development Guide*. Oxford: Architectural Press, Elsevier.
- Nixdorf, S., (2008). *Stadium Atlas: Technical Recommendations for Grandstands in Modern Stadia*. Berlin: Ernst&Sohn
- Saltuk, S. (1995). *Antik Stadyumlar*. İstanbul: İnkılap Kitapevi
- Stemmler, T. (2000). *Futbolun Kısa Tarihi*. Ankara: Dost Kitapevi
- UEFA, (2018). *UEFA Stadium Infrastructure Regulations*. Switzerland: UEFA Pub.

İç Mekânda Renk Algısı ve Psikolojiye Etkileri

Color Perception in Interior and It's Effects on Psychology

Nedim ALİCİ¹, Müge GÖKER PAKTAŞ²

Gönderilme Tarihi: 21.05.2020 - Kabul Tarihi: 11.06.2020

Özet

Mekânlar; sahip oldukları donatılar ve işlevler ile anamlanır, renkler ile kullanıcılara psikolojik etkiler yapar ve kimlik kazanır. Renk, mekânın kullanıcı ile iletişim kanalıdır. İnsanların ve toplumların karakterini, kimliğini, sosyo-kültürel birikimini, psikolojisini, coğrafyasını yansıtan renkler, mekânlar aracılığıyla insanlara bütün bu birikimlerin farklı etkilerini yansıtır.

Mekân, renk ve insan ilişkisinin güçlü ve karmaşık olması beraberinde bu ilişkinin devamlı oluşu, insanların ondan etkilenmesi konunun önemini göstermekle birlikte araştırmanın nedenini oluşturmaktadır. Makalede; mekân ve mekân algısı sonrasında renk tanımı ve rengin tür, değer, doygunluk gibi özellikleri açıklanmıştır. İnsan psikolojisi ve bireysel renk psikolojisi, toplumsal renk psikolojisi, mekânda renk kullanımı ve psikolojik etkileri ile rengin mekânlarda kullanımı sonucunda bireyler üzerinde oluşturduğu psikolojik etkiler irdelenmiştir. Makalede; araştırma yöntemi olarak literatür taraması, tezler, makaleler, kitaplar ve örnekler üzerinden değerlendirmeler yer almaktadır. Bu çalışmanın iç mimarlık eğitime ve sektör çalışanlarına yol göstermesi ayrıca literatüre katkı sağlaması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Renk, ışık, iç mekân, tasarım, renk psikolojisi.

Abstract

Places gain meaning with their equipment and functions. The colors in a place make psychological effects to the users and give an identity to that place. Colors are the communication channel of the place with the user; reflect the character, identity, socio-cultural background, psychology, and geography of people and societies.

The fact that the relationship between space, color and human being strong and complex shows the importance of the subject. So it is an issue worth researching. In this article, the perception of space and space, and then the definition of color and the characteristics of color such as type, value, saturation are explained; and also human psychology, individual color psychology, social color psychology, the use of color in space and its psychological effects are examined. In this article, literature review (theses, articles, books) and evaluations based on examples were used as research methods; it is aimed to guide academicians who give education in the field of interior architecture, students receiving education and designers working in the sector and contribute to the literature.

Keywords: Color, light, interior space, design, color psychology.

¹ Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, nedim_alici@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-2648-5822

² Marmara Üniversitesi, İç Mimarlık Bölümü, mugoker@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4868-1856

1. Giriş

İnsanların korunma içgüdüleri sonucunda sınırlandırılmış bir boşluğun oluşturulması, yani mekânın yaratılması bugüne kadar gelişme göstererek devam eden bir eylemdir. Bireylerin mimari mekânlarda yaşamlarını sürdürmeleri dolayısı ile mimarlık için sadece yapıların kendisi değil, aynı zamanda bu yapılarda sürdürülen hayatlar olduğu söylenebilir.

İç mekân, bireylerin her türlü hareket ve davranışlarını gerçekleştirdiği; işlev, anlam ve estetik kriterleri ile şekillenmiş, yaşanan mekânlardır. İç mekân tasarımı ise; tasarımcı tarafından, iç mekânı kullanacak olan kullanıcının istekleri, ihtiyaçları, beğeni ve zevkleri doğrultusunda fonksiyonel ve estetik kaygılarla ortaya çıkardığı fikir ve uygulama alanıdır.

İç mekân tasarımları yapılırken tasarımcılar; kullanıcı ihtiyaçlarına göre yön alır, tasarım ilkeleri ve tasarımları oluşturan kriterler ışığında ilerler. Mekânlar ilk olarak kullanıcının ihtiyaçlarına yönelik şekillenirken, ikinci olarak; form, malzeme, konstrüksiyon, renk ve doku gibi tasarım ilkeleri konuya dahil olarak mekân biçimlenir.

Renk; sembolik, fonksiyonel ve psikolojik etkileri ile mekân üzerinde aktif olan önemli öğelerden biridir. İç ve dış mekânda bulunan yüzeylerin ve biçimlerin doğru ve/veya istenen biçimde algılanmasına renk farklılıkları yardımcı olur. Renk mekâna; kimlik, anlam ve değer kazandırır. Bu bağlamda renklerin, mekânlarda insanlar üzerinde yarattığı etkilerin bilinmesi ve doğru biçimde kullanılması önem arz eder. Örneğin; “Renk konut özelinde ele alındığında, konutların dinlenme amacıyla kullanıldığı, nesnelerin sürekli değişmediği, bu tür mekânların uzun süreli kullanımlar için olduğu göz önünde bulundurulmalı ve bu nedenle doymamış renkler tercih edilebilir. Ayrıca konutlar kullanıcıya özel ve içinde yaşayan bireyin hayat felsefesi yansıtmaktadır. Kendi kullanıcısının ifade tarzına göre kullanılan bir renk, başkasına sıkıntı verebilir. Bir iç mekân, kullanıcısının düşüncesini yansıtmak, renk tercihlerini ortaya çıkartmak ve görünür yaşam tarzına göre hareket etmek önemlidir.” (Özdemir, 2005: 394-399).

2. Mekân

Sınırsızlığın büyüklüğü ve bu durumun insana vermiş olduğu korku duygusundan kaynaklı insanoğlu kendine ait yeri belli etmek, sınırlamak ve doğal çevreden korunma ihtiyacı duymuştur. Bu ihtiyaç sonucunda mekân ortaya çıkmıştır (Özkan, 2007: 3).

Mekân veya yer; farklı bakış açılarıyla ele alınmakla beraber, daha çok insanları çevresinden belli bir ölçüde ayıran, eylemlerini yapabilme olanağı tanıyan ve bu yönde şekil alıp düzenlenen boşluk veya uzay parçası olarak açıklanabilir. Mekân, düzlem elemanlarının bir araya gelmesiyle ya da üç boyutlu kitlelerin oyulmasıyla elde edilen kavramsal bir varlıktır. Mimari bir düzen sanatı olarak, mekânı açıklayan Henri Lefebvre; “Mekânı dolduran beden ve bedenin hareketleri, onu yazı haline getiriyor. Mekân bünyesinde tarihi izleri ve referansları içeren tarihi süreçlere ve yaşanmışlıklara ayna tutan mimari bir düzendir” sözleri ile tanımlamıştır (Mutman, 1994: 13).

Mekân sadece fiziksel algılarla değil, tüm duyu organlarıyla hissedilen bir kavramdır. Bu sebeple sadece boyutsal manada düşünmenin haricinde daha geniş açılarla değerlendirilmektedir. Mekân oluşturulurken, mekânın bütün çevresinin fiziksel yapı elemanları ile sınırlandırılması zorunlu bir durum değildir. Çevresel sınırlar fiziki olabileceği gibi sadece görsel de olabilir. Şekil 1’de bu açıklamaya uygun görseller verilmiştir. İlk görselde tavan, zemin ve iki duvar yüzeyine uygulanan renk algısal olarak bir mekân yaratmaktadır. Aynı şekilde ikinci görselde de zeminde ve duvarda devam eden hareket çalışma alanını ayırmış mekân algısı oluşturmuştur. Bu görsellerde yaratılan mekânlar sadece görsel öğeler yolu ile oluşturulmuştur. Dolayısıyla, görsel olan renk ve/veya ışık somut bir engel teşkil etmemesine rağmen bir mekânı belirtebilir.

Şekil 1. Görsel yolla mekân algısı yaratma (URL-1)

İnsan çevresini beş duyu organı ile algılamaktadır. Bu algılar; görme, duyma, dokunma, tatma, koklama olarak sıralanabilir ve çevre ile olan bağlantı bu duyular vasıtasıyla gerçekleşmektedir. Dışardan alınan uyarılar duyu yolları ile beyne iletilir, beyin gelen bu mesajları kodlar ve vücuda komut verir. Bu komutlar sonucunda elde edilen deneyimler yoluyla, algılayıcı gelen mesajları yorumlar ve tepki verilir.

Mekân algısı konusunda farklı görüş ve açıklamaların incelenmesi, algı ve algılama tanımları konusuna açıklık getirmesi yönünden faydalı olacaktır. Algı konusunda literatür taraması yapıldığında aşağıda yer alan kaynaklara ulaşılmıştır.

Doğan Cüceloğlu (2000: 98), bu konuda; “Algı, duyu organlarımızdan beynimize ulaşan verilerin örgütlenmesi, yorumlanması, anlamlandırılması sürecine verilen isimdir.” demiştir.

Aaron Quin Sartain ifadesine göre; “Algılama, duyumsal girdilerin yorumlandığı süreç ve duyumsal girdilerin anlamlı girdilere dönüştürülmesi organizasyonudur.” Buna benzer şekilde Jon T. Lang’e göre; “Algı; çevreden, çevre ile ilgili bilgi edinme sürecidir. Aktif ve amaçlıdır. Aklın ve gerçeğin bulunduğu noktada bulunur. Algılamalar, beklenti ve kişiliklerle yönelir” (Akt. Öktem, 2007: 84).

Algılama, duyu organları vasıtasıyla beyne iletilen uyarımlar haline dönüşür, sonra çeşitli bakımlardan örgütlenip anlam kazanır (Baymur, 1997: 57).

Algılama, çevreden gelen uyarıcı etkilerin duyu organları yardımıyla hissedilmesi ve kavranmasına ilişkin zihinsel bir olgudur. Bu nedenle uyarıcı etkileri algılayabilme, algılayan kişinin ilgi ve tutumlarına bağlı olarak etkinlik kazanır (Öktem, 2007: 83).

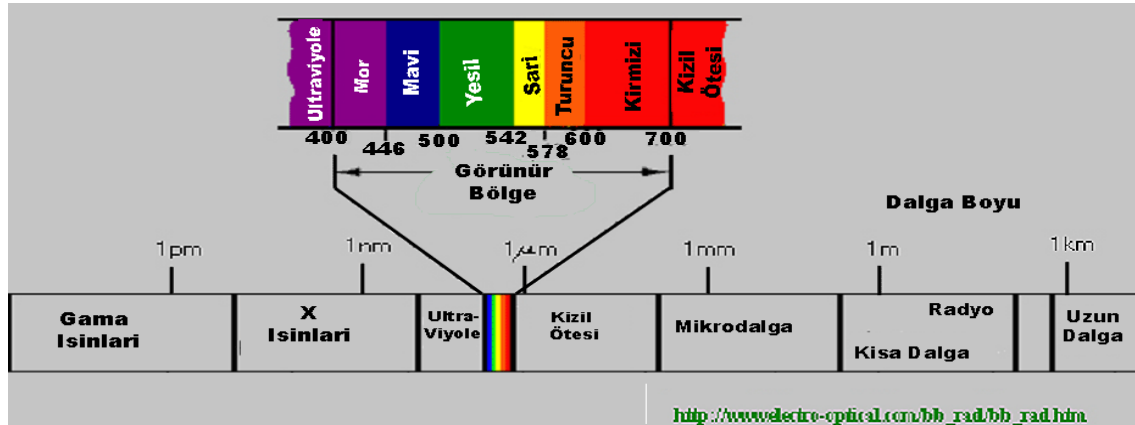
Bu açıklamalara bakıldığında, genel anlamda algının yorumlama yönü vurgulandığı görülmektedir. Algı sayesinde insanlar çevresini amaçları doğrultusunda şekillendirirken, aynı zamanda çevrenin sunduğu şartlara da kendini uydurarak bulunduğu mekânı anlamlı ve fonksiyonlu hale getirmektedir.

3. Renk

Renk; ışık kaynağından çıkan ışınların nesneler üzerine çarparak yansması ve bu yansıyan ışıkların farklı dalga boyuna göre gözde oluşturduğu etkinin beyin tarafından kavranması ile oluşur.

“Belirli bir enerji kaynağından insan gözüne gelen ışınların elektromanyetik dalgalara dönüşmüş haline ışık denir” (Özsırkıntı Kasap, 2015: 58). Buna göre ışıktaki renk kavramını şu şekilde açıklayabiliriz; insan gözünün görebildiği ışık tayfının dalga boyudur (Keser, 2009:276).

Göz, dalga boyu 380-780 nanometre arası olan ışınımına duyarlı olduğu için bu aralıktaki ışınımına ışık denir. Beyaz ışık insan gözünün görme boyutları olan bölümü oluşturur. Beyaz ışığın renkli ışıklardan oluştuğunu Isaac Newton 1676 yılında kanıtlamıştır (Göler, 2009: 112), (bkz. Şekil 2 ve Tablo 1).

Şekil 2. Gözün görme sınırları (URL-2)

Tablo 1. Renklerin dalga boyu ve frekansı (Göler, 2009: 112)

RENK	DALGA UZUNLUĞU	FREKANS
KIRMIZI	800-650 nm	400-470 MİLYAR
TURUNCU	640-590 nm	470-520 MİLYAR
SARI	580-550 nm	520-590 MİLYAR
YEŞİL	530-490 nm	590-650 MİLYAR
MAVİ	480-460 nm	650-700 MİLYAR
LACİVERT	450-440 nm	700-760 MİLYAR
MOR	430-390 nm	760-800 MİLYAR

Renkler; çeşitli bilim dallarında da farklı tanımlar, tarifler ve görevler almışlardır. Fizikte renk; dalga boylarını, kimyada; pigmentleri ve fotonları, biyolojide; göz ve koni hücrelerini, psikolojide; nöronları ve bilinçaltını, felsefe ve tarihte; ırkların ve nesillerin farklılaşmasını açıklamaya yardımcı olur (Nuhoğlu, 2006: 4).

Renklerin algılanması; ışığın nesneler tarafından yansıtılarak göz tarafından yakalanması, yakalanan ışığın retinada sinirsel sinyallere dönüştürülmesi, sinirlere dönüştürülen ışığın optik sinir ile beyne iletilmesi sonucunda gerçekleşir.

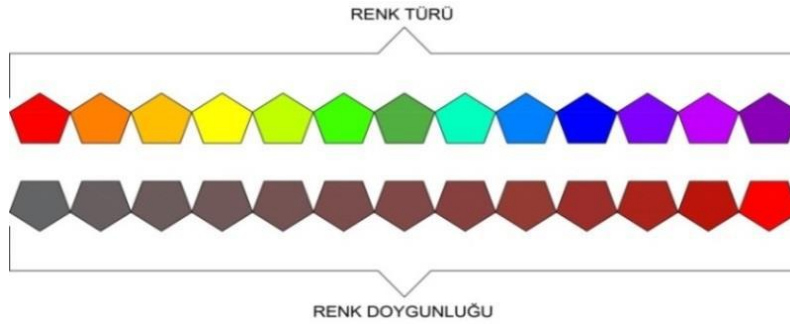
Newton'dan bu yana renkleri tanımlama ve sınıflama yönünde pek çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların en önemlilerinden biri, ABD'li ressam H. Munsell'in 1913'te öne sürdüğü renk sistemidir. Bu sistemde renkler; tür, değer ve doygunluk özelliklerine göre gruplanır. Bu sistemde tür; rengin dalga boyuna, değer; rengin parlaklığına, doygunluk; rengin saflığını karşılar (Göker, 2002: 29).

3.1 Tür

Renk türü, renk sözcüğünün bilimsel karşılığıdır. Kırmızı, yeşil, mavi başlıca türlerdir. Turkuaz, sarı, mor ikinci dereceden türlerdir. Tür, rengi dalga boyu anlamında tanımlamaya yarar (Göker, 2002: 29). Tayftaki renk demetinden her biri bir renk türünü oluşturur. Tür; bunları tanımlayan ve sınıflandıran terimdir (bkz. Şekil 2).

3.2 Doygunluk (Kroma)

Doygunluk, rengin saflık ve renklilik ölçüsüdür. Renkte bulunan tür miktarını ifade eder. Bu bağlamda beyaz tamamen renk yokluğuna karşılık gelir. Renklerin doygunluğu, o renkte bulunan beyaz ve diğer renklerin miktarına bağlıdır. Bu sebeple renk türlerin içinde bulunan beyaz veya kendi rengi dışındaki farklı renklerin miktarı azaldıkça renk türü daha doymuş hale gelecektir. (Aykul, 2015: 34) (bkz. Şekil 3).

Şekil 3. Renkte doygunluk (Çizim: N. Alici)

3.3 Değer (Parlaklık)

Renklerin açıklık-koyuluk bakımından ölçümüne rengin parlaklığı yani değeri denir. Gri skalada açık renklerin değeri yüksek, koyu renklerin değeri düşük kabul edilir. (Göker, 2002: 30)

Değer sözcüğü renk ifade etmez, açık bir mavi ile koyu bir mavi arasındaki farkı açıklar. Renklerde değer farkı yaratmak, siyah veya beyaz ilavesi yapılarak sağlanabilir (bkz. Şekil 4).

Şekil 4. Renkte değer (Parlaklık) (URL-3)

4. Rengin İnsan Psikolojisine Etkisi

4.1 İnsan Psikolojisi ve Bireysel Renk Psikolojisi

Psikoloji; insan davranışlarını ele alan, araştıran, sorunlara bilimsel yöntemlerle yaklaşarak inceleyen ve çözmeye çalışan, odak noktası insan olan bilim dalıdır. İnsanın iç yapısını ve manevi mevcudiyetini inceleyen, arzu, öfke, yöneliş, sevgi, sezgi, zekâ, irade vb. türden tezahürlerini değerlendiren psikoloji alanıdır.

İnsanoğlu fiziksel çevresi ile sürekli etkileşim halindedir ve bu süreklilik arz eden bir durumdur. Mekânlar çeşitli bileşenleri ile (ısı, ışık, renk, ses, nem, mekândaki nesneler vb.) insanları etkiler ve birey ile iletişim sağlar. Sigmund Freud, fiziksel çevrenin bir organizma olduğunu öne sürmüştür, bu sebeple mekân kavramı, davranış bilimlerinin içerisinde araştırılmaya başlanmıştır. Etkileşimde olunan fiziksel ortam insanların ruh ve beden sağlığını olumlu veya olumsuz şekilde etkiler (Ayber, 2012: 81).

Renk beğenisi kişiden kişiye farklılık gösterir. Kişiler sevdiği renge göre kullandığı objeleri veya yaşadığı mekânı renklendirir, birine güzel ve etkileyici gelen renk, bir başkasına kötü ve itici gelebilir. Bu durum renklerin etkisinden kaynaklı olduğu kadar kişinin psikolojik aktivitelerinin de bir sonucudur.

4.2 Toplumsal Renk Psikolojisi

Toplumların sahip oldukları farklılıklar renk psikolojisine etki etmektedir. Örneğin; coğrafik yapı, doğa şartları, inançlar, kültürel yapı farklılıkları gibi etmenler toplumların renge olan bakış açılarını ve renklerin psikolojik yansımalarını etkilemektedir. Bu da toplumdan topluma renklerin farklı anlamlara bürünmesine neden olur. “Örneğin; kültürümüzde saflık ve temizliğin simgesi olan beyaz renk, Batı toplumlarında da böyle algılanmaktadır. Bu nedenle gelinlikler genel olarak beyaz tercih edilmektedir. Uzakdoğu toplumlarında ise bu beyaza olan bakış tam tersi sayılır. Japonya’da beyaz karanfil ölüm ile ilişkilendirilmiştir. Bu nedenle beyaz gelinlik tercih edilmemektedir. Aynı biçimde Çin kültüründe de yası simgelemektedir.”(Çalışkan ve Kılıç, 2014: 73).

Toplumların sahip olduğu dinsel inançların da renkler üzerinde etkisi büyüktür. Sarı renk “Eski Mısır’da gözden düşme, kıskançlık ve utanç anlamındayken Çin’de saltanat ve sarayı simgelemektedir. Çin’de ve Hristiyan toplumları için sarı renk kutsallığın simgesi olduğundan dini yapılarda yoğun biçimde kullanılmaktadır.”(Çalışkan ve Kılıç, 2014: 74). İslam dini için ise yeşil renk kutsaldır. Bunun sonucunda dini mekânlar ve kutsal sayılan yerlerde genellikle yeşil renk kullanılır. Budizm’de ise turuncu renk önemlidir, Budist keşişlerin kıyafetlerinde, dini mekânlarında turuncu rengin kullanılması bu sebeptedir.

4.3 Mekânda Renk Kullanımı ve Psikolojik Etkileri

Mimari mekânlar kullanıcılar için tasarlanmakta ve kullanıcıların mekânı nasıl algıladığı önem teşkil etmektedir. Bruno Zevi’ye göre; “Mekân; biz istesek de istemesek de bizi etkiler ve benliğimize hükmeder.” Tasarlanan mekânlar kullanıcıya psikolojik mesajlar vermektedir, bu durum mekânın kullanımında olumlu ya da olumsuz etkiler yaratmaktadır. Mekânın sahip olduğu renk ile ilgili özellikler, farklı psikolojik algılara neden olur. Farklılıklar hem renkten (tür-değer-doygunluk) hem de kullanıcıya (eğitim durumu, geçmiş deneyimleri vb.) bağlı özelliklerden kaynaklanır (Ayber, 2012: 79-82). Örneğin; insanların farklı dönemlerde içerisinde yaşadığı mekânların renkleri, kişide farklı psikolojik izler bırakmaktadır. Bu durum; renklerin benlikte derin izlerle yer edindiğini ve bu izlerin bilinçaltında biriktirilerek taşındığını gösterebilmektedir.

Görsel algı ile algılanan renk, içerdiği yüksek veya düşük titreşimli enerjiler ile insan psikolojisi üzerinde etkili olmaktadır. Renklerin algılanması ışık kaynağına da bağlı bir durumdur, ışık renklerin verimliliğini düşürür ya da artırır. Mekânlarda insanların maruz kaldığı renkler; zihinsel aktivite, fiziksel performans ve psiko-sosyal durum üzerinde etkiler göstermektedir (Özer, 2005:8).

4.4 Rengin Mekânlarda Bireyler Üzerindeki Psikolojik Etkisi

İç mekânın ana öğelerinden olan tavan, döşeme ve duvarlar aynı renk türü ve tonu ile boyanırsa mekânda biçim ve derinlik algısı zayıflar. Bunlarla birlikte mekânda bulunan mobilyalar ve aksesuarlar da düşünülmalıdır. Renk çalışması sırasında, mekâna uygun renk seçimi yapılırken renklerin birbiri ile olan ilişkileri de göz önünde tutulmalıdır. Mekân için doğru olan renkler beraberinde kullanılan başka renkler ile doğru bir ilişki kuramıyorsa uyumsuzluk yaşanır ve istenilen mekân algısına ulaşamaz.

İç mekânlarda kullanılan renkler, ışıkla da direkt ilişkilidir. Çünkü renkler ışığın türüne göre farklı yansımalar ve etkiler gösterir. Gün ışığı gibi beyaz ışıklar renklerin öz (gerçek) halini yansıtırken, diğer aydınlatma türleri renkleri öz görüntülerinden farklı olarak yansıtabilir. Renkler mekânlarda büyük-küçük, sıcak-soğuk, enerjik-durağan, hareketli-sakinleştirici vb. etkiler ile kullanıcıyı etkiler.

Maccubrey ve Grundlach çalışmalarında, açık değerde olan renkli yüzeylerin, koyu değerde olanlara kıyasla daha büyük algılandığını saptamışlardır. Yamamura ve Oyama da, renk türlerinin derinlik etkisi üzerine yaptıkları çalışmalar ile renk ve formların ölçüleri arasında bir ilişki olduğunu öne sürmüşlerdir. Mavi, yeşil, mor renkli yüzeylerin uzakta; kırmızı, sarı, turuncu renkli yüzeylerin ise olduklarından daha yakın algılandıklarını saptamışlardır. Renklerin sahip olduğu bu etkilerden yola çıkarak, her mekân sahip olduğu işleve, özelliklere ve ihtiyaçlara göre renklendirilmelidir. Örneğin; dar bir mekânda soğuk renklerin uzaklaşma etkisinden faydalanmak, mekânı soğuk renklerle boyamak doğru olacaktır. Zeminde de mümkün oldukça tek tip malzeme ve nötr renk seçimi yaparak, zemini bölmeden sonuca gitmek yerinde olacaktır. Çünkü zeminde yapılan parçalamalar mekânı gerçek boyutundan daha küçük algılayacaktır.

Mekânlarda kullanılacak renk türü mekân öğelerine göre seçilmelidir. Bu durumda mekân öğelerinin amaçlarının ve ne işe yaradıklarının bilinmesi gerekmektedir.

Duvarlar: Mekânı sarar ve birleştirir aynı zamanda yönlendirici olarak işlev görür. Duvarlarda çok sıcak etkiye sahip bir rengin kullanımı, mekânı olduğundan daha dar gösterir. Çünkü sıcak renkler yakınmış gibi algılanır. Küçük hacimli mekânlarda, soğuk renkler ya da pastel tonlar tercih edilmelidir. Çünkü soğuk renkler hem ferahlatıcı hem de uzaklık etkilerinden dolayı mekânı geniş gösterir.

Tavan: Renk kullanımı tavanlarda da duvarlarda olduğuna benzer sonuçları doğurmakta ve kullanıcıya benzer etkiler yansıtmaktadır. Tavanlar mekânı örtme görevi görür, tavanı yüksek olan mekânlarda tavan algılanmaz ama alçak olan mekânlarda hissedilir. Bu tür durumlarda renklerin uzaklık ve yakınlık etkisinden faydalanmak mümkündür.

Alçak tavanlı olan mekânlarda sıcak renkler tavanı daha yakın hissettireceği için mekânın basıklığı daha bariz hissedilecektir. Ama bunun yerine soğuk renk veya açık ton renk tercih edilerek duvarların daha yüksek, tavanın da daha yukarda olduğu hissi uyandırılabilir. (Özsavaş, 2016: 453)

Döşeme: Mekânın döşeme yüzeyinden sağlamlık ve güven telkin edici bir his vermesi beklenir. Çünkü; insanlar adım atarken sağlam ve güvenilir zeminlerde yürümek ister. Bu nedenledir ki şeffaf veya boşluklu yüzeylerde yürümek insanlarda korkuya sebebiyet verir. Zeminin sağlam bir ifadeye sahip olması, yere basması ve kullanıcıya bunu hissettirmesi için duvarlardan daha koyu renkte olan bir malzeme ile kaplanabilir. (Özdemir, 2005: 97).

Mekânda kullanılan renkler; tavan, duvar ve döşemede mekân algısına çeşitli farklılıklar eklemektedir. Bunlarla birlikte mekânda kullanılan malzemelerin dokusu, mekândaki dekoratif objeler, mobilyalar vb. nesneler de renk algısı ve mekândaki psikolojik algı üzerinde etki sahibidir. Renklerin koyu ve açık değerleri sıcak ve soğuk renklerde farklı etkiler gösterir. (bkz. Tablo 2 ve Şekil 5).

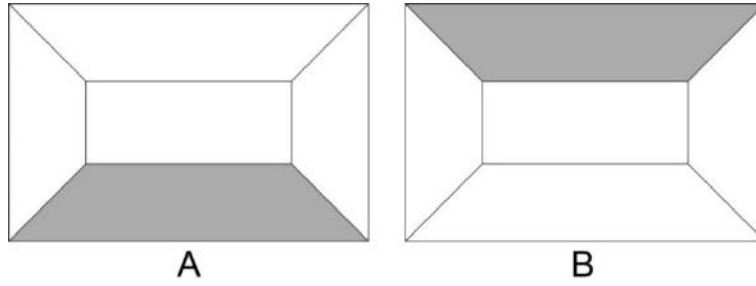
Tablo 2. Sıcak ve soğuk renklerin koyu-açık değerlerine göre, mekân öğelerinde kullanılması ile yansıttıkları psikolojik etkiler (Frieling, 1990: 216)

RENK GRUBU VE DEĞERLERİ	KOYU DEĞERDE SICAK RENK	KOYU DEĞERDE SOĞUK RENK	AÇIK DEĞERDE SICAK RENK	AÇIK DEĞERDE SOĞUK RENK
TAVANDA KULLANIMI	Kasvetli, Tehditkar	Kapatıcı, Örtücü	Manevi Baskı Verici	Yükseltici
DUVARDA KULLANIMI	Çevreleyici	Soğuk	Hareketlendirici	Yönlendirici
DÖŞEMEDE KULLANIMI	Tutucu, Sağlam, Emniyetli	Ağır	Yükseltici, Kaldırıcı	Emniyetsiz, Koşmaya Teşvik Edici

Mekânda yüzeylerin renk türüne göre yansıttıkları etkiler farklılık gösterdiği gibi renklerin değeri ve sıcak-soğuk özellikleri de bu bağlamda etkili olmaktadır. Aşağıda verilmiş olan görseller üzerinde renkler değer ve sıcak-soğuk özelliklerine göre incelenmiştir.

Açık ve koyu değerlere sahip renklerin iç mekânın farklı yüzeylerinde kullanımı ile ortaya çıkan farklı psikolojik etkiler üzerine; Görsel 1, Görsel 2, Görsel 3, Görsel 4 örnekleri aşağıda verilmiştir.

Görsel 1: Açık ve koyu değerli renklerin iç mekânda kullanımı:

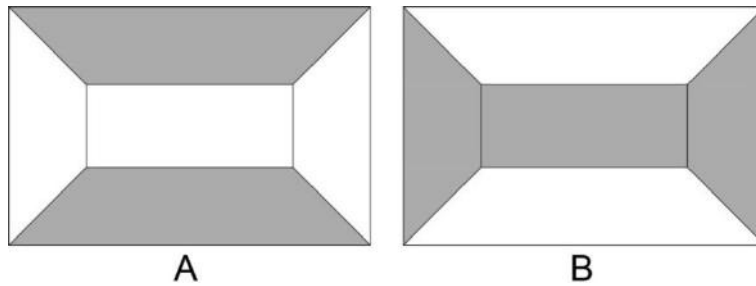

Şekil 5. Açık ve koyu değerli renklerin kullanımı (Göler, 2009: 140) (Çizim: N. Alici)

1-A: Çizimde zemin koyu değerde, duvarlar ve tavan açık değerde; zemin öne çıkar, tavan ve duvarlar geriye gider, mekân geniş ve yüksek algılanır.

1-B: Çizimde tavan koyu, duvarlar ve zemin açık değerde; tavan öne çıkar, zemin ve duvarlar geriye gider, tavan koyu hissedileceği için mekân basık ve geniş algılanır.

Görsel 2: Açık ve koyu değerli renklerin iç mekânda kullanımı:

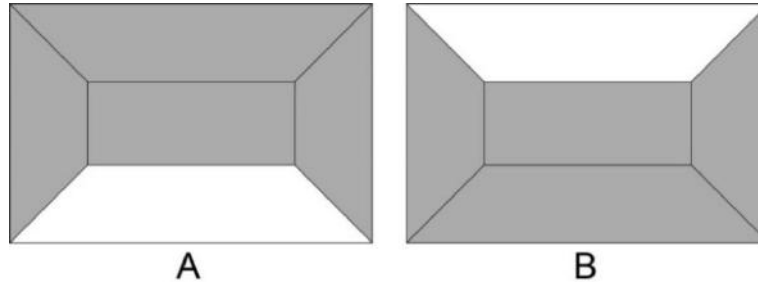

Şekil 6. Açık ve koyu değerli renklerin kullanımı (Göler, 2009: 140) (Çizim: N. Alici)

2-A: Çizimde zemin ve tavan koyu, duvarlar açık değerde; zemin ve tavan öne çıkar, duvarlar geriye gider, mekân geniş ve basık ama zemin koyuluğundan dolayı üzerinde durulan alan sağlam algılanır.

2-B: Çizimde duvarlar koyu değerde, tavan ve zemin açık değerde; duvarlar öne çıkar, zemin ve tavan geriye gider, böyle bir mekânda duvarların mekânı sarma algısı baskın olduğu için mekânın güvenli olduğu hissedilir. Tavan ve zemin geriye çekilme hissi vermesi ise mekâna ferahlık etkisi katar.

Görsel 3: Açık ve koyu değerli renklerin iç mekânda kullanımı:

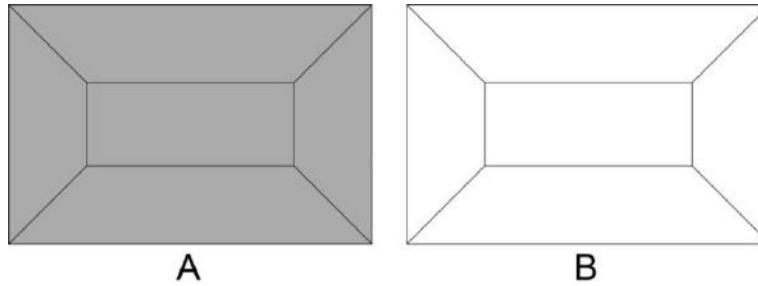

Şekil 7. Açık ve koyu değerli renklerin kullanımı (Göler, 2009: 140) (Çizim: N. Alici)

3-A: Çizimde duvarlar ve tavan koyu değerde, zemin açık değerde; duvarlar ve tavan öne çıkar, zemin geriye gider, mekân dar, basık ve boğucu algılanır. Zemin açık değerde olduğu için büyük hissedilir.

3-B: Çizimde duvarlar ve zemin koyu değerde, tavan açık değerde; duvarlar ve zemin öne çıkar, tavan geriye gider, mekân gerçek boyutlarından daha küçük hissedilir. Ama tavandan dolayı mekân yüksek algılanır.

Görsel 4: Açık veya koyu değerli renklerin iç mekânın tüm yüzeylerinde kullanımı:

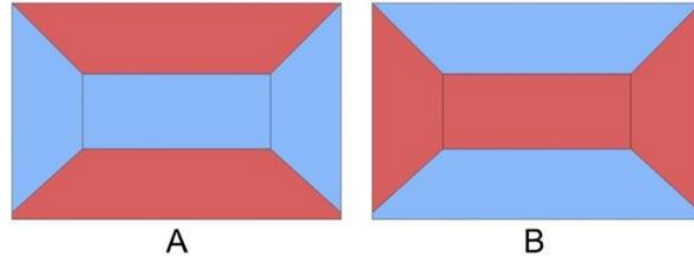
Şekil 8. Açık ve koyu değerli renklerin kullanımı (Göler, 2009: 140) (Çizim: N. Alici)

4-A: Mekânın bütün yüzeyleri koyu değere sahip olduğu için öne gelir bu nedenle çarpıcı bir etkiye sahiptir, gerçek boyutlarından çok daha küçük algılanır. Mekânda aynı renk tonlarının kullanılması durumunda üç boyutluluk algısı zayıflar.

4-B: Mekânda bütün yüzeyler açık değere sahiptir. Mekân büyük ve geniş algılanır ama aynı zamanda monotonluk hissi baskındır.

Renklerin sıcak, soğuk, nötr özelliklerine göre mekânda kullanımı ve psikolojik etkileri bağlamında incelenmesi için; Görsel 5, Görsel 6, Görsel 7, Görsel 8, Görsel 9, Görsel 10 örnekleri aşağıda verilmiştir.

Görsel 5: Sıcak ve soğuk renklerin iç mekânda kullanımı:

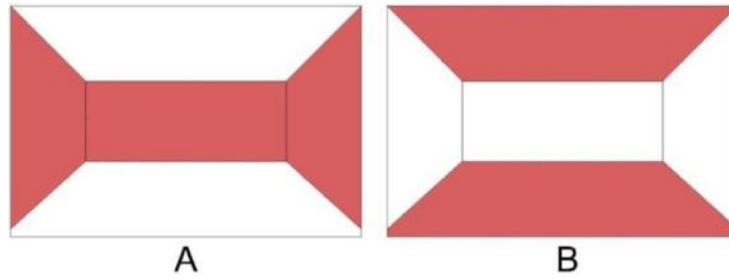

Şekil 9. Sıcak ve soğuk renklerin iç mekânda kullanımı (Çizim: N. Alici)

5-A: Zemin ve tavan sıcak renklerin yaklaşma özelliğinden dolayı öne gelme, duvarlardaki soğuk renk de uzaklaşma özelliğinden dolayı geriye çekilme hissi verir. Mekân alçak tavanlı ama geniş algılanır.

5-B: Sıcak renkli duvarlar öne gelme, yaklaşma etkisi gösterirken; tavan ve zemin de uzaklaşma, geriye gitme hissi yaratır. Mekân duvar renklerinden dolayı küçük, tavan ve zemin renklerinden kaynaklı da yüksek ve ferah hissedilir.

Görsel 6: Sıcak ve nötr renklerin iç mekânda kullanımı:

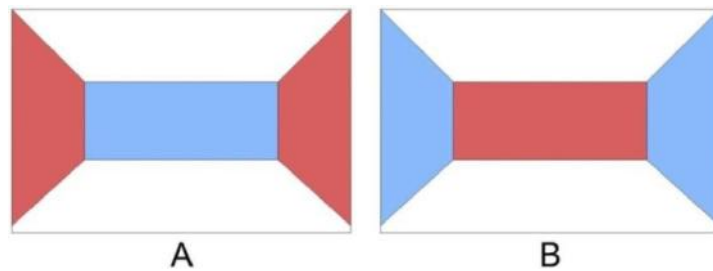

Şekil 10. Sıcak ve nötr renklerin iç mekânda kullanımı (Çizim: N. Alici)

6-A: 5-B görseline yakın bir algı yaratır ama tavan ve zemin nötr renkte olması sebebi ile 5-B çizimine kıyasla mekân yüksekliği daha az algılanır.

6-B: 5-A görseline benzetilmektedir, mekânda tavan ve zemindeki sıcak renkten dolayı basık, duvarlardaki nötr renkten dolayı, soğuk renge göre daha az oranda geniş algılanır.

Görsel 7: Sıcak, soğuk ve nötr renklerin iç mekânda kullanımı:

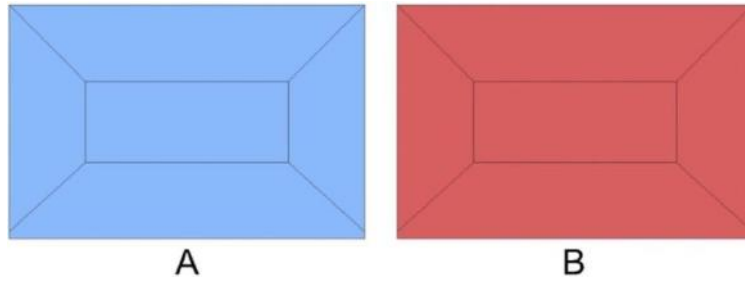

Şekil 11. Sıcak, soğuk ve nötr renklerin iç mekânda kullanımı (Çizim: N. Alici)

7-A: Bu görseldeki yan duvarlar sıcak renkten dolayı öne çıkar. Karşı duvar, tavan ve zemin ise soğuk renkten ve nötr rengin açık etkisinden dolayı geriye gider. Mekân ince, uzun, yüksek bir görünüme sahip olur.

7-B: Soğuk renkli yan duvarlar, nötr renkli tavan ve zemin geriye çekilir. Sıcak renkli karşı duvar öne gelir ve mekân geniş, yüksek ama buna kıyasla derinliği az algılanır.

Görsel 8: Sıcak veya soğuk renklerin iç mekânın bütün yüzeylerinde kullanımı:

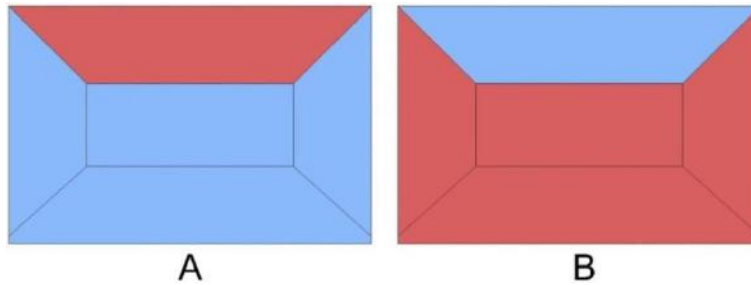

Şekil 12. Sıcak veya soğuk renklerin iç mekânda kullanımı (Çizim: N. Alici)

8-A: Mekânda soğuk renklerin etkisinden dolayı ferah ve geniş algılanır. Görsel 4-B çizimi ile benzer özellikleri yansıtır.

8-B: Sıcak renkten dolayı yüzeyler yakın algılanır. Mekân gerçek ölçülerinden daha küçük algılanır. Görsel 4-A çizimi ile benzer özellikleri yansıtır.

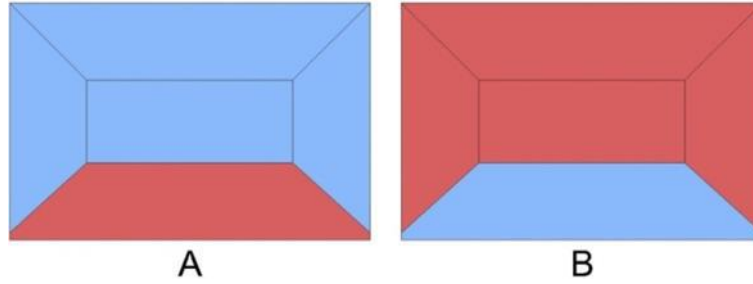
Görsel 9: Sıcak ve soğuk renklerin iç mekânda kullanımı:

Şekil 13. Sıcak ve soğuk renklerin iç mekânda kullanımı (Çizim: N. Alici)

9-A: Tavan öne gelir, duvarlar ve zemin geriye gider. Mekân olduğundan daha alçak algılanır. Görsel 1-B ile aynı özellikleri yansıtır.

9-B: Tavan geriye gider buna karşın zemin ve duvarlar yakın görünür ve mekân dar algılanır. Görsel 3-B ile benzer özellikleri yansıtır

Görsel 10: Sıcak ve soğuk renklerin iç mekânda kullanımı:**Şekil 14.** Sıcak ve soğuk renklerin iç mekânda kullanımı (Çizim: N. Alici)

10-A: Zemin öne gelir duvarlar ve tavan geriye çekilir mekân geniş ve ferah algılanır. Zemin mekâna ağırlık ve kuvvet verir. 1-A görseli ile benzer özellikler yansıtır.

10-B: Tavan ve duvarlar öne gelir, zemin geriye çekilir. Mekân dar, boğucu ve basık algılanır. zemin geniş görünür. 10-A görseline göre 10-B görselinin daha dar ve basık bir mekân olduğu hissedilir.

Koyu/açık değerde renklerle sıcak/soğuk/nötr renklerin iç mekânda kullanımında oluşan psikolojik etkiler görseller üzerinden incelenmiştir. Genel olarak koyu değerlere sahip renkler ile sıcak renklerin kategorisindeki renk türleri benzer etkiler yansıtmaktadır. Koyu değerli renkler ile sıcak renklerin kullanıldığı mekân düzlemine (zemin-duvarlar-tavan) göre; mekânın gerçek ölçülerine göre değerlendirildiğinde daha dar, basık veya küçük hissettirdiği söylenebilir. Bu durumun sebebi ise koyu değerde renklerin ve sıcak renklerin kullanıldığı yüzeyleri daha yakın mesafede olduğunu hissettirmesidir.

Koyu değere sahip renkler ve sıcak renklerin birbirine benzer etkileri gibi açık değerde olan renkler, nötr ve soğuk renkler de iç mekânda kullanılırken birbirine yakın etkiler göstermektedir. Açık değerlere sahip renkler iç mekânda kullanıldığı yüzeye bağlı olarak mekânın gerçek ölçülerinden; daha yüksek, daha geniş veya daha derin olduğu hissini uyandırmaktadır. Aynı şekilde soğuk renklerde bu etkileri yansıtmaktadırlar. Bunun sebebi ise açık değerli renklerin veya soğuk renklerin uzaklaşıyormuş gibi bir etki yansıtma ve etkileridir.

İç mekânlarda döşeme kaplamalarının renkleri; mekânın sağlamlık, büyüklük ve bütünlük etkisini tetiklemektedir. Koyu renkler mekâna sağlam, yere basan ve mekânı taşıma gücünü yansıtırken açık renkler buna nispeten daha zayıf, hafif ama ölçü anlamında daha büyük algı etkileri yansıtırlar. Duvarlar mekânın çevresini saran, iç ve dış mekânı birbirinden ayıran yapı elemanlarıdır. Bu nedenle kullanıcıya güven ve dayanıklı olduğu hissi vermesi açısından önemlidir. Duvarlarda çizgisel etkiler mekânın yükseklik-derinlik-genişlik gibi boyutsal özellikleri üzerinde pay sahibidir. Aynı şekilde sıcak-soğuk renkler de mekâna boyut yönüyle etki eder. Örneğin; mekânlarda kullanılan sıcak renkler mekânın küçük, yakın, dar, alçak etkilerini yansıtırken ve mekânın bu tür özelliklerini pekiştirirken, soğuk renkler uzak, büyük, geniş yüksek gibi etkiler verir.

5. Sonuç

Mekânda ısı, ışık, ses, renk gibi etmenlerin doğru biçimde algılanması için insanların algı sınırlarının bilinmesi gerekmektedir. Beraberinde bu etmenlerin değişimlere de imkan vermesi gerekir. İnsanların mekânı algılaması bu etmenlerin miktarına göre mekândan mekâna farklılık gösterir. Bu farklılıklar; insanların psikolojik durumu, aile yapısı, toplumsal yapı, örf ve adetler yani kültürel yapısına göre değişir. Bu sebeple mekân kullanıcının sadece nesnel ihtiyaçları dışında fiziksel, kültürel ve psikolojik ihtiyaçlarına da cevap vermelidir.

İç mekânda renk, iletilmek istenen iletileri anlatmakta çok önemli bir tasarım aracıdır. Mekândaki form ve boyut algısına etki eder, mekânın sıcak-soğuk, karanlık-aydınlık, büyük-küçük gibi etkiler yansıtmasına yardımcı olur. Mekânların renk yolu ile sahip oldukları psikolojik etkiler, yapılan çeşitli araştırmalar sonucunda anlaşılmıştır ki bireyin sahip olduğu kültür, yaş, cinsiyet, çevresel etmenler vb. faktörlere göre kişiden kişiye farklılık göstermektedir.

İç mekân tasarımlarında kullanılan renkler, kullanıcı odaklıdır. Her mekânın kullanıcı için farklı olacağı gerçeği mekânlara uygulanacak renklerde de değişime gidilebileceği durumunu ortaya çıkartmaktadır. Bu bağlamda renkler mekânın amacına ve anlatım biçimine uyacak şekilde bir atmosfer yaratmalıdır. Tasarımcının tercih ettiği renkler; renk çemberindeki konumları, miktarları ve tür özellikleri konusunda birbiri ile armonik ilişkiler içerisinde olmalıdır.

Mekânlar donanımsal anlamda yeterli seviyede olsalar bile, renklendirme (armonik düzenin doğru oluşturulması) olarak yeterli değilse iç mekân bütünlüğü eksik sayılır. Çünkü mekân içindeki renkler kullanıcıları görsel yolla, psikolojik olarak etkisi altına alır ve bu durum mekâna yönelik iyi veya kötü algısal sonuçlar doğurabilir. Mekânın estetik algısı üzerindeki etkisini de birinci dereceden etkiler. Mekânlarda kullanılan renklerin uyumu, değeri, türü oldukça önemlidir; çünkü iç mekânlarda duvarlarda, tavanda veya zeminde kullanılan renkler mekânın genel tasarımına ve yansıttığı psikolojik etkiye katkısı olduğu yadsınamaz.

Bir mekânda kullanılacak olan renk, öncelikle mekâna yüklenen işleve uygun tür, ton ve değerde olmalıdır. Mekânların işlevine göre kullanıcıya renk aracılığı ile aktarılacak istenen iletiyi veya yansıtmak istenilen psikolojik etkiler göz ardı edilmeden, iyi analiz edilerek değerlendirilmeli ve renk seçimi bu doğrultuda yapılmalıdır. Renk seçimi yapılırken sadece mekân işlevine odaklı değil beraberinde form, estetik, anlam gibi kriterlerde göz önüne alınarak renk seçilmelidir.

Renklerin anlamları ve taşıdıkları mesajlar ülkeden ülkeye, toplumdan topluma farklılıklar gösterir. Tasarımcının buna karşın yapması gereken, koşullara göre hareket etmesi kullanılan rengin fiziksel, psikolojik ihtiyaçlara cevap verecek ve beğeni kazanan mekânlar yaratmasıdır. Bu yolla mekânlar duygusal istekleri yerine getirmiş olduğundan, mekân kullanan bireyler de duygusal olarak tatmin edilmiş olacaklardır.

Bu araştırmaya göre renk; ilk olarak insan psikolojisi üzerinde rahatlatıcı/rahatsız edici, sakinleştirici/heyecanlandırıcı, sıkıcı/huzur verici, üzücü/neşelendirici vb. duygusal durumlar ile etkisini göstermektedir. Bu etkiler bireyin; çocukluğu, tecrübeleri ve deneyimleri, eğitim düzeyi, yaşı, psikolojik durumu ve zevklerine bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Renkler tasarımı; boyut, form, estetik yönü ile etkiler ve tasarıma değer katar. İç mekân tasarımlarında, yukarıda yapılan değerlendirmede belirtilmiş olan detaylar dikkate alınmalıdır. İç mekânlarda kullanılacak olan renklerin; tür, doygunluk ve değer gibi özellikleri bakımından birbiri ile olan ilişkileri kontrol altında tutularak bilinçli bir şekilde kararlaştırılmalı ve uygulanmalıdır.

Yazar Notu

Bu çalışma; Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, İç Mimarlık Anasanat Dalı Yüksek Lisans Programı'nda, Nedim ALİCİ tarafından, Doç. Müge GÖKER PAKTAŞ danışmanlığındaki “İç Mekanda Renk ve Renklerin İnsan Psikolojisine Etkileri” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Kaynaklar

Ayber, U. (2012). *Mekân Kimlik İlişkisinde Işık ve Renk Faktörlerinin Psikolojik ve Sosyolojik Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Aykul, E. (2015). *Mutfak Tasarımında Renk Kullanımı ve Rengin Belirlenmesine Etki Eden Öğelerin Belirlenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Baymur, F. (1997). *Genel Psikoloji*. 12. Basım, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

Cüceloğlu, D. (2000). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Çalışkan, N. ve Kılıç, E. (2014). *Farklı Kültürlerde ve Eğitimsel Süreçte Renklerin Dili*. Ahi Evren Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakülte Dergisi (KEFAD), Cilt 15, Sayı 3, Aralık 2014.

Göker, M. (2002). *İç Mimarlık-Tasarımda Aydınlatma; İlke-Sistem-Tasarım Bağıntısı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Göler, S. (2009). *Biçim, Renk, Malzeme, Doku ve Işığın Mekân Algısına Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: MSGSÜ, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Frieling, H. (1990). *Gesetz Der Farbe*. München.

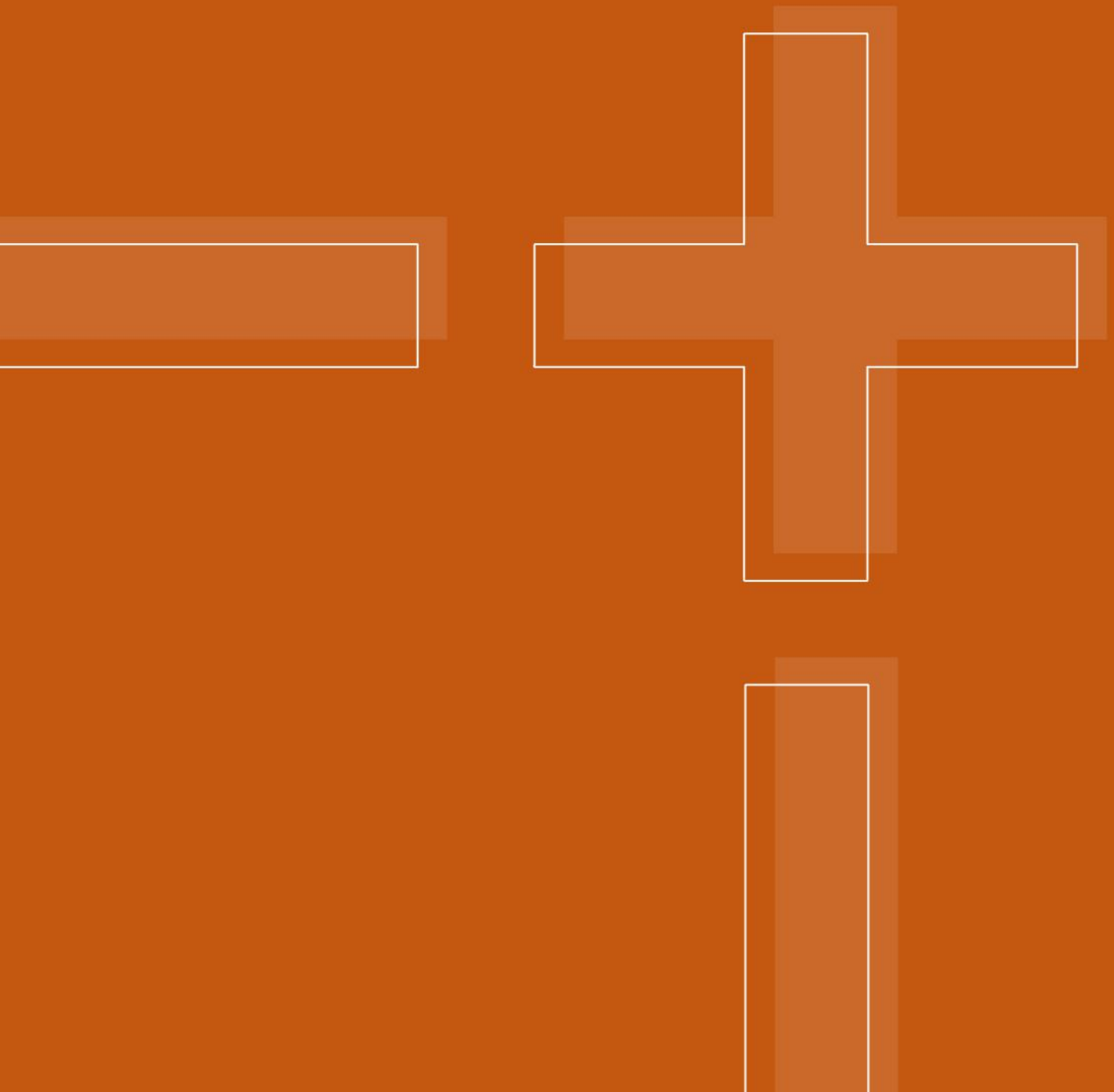
- Keser, N. (2009). *Sanat Sözlüğü*. İstanbul: Ütopya Yayınevi.
- Nuhoğlu, R. (2006). *Rengin Tüketici Satın alma Davranışlarına Etkisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Öktem, D. (2007). *Otel İç Mimari Tasarımında Mekân Algılama ve Kimlik Oluşumu ve Örnekler Üzerinde Analizi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özdemir, T. (2005). *Renk Kavramı ve Konut İç Mekânında Tasarıma Etkileri*. Sanatta Yeterlilik Tezi, İstanbul: MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özdemir, T. (2005). *Tasarımda Renk Seçimini Etkileyen Kriterler*. Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 14, Sayı 2 (391-402).
- Özer, B. (2005). *İnsan Psikolojisi ve Peyzaj Tasarımı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Özkan, A. (2007). *İç mekân Tasarımı Kuram ve Yöntemleri Işığında Günümüz Türk İç Mekân Tasarımcıları ve Tasarım Anlayışlarına Bir Yaklaşım*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özsırkıntı Kasap, H. (2015). *20. Yüzyıl Mimarisinde Form ve Renk*. İstanbul: Türkiye Alim Kitapları Yayınları.
- Özsavaş, N. (2016). *İç Mekân Tasarımında Renk Algısı*. Art-e Sanat Dergisi, 9(18).

İnternet Kaynakları

- URL-1 <https://tr.pinterest.com/pin/195062227584749676/> (07.06.2018)
- URL-2 http://www.yildiz.edu.tr/~bayram/sgi/saygi_main.htm (21.03.2018)
- URL-3 <https://resimhocam.com/renk-skalasi-ve-renklerin-detayli-ozellikleri/> (05.05.1018)

DÜZELTME • ERRATUM

The Cultural Sustainability: Merzifon Anatolia College, Turkey

Kültürel Sürdürülebilirlik: Merzifon Anadolu Koleji, Türkiye

Gizem ÖZEROL¹, Aysu AKALIN²

Received: 19 November 2019 - Accepted: 17 December 2019

Düzeltilme

Modular 2019 Aralık Cilt: 2 Sayı: 2’de yer alan “The Cultural Sustainability: Merzifon Anatolia College, Turkey (Kültürel Sürdürülebilirlik: Merzifon Anadolu Koleji, Türkiye)” başlıklı makalede yayın sırasında meydana gelen bir hatadan dolayı **Figure 1.** metin içerisinde yer almamıştır. Söz konusu hata nedeniyle okuyucularımızdan özür diler, ilgili makalede metin içinde ve kaynakçada yer alan ancak görseli olmayan şekli aşağıda bilgilerinize sunarız.

Modular Journal Yayın Kurulu

● stations, 1st period ● stations, 2nd period

Figure 1. Stations of ABCFM (ABCFM, 1910).

¹ Gazi University, Department of Architecture, ozerol.gizem@gmail.com

² Gazi University, Department of Architecture, aysuakalin@gazi.edu.tr

